

**Міністерство освіти і науки України
Національний науково-дослідний Інститут українознавства
Кафедра українознавства
Українського державного університету в Москві
Кафедра українознавства
Інституту Східної Європи при Університеті “Львівський Ставропігон”
Ministry of Education and Science of Ukraine
National Scientific Research Institute of Ukrainian Studies
Department of Ukrainian Studies Ukrainian University in Moscow
Department of Ukrainian Studies University “L’viv Stavropigion”**

Українознавець Connoisseur of Ukraine

Випуск – Issue XVII

Львів – Lviv 2017

Міністерство освіти і науки України
Національний науково-дослідний Інститут українознавства
Кафедра українознавства Українського державного університету в Москві
Кафедра українознавства Інституту Східної Європи при Університеті "Львівський Ставропігон"
Ministry of Education and Science of Ukraine
National Scientific Research Institute of Ukrainian Studies
Department of Ukrainian Studies Ukrainian University in Moscow
Department of Ukrainian Studies University "L'viv Stavropigion"
Друкується за рішенням редакційної ради журналу «Українознавець»,
протокол № 1 від 18 січня 2017р. та протокол №1 від 27. 01. 2017.
The journal is published according to the decision of the Editorial Board of
Connoisseur of Ukraine, minutes №1, January 27, 2017.

В XVII числі «Українознавця» опубліковані наукові праці вчених-українців, які досліджують історію української діаспори в Росії, українсько-російську історію.

Українознавець - Connoisseur of Ukraine
Випуск - Issue XVII. - Львів, 2017.

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

доктор історичних наук	Баран В. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Васюта С. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Даниленко В. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Когутяк М. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Калакура Я. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Кабузан В. (Москва, Росія)
доктор історичних наук	Плисюк В. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Пасічник М. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Савчук Б. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Терський С. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Сворах С. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Терпиловський Р.В. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Федака С. (Ужгород, Україна)
доктор історичних наук	Мацкевий Л. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Масарик Я. (Світава, Чехія)
доктор історичних наук	Ірша Р. (Братислава, Словаччина)
доктор історичних наук	Хорошкевич А. (Москва, Росія)
доктор філологічних наук	Єрмоленко С. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Качкан В. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор філологічних наук	Крик Я. (Мюнхен, Німеччина)
доктор філологічних наук	Кононенко П. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мегела І. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мосенкіс Ю. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мушинка М. (Пряшів, Словаччина)
доктор філологічних наук	Зимомря М. (Дрогобич, Україна)
доктор філологічних наук	Партико З. (Запоріжжя, Україна)

Редколегія: ректор УУМ, директор ІСС, доктор історичних наук, професор УУМ, професор УЛС, професор ЛНАУ, завідувач Кафедрою Українознавства Інституту Східної Європи при Університеті Львівський Ставропігон, провідний науковий співробітник ННДІУ МОН України, академік МАНЕ, академік АНВШУ, лауреат премії ім. академіка І.П.Крип'якевича, лауреат міжнародної премії ім. Короля Данила Галицького - В.С.Ідзьо (**Засновник та головний редактор**), доктор філологічних наук, професор, академік АНВШУ П.П.Кононенко (**Перший заступник головного редактора**), ректор УЛС, кандидат педагогічних наук, професор Я.М.Кміт, доктор філософських наук, професор УЛС Т.П.Кононенко, доктор філософії, професор УЛС, професор УУМ О.В.Огірко, кандидат історичних наук, науковий співробітник ННДІУ О.Б.Ярошинський, кандидат історичних наук, доцент Л.К.Токар, кандидат історичних наук, доцент В.С.Артюх, кандидат історичних наук, доцент І.В.Баран, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач відділу мови ННДІУ В.Ю.Пономаренко, кандидат філологічних наук, доцент Л.І.Конюхова (**літературний редактор**), кандидат філологічних наук, доцент Р.В.Кюнцлі, кандидат філологічних наук, доцент В.О.Хитрук, кандидат історичних наук, доцент УЛС І.І.Сварник, доцент УЛС В.В.Гаюк, доцент УУМ Г.Ю.Гриценко, професор УЛС В.О.Кобилюх, докторант історії України К.Хоронжук, аспірант з історії України Т.Мосійчук, науковий працівник Кафедри Українознавства ІСС УЛС Л.Бурка, доктор технічних наук, професор ЛАД та УЛС І.В.Огірко (**технічний редактор**).

ISBN 978-966-665-570-17

© Національний науково-дослідний Інститут Українознавства МОН України.
© Український державний університет в Москві.
© Кафедра українознавства Українського державного університету в Москві.
© Журнал «Українознавець».

**Український Університет, Український Історичний Клуб
міста Москви в епоху функціонування в Москві під керівництвом
засновника доктора історичних наук, професора,
академіка АНВШ України, академіка МАНЄ – Віктора Ідзьо**

Вступ

Згідно з статистичними даними, українців у РФ у 2017 році є менше 1 млн. Це власне ті українці, які не побоялись сучасної російської влади через зухвалу та підступну війну Росії проти України, окупацію Криму та сходу України, внаслідок якої за 2014 по 2016 рік “Путінська РФ” знищувала в Москві все українське...

Так в 2015 році знищена Українська Бібліотека, в 2016 році українцям РФ знищено всі українські наукові, освітні та культурні інститути. Антиукраїнські акції навколо роботи Української бібліотеки в Москві, заборона, національної культурної автономії українців в Росії, заборона і ліквідація Об'єднання українців Росії, цькування терор та дескредитація Українського Історичного Клубу міста Москви, обмеження діяльності та нефінансування Українського державного університету в Москві(УУМ) демонструють лише крихту тих проблем з якими щоденно стикаються сьогодні українці в Москві та Росії...

Факти говорять, що “Путінська Росія” об'явивши війну Україні, оголосила українцям справжній терор та тероризм в якому українці в РФ у 2014-2016 роках опинилися сам на сам з проявами українофобії, великодержавного шовінізму та небажанням задоволення російською владою національних, освітніх, наукових та культуно-релігійних портеб, що й спричинило і буде в подальшому спричиняти українців до переселення в Україну...

Ситуація в якій опинилися українці в РФ у 2014-2016 роках, неоголошена війна РФ Україні, окупація Криму та сходу України, засвідчує про кабальні умови проживання українців у РФ в якій є відсутність права на українську національну культуру, освіту, науку, християнську культуру, участь в бізнесі та політиці...

За обставин терору та тероризму Путінської РФ над українцями, з 2017 року припиняє вихід Науковий Вісник Українського Університету міста Москви(УУМ), отже **XXI том за 2016 рік** - був останній...

І хоча Український університет міста Москви залишився юридично незнищеним, однак внаслідок терору та тероризму, гібридної війни Путінської РФ з Україною в 2014-2016 роках, окупацією Криму та війни на сході України, УУМ і Науковий Вісник УУМ в 2016 році згорнув свою діяльність в Москві та в РФ і всю свою науково-видавничу справу, опублікування наукових праць з проблем української діаспори в Росії, українсько-російських відносин, за угодою, передає з **2017 року**, науковому журналу «Українознавець» до кращих часів... **Віктор Ідзьо – засновник та головний редактор наукового журналу «Українознавець»**

Вступ.....	3
Наукові праці вчених українознавців	
<i>Даниленко Володимир, Ковальчук Олена. Роль Миколи Скрипника у піднесенні національно-культурного руху українців у Росії на кінець 20-х – початок 30-х рр. XX століття.....</i>	6
<i>Дудченко Віктор. Українська фонографічна азбука та її примінення в сучасній українській діаспорі в Росії.....</i>	10
<i>Забочень Михайло. Московська Україніка. Образотворче мистецтво.....</i>	11
<i>Завальний Александр. Украинская Народная Республика, Украинский Гетманат и их влияние на возникновение учредительного собрания украинцев в Самарской области России в 1917 - 1918 годах.....</i>	14
<i>Закіров Михайло. Проблеми збереження етнічної ідентичності та національного відродження українців у Росії в XX столітті.....</i>	18
<i>Єфименко Геннадій. Національна політика ЦК ВКП(б) щодо українців Російської Федерації у 1930-1935 роках.....</i>	21
<i>Ідзьо Віктор. Шляхи розвитку українознавства в Російській Федерації ?.....</i>	24
<i>Кабузан Володимир. Заселення українцями Новоросії в XVIII - на початку XX століття та міні в етнічному складі її населення у 1719-1917 роках.....</i>	30
<i>Ковальчук Олена. Українці Росії: проблема збереження національно – культурної спадщини (20 - ті – початок 30 - х рр. XX ст.).....</i>	31
<i>Костригов Володимир. Історик Микола Костомаров –людина двох етносів. Роль його ідей в сучасному світі.....</i>	44
<i>Кулиняк Дмитро. Українське козацтво на Кубані.....</i>	48
<i>Нирко Олексій. Кубанські майстри бандур.....</i>	49
<i>Окара Андрій. Українська та Великоруська культури у XVII столітті: культурний вплив чи культурний конфлікт?.....</i>	58
<i>Петрова Тамара. До питання функціонування української мови в час підпорядкування Української Церкви Московським Патріархатом.....</i>	64
<i>Петрук Володимир. Яке українознавство розвивають в Московському державному університеті?.....</i>	67
<i>Прохоренко Володимир. До з'ясування антитези українського та російського менталітету.....</i>	77
<i>Руденко-Десняк Олександр. Українці в Російській Федерації.....</i>	81
<i>Смольський Ігор. До українського питання в Росії в кінці XX та на початку XXI століття.....</i>	84
<i>Храбан Олег. Україна після “Переяславської угоди” в 1654- 1660 роках.....</i>	86
<i>Черняк Едуард. Українська культура в фондах Томського краєзнавчого музею.....</i>	93
Рецензії	
<i>Коваль Володимир. Українці в історії Російської держави. Рецензія на монографію історика-академіка Віктора Ідзя «Українська діаспора в Росії». Львів, 2016р.....</i>	96
<i>Петро Кононенко. Рецензія на монографію доктора історичних наук, професора, академіка «Віктор Ідзьо. “Украинская жизнь”- культурний, науково-просвітницький, політичний орган українців Москви та Росії у 1912-1917 роках. - Москва, Видавництво технічного відділу Українського державного університету в Москві”, 2016р.....</i>	97
Наші автори.....	98
Пам’ятка авторів.....	99

Content

The first word of the editor-in-chief.	3
---	---

Scientific works of Ukrainian Studies scientists

<i>Volodymyr Danylenko, Olena Kovalchuk. Mykola Skrypnyk's role in the national-cultural movement development of Ukrainians in Russia in the end of 20s – the beginning of 30s of XX century.....</i>	<i>6</i>
<i>Victor Dudchenko. Ukrainian phonographic alphabet and its use in the current Ukrainian diaspora in Russia.....</i>	<i>10</i>
<i>Mykhailo Zabochen. Moscow Ukrainian studies. Visual arts.....</i>	<i>11</i>
<i>Oleksandr Zavalnyi. Ukrainian National Republic, the Ukrainian Hetmanat and their influence on constitutional conventions creation of Ukrainians in Russian Samara Oblast in 1917-1918.....</i>	<i>14</i>
<i>Mykhailo Zakirov. Problems of preserving ethnic identity and national revival of Ukrainians in Russia in XX century.....</i>	<i>18</i>
<i>Hennadiy Yefymenko. National policy of the Communist Party Central Committee of the Soviet Union on Ukrainians of the Russian Federation in 1930-1935.....</i>	<i>21</i>
<i>Victor Idzio. Ways of Ukrainian studies development in the Russian Federation.....</i>	<i>24</i>
<i>Volodymyr Kabuzan. Ukrainians' settlement in Novorossiia in XVIII – the beginning of XX century and changes in the ethnic composition of its population in 1719-1917.....</i>	<i>30</i>
<i>Olena Kovalchuk. Ukrainians of Russia: national-cultural heritage preservation issue (20s – the beginning of 30s of XX century).....</i>	<i>31</i>
<i>Volodymyr Kostryhov. The historian Mykola Kostomarov – a human of two ethnic groups. The role of his ideas in the modern world.....</i>	<i>44</i>
<i>Dmytro Kulyniak. Ukrainian Cossacks in Kuban.....</i>	<i>48</i>
<i>Oleksiy Nyrko. Bandura masters of Kuban.....</i>	<i>49</i>
<i>Andriy Okara. Ukrainian and Great Russian cultures in XVII century: cultural influence or cultural conflict? The viewpoint of the Ukrainian University in the city of Moscow.....</i>	<i>58</i>
<i>Tamara Petrova. On the issue of the Ukrainian language functioning during the subordination of the Ukrainian Church by the Moscow Patriarchate.....</i>	<i>64</i>
<i>Volodymyr Petruk. What Ukrainian studies are developed in Moscow State University?.....</i>	<i>67</i>
<i>Volodymyr Prohorenko. On Ukrainian and Russian mentality antithesis elucidation.....</i>	<i>77</i>
<i>Oleksandr Rudenko-Desniak. Ukrainians in the Russian Federation.....</i>	<i>81</i>
<i>Ihor Smulskyi. On the Ukrainian issue in Russia in the end of XX and the beginning of XXI centuries. Oleh Khraban. Ukraine after “The Treaty of Pereyaslav” in 1654-1660.....</i>	<i>86</i>
<i>Eduard Cherniak. Ukrainian culture in funds of the museum of regional ethnography in Tomsk.....</i>	<i>93</i>

Reviews

<i>Koval Volodymyr. Ukrainians in the history of the Russian state. The review of the monograph “Ukrainian diaspora in Russia” by Doctor of History, Professor, Academician Victor Idzo. - Lviv, 2016.....</i>	<i>96</i>
<i>Kononenko Petro. The review of the monograph by Doctor of History, Professor, Academician Victor Idzo “The Ukrainian life” – cultural, scientific-educational, political body of Ukrainians of Moscow and Russia in 1912-1917. - Moskov, 2016.....</i>	<i>97</i>
<i>Our authors.....</i>	<i>98</i>
<i>The Recommendations for the Author.....</i>	<i>99</i>

**Роль Миколи Скрипника у піднесенні національно-культурного руху українців у Росії
на кінець 20-х – початок 30-х рр. XX століття**

Анотація: У статті розглядається національно-культурне піднесення українців в Росії в першій чверті XX століття.

Основний акцент сконцентровано на ролі М. Скрипника у піднесенні національно-культурного руху українців у Росії на кінець 20 - х – початок 30 - х рр. XX ст.

Ключові слова: М.Скрипник, Україна, українці Росії, українці Кубані, національно -культурний рух українців Росії.

Кінець 20-х - початок 30-х років XX ст. був відзначений національно-культурним піднесенням українців, які проживали компактними групами в СРСР поза УСРР. Певну роль відіграла і офіційна позиція Української держави щодо своїх колишніх співвітчизників. 1926 р. Симон Петлюра у статті “Українізація на Кубані та Північному Кавказі”, яка була опублікована в журналі “Тризуб” писав, що великою перешкодою як впровадженню українзації, так і задоволенню національних потреб українського місцевого населення, з одного боку, є брак інтелігентних сил, з другого – політика Українського Раднаркому. Останній й досі нічого не зробив, щоб тісніше зв’язати Кубань з українською метрополією і перекинути туди лишки культурних інтелігентних працівників та об’єднати місцеві змагання з загальним рухом українського народу в галузі хоча б культурних потреб. Цей рух протікав би більш успішно, коли б Український Раднарком прийшов з допомогою своїми організаційними та культурними засобами (як, до речі й інші регіони СРСР поза УСРР, де компактно проживали українці. – Авт.). Й досить таки різко автор згаданої публікації стверджує, що відгородившись ніби китайським муром від Кубані - частини української землі, що й географічно, національно-культурно й на ґрунті господарчому зв’язана з метрополією, українська експозитура Москви знехтувала національним обов’язком в стосунках до штучно відтятої від матірнього пня української ж області і віддав її на поталу Москві, заінтересованій в зменшенні української сили[1,с.15].

Становище на краще трохи змінилось з призначенням на посаду наркома освіти Миколи Скрипника, який обіймав цю посаду в 1927-1933 роках і досить багато зробив у цьому напрямку. Американський вчений українського походження Василь Маркус стверджував, що уряд УСРР “як цілість, за винятком окремих осіб у Наркомосі, не відстоював цієї справи”. В числі “окремих осіб” він називає Миколу Скрипника, який “намагався поширити українізацію освіти, преси та культурного життя на ці території” і саме завдяки йому в тих регіонах “осягненню початкових успіхів”[2,с.72,с.82-83].

Український дослідник Анатолій Тамм стверджує, що М.Скрипник енергійно намагався створити так званий український інтернаціонал. Тобто об’єднати національні комуністичні сили, розкидані по усьому Радянському Союзу і в еміграції. “Він підніс прапор згуртування навколо УСРР українців Західних земель України (власний термін М.Скрипника), Закарпаття, Кубані, українських повітів Вороніжчини, Курщини, Донщини, найтісніших культурних зв’язків українських колоній Казахстану, Зеленого Клину, Америки тощо”[3,с.258].

Величезного удару по справі українзації як в УСРР, так і серед української меншини на тернах СРСР поза Батьківщиною, стало самогубство М.Скрипника. З ім’ям М.Скрипника пов’язано найвищий злет у проведенні політики українзації як в Україні, так і серед української меншини на теренах СРСР поза УСРР. Цей час увійшов в історію як “скрипниківський період”, це по суті була ціла епоха. За твердженням американського вченого Джеймса Мейса, з смертю М.Скрипника “з ним пішла у безвість ціла епоха в історії української культури і духовності. З його смертю закінчувалася не лише українізація, але і коренізація”[4,с.45].

Навіть сучасники тих подій розуміли, що значило для України, українзації смерть М.Скрипника. Це була радість для її ворогів. Так, наприклад, російський часопис “Возрождение” 9 липня 1933 р. просто радіє: “Єдність “русского народа” як найкраще стверджується тим, що сталося... Зусиллями “русских людей”, які живуть в “Малоросії й Новоросії” злочинним спробам більшовиків – роз’єднати “русский народ” – покладено край. Віримо, безповоротно”. “Блажен, хто вірує. Особливо, коли та віра допомагає заколисати себе на чужині солодкими снами про “єдину й неділиму” і заспокоїти, що тепер той клятий український сепаратизм раз і на завжди “вирвано з корінням”. Та коріння українського націоналізму надто глибоко йдуть в землю. Не пощастило його вирвати двоох-віковим зусиллям царської Москви, не поведеться з тим і червоним окупантам, хоч би як їм охотилося допомагати московська біла еміграція” відзначається в коментарі українського часопису “Тризуб” на цю публікацію. Цікава і об’єктивна стаття з приводу смерті М.Скрипника і його ролі в

справі українізації була вміщена 23 липня 1933 р. в польсько-українському бюлетені “Та, стріляючи в себе, чи не стріляв він одночасно і в ідею співжиття українсько-російського, в теорію України під московсько-комуністичним протекторатом, яку за життя визнавав? Забиваючи себе, чи не мав він свідомості, що одночасно і ту теорію вбиває? І чи своїм самогубством не хотів він довести усьому українству, що теорія та помилкова, показати, в що вона перетворилася? Пройдуть літа, все заспокоїться, все ввійде в нормальну колію і історик український в Києві матиме можливість безстороннє об’єктивно придивитися до тієї постаті. Візьме він у свої руки ваги, на одну шальку покладе всі лихі вчинки Скрипника, шалька впаде низько, до землі. На другу шальку кине маленьку сталеву кульку револьвера, і кулька та, з дзвоном падаючи на порожню шальку, переважить шальку, що її наповнено провинами”[5,с.27-28].

Особливим напрямком у діяльності Миколи Скрипника була теоретична і практична робота в галузі національно-державного будівництва. “...Його політика, позиція і практична діяльність були спрямовані на підтримку курсу на “українізацію” громадсько-політичного і культурного життя. Більше того, до цього питання він підходив ширше, ставлячи, наприклад, питання про задоволення культурних запитів українців, які проживали поза межами республіки (в РРФСР, Казахстані) або перебували на військовій службі[6,с.X, с.XII].

М.Скрипник – автор понад 800 робіт, частина з яких присвячена національному питанню, в тому числі й проблемі збереження українства за межами УСРР. Це, в першу чергу, виступи на з’їздах і пленумах партії, на засіданнях колегії наркомату освіти, різного роду нарадах, виступи перед трудящими. Виступаючи на XII з’їзді РКП(б) 1923 року, М. Скрипник розповів делегатам про незадовільний стан національно-культурного обслуговування семи мільйонів українського населення, яке проживає в СРСР поза межами УСРР. Тут треба, стверджує М.Скрипник, щоб тези наші у цій справі перетворювалися у життя належною мірою. Сім мільйонів українців на території РСФРР говорить про те, що нам потрібно в цій царині вжити заходів для того, щоб можна було провадити роботу мовою місцевого населення. Дуже погана ситуація у справі шкільництва. На території СРСР поза Україною нині діє лише 300 шкіл і два технікуми, які зараз під загрозою закриття. Ще гірше стоїть справа з обслуговуванням української меншини “по партійній лінії”. Лише в Саратовській губернії в губкомі діє єдина на всю Росію українська секція. Саратовський та Самарський губкоми визнали за потрібне провадити таку роботу українською мовою, Воронізький заявив, що організація української секції недоцільна; Царицинський – “непотрібна й недоцільна”; Курський – “цілком зайва”. Кажуть, що роботу можна вести й російською мовою. Таке ж становище і в армії. Під час останньої мобілізації до армії було взято 60000 українців, які були відправлені в Росію. Ніякої культурно-освітньої роботи українською мовою серед них не проводиться. Розмовляють лише російською. Армія й досі залишається знярядям русифікації українського й усього “інородного” населення”[7,с.569-571].

Ці слова були сказані у квітні 1923 р. Та перші декілька років про допомогу Української держави своїм колишнім співвітчизникам фактично й мова не йшла. Лише на кінець 20-х рр. в Україні була прийнята низка постанов, яка зрушила з місця це питання. До цього потрібно ще додати й бажання самих українців внести вклад у цю справу. 19 грудня 1928 р. на Колегії НКО УСРР було розглянуто питання про задоволення культурно-просвітніх потреб українського населення, яке живе на території РСФРР та інших союзних республік. На ній відзначалось недостатнє обслуговування та неухвалене ставлення місцевих органів, Наркоматів освіти до культурних потреб українського населення, а також проявлення у деяких місцевостях русифікаторства. У зв’язку з цим Колегія НКО України вважала за необхідне виявити дійсний стан культурно-освітньої роботи серед українського населення. Для більш повного задоволення культурних потреб українського населення в СРСР, НКО УСРР, як орган української радянської державності, який фактично керує культурними процесами українського народу в цілому, зобов’язувався у своїх планах по окремих управліннях передбачити певні заходи для допомоги Наркоматам освіти відповідних республік в обслуговуванні українського населення. При цьому підкреслювалось, що ця допомога має бути дуже продуманою і тактичною, щоб, з одного боку, не носила характеру втручання в роботу радянських і партійних органів союзних республік, а з іншого - допомогу обмежити тими галузями, у яких НКО союзних республік не зможуть обійтися без України. Одним з елементів допомоги мала бути підготовка кадрів. У зв’язку з цим вказувалось на необхідності виділяти щорічно певну кількість місць у вищих і середніх учбових закладах України, переважно педагогічних, для українців інших республік, забезпечивши їх стипендіями як за рахунок республік, що командують, так і з фондів України.

Поряд з цим колегія НКО України зобов’язала: а)Державне Видавництво України та інші видавництва республіки організувати, за погодженням з Наркоматами освіти відповідних республік, продаж української літератури в місцях компактного поселення українців. Редакціям наукових та педагогічних журналів залучити до роботи у своїх виданнях українських кореспондентів з інших республік. б)Українські науковці, зокрема ВУАН, у своїх планах науково-дослідної роботи повинні передбачити вивчення історії, діалектів, побуту та

економіки українців, які живуть в СРСР. Організувати спеціальну експедицію для вивчення економічного і культурного побуту українських колоній. в) Виділяти на Всеукраїнських з'їздах, що скликає НКО України, певну кількість місць для працівників освіти - українців з союзних республік. Разом з тим звернутися до НКО союзних республік з пропозицією викликати представників НКО України для участі на з'їздах та нарадах у справах культурно-освітньої роботи серед українців, які будуть скликатись Наркомамі освіти цих республік. Організувати проведення екскурсій для українців, які живуть на терені Радянського Союзу, до УСРР. На Колегії НКО України було відзначено, що одне задоволення культурних потреб українського населення в районах компактного поселення українців в СРСР без забезпечення обслуговування цього населення рідною мовою в роботі всіх фаз та громадських організацій є тільки частиною в здійсненні національної політики. У зв'язку з цим вважалось за доцільне поставити перед союзним урядом, зокрема перед Радою Національностей, питання про всебічне соціально-культурне задоволення потреб українського населення союзних республік та виділення українських національних районів в місцевостях компактного заселення українцями для переведення праці в цих районах як у державних, так і у громадських організаціях рідною мовою [8, Ф.166, оп.8, спр.25]. На засіданні Колегії Наркомату освіти УСРР 16 жовтня 1930 р. обговорювалось питання про стан і завдання культурного обслуговування українського населення в Казахстані і на Кубані. Проблеми, які стояли перед українцями цих регіонів - були подібні. І без допомоги Української держави позитивно це питання вирішити було надзвичайно важко, майже неможливо. Нарком освіти Микола Скрипник, який напередодні колегії два дні провів у Краснодарі і познайомився з станом культурно-освітньої роботи серед українців краю, у своєму виступі на засіданні колегії теж говорив про відсутність українських кадрів. Там нема бази, там нема запасу культурних сил і не можна нівідкіля взяти його. Попередня історія надзвичайно знесилила український культурний актив. Цілком зрозуміло, що коли партійні і радянські організації союзних республік взялися за розвиток української культури, освіти, видання україномовної преси, то звернулися по допомогу до української держави. Нашим завданням, наголосив Микола Скрипник, повинно бути культурно-національне обслуговування цілої трудящої української людності, яка знаходиться поза межами УСРР. Цей наш обов'язок ми мусимо виконати, з наших злиднів мусимо урізати, виділити роботу для того, щоб просунути далі культурно-національне обслуговування українського населення. Треба прямо сказати, що ми у цьому напрямку досі ще дуже мало зробили і цього завдання ще повнотою перед собою не ставили. "Я не скажу, що в нас забагато сил, але деякі сили є, - заявив на засіданні колегії М.Скрипник. - Запас сил у нас ширший, ніж 5 років тому, наявність кадрів у нас тепер більший, ніж 2 роки тому. Я не скажу, що в нас забагато сил, але деякі сили є, і з наявності того, що в нас є, можна і треба виділити відповідні кадри для обслуговування української людності", яка проживає за межами УСРР" [9, с.197-200].

У цей час виникає нова форма для надання допомоги - шефство. 10 серпня 1931 р. ВУЦВК прийняв постанову, згідно якої дев'ять міських рад України мали взяти шефство над 9 районами Далекого Сходу, де українці складали від 51 до 86 відсотків населення. Шефи, згідно навіть попередніх планів (детальні плани передбачалось подати до ВУЦВК лише після обстеження підшефних районів), мали намір надати досить таки значну допомогу своїм землякам на Далекому Сході. Про це свідчить аналіз планів всіх дев'яти міських рад України [10, Ф.166, оп.10, спр.858 - Арк.7].

У фондах Комісаріату освіти України Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України у Києві знаходиться багато матеріалів про мобілізацію українських кадрів для роботи в українських районах СРСР. У ці роки кампанія допомоги набула великих розмірів. Як зазначав Петро Волиняк, один з спеціалістів, який виїхав з Києва на Кубань, щоб викладати українську мову і літературу в школі української станиці, "про успіхи скрипниківського плану дуже багато говорилось в Україні" [11, с.441-442], тому молоді спеціалісти з України вірили, що своєю працею вони зможуть внести посильний вклад у справу розбудови і збереження української культури, освіти поза УСРР. Ось що писав у своїй заяві молодий викладач М.О.Бабинцев 28 серпня 1931 р.: "Довідавшись про потребу в наукових робітниках для педагогічної роботи в агро-педагогічному інституті на Далекому Сході я об'являю себе мобілізованим для поїздки на роботу до м.Благовіщенська доцентом кафедри України на два роки. Цій роботі, як молодий науковий робітник, я надаю великого історичного значення" [12, Ф.166, оп.10, спр.858 - Арк. 104, 104зв.].

У 20-ті рр. набуває поширення проведення днів української культури в інших республіках. 1928 р., наприклад, відбулася зустріч російських і українських письменників у Москві. На прийомі у Сталіна йшла мова, зокрема, про культурне обслуговування українського населення в РСФРР. 1929 р. у Москві був проведений тиждень української літератури. 1931 р. протягом двох місяців бригада українських діячів побувала в шести районах Далекого Сходу. Вони розповіли своїм землякам про події в Україні, а також познайомилися з станом національно-культурного і господарського будівництва в українських районах.

М.Скрипник був один з небагатьох партійних діячів, який разом з кількома письменниками (В. Десняком, С. Пилепенком) виступили проти заяви наркома освіти СРСР на зібранні працівників освіти у Катеринодарі 11

вересня 1926 року, де він, зокрема заявив, що українізація лякає деяких російських вчителів, бо, мовляв, це може призвести до українізації російських шкіл і таким чином російська мова може стати вимираючою мовою. А.Луначарський заспокоїв своїх підлеглих, що ці побоювання даремні. Якщо в УСРР українізація проведена ґрунтовно, то тут, на Кубані, цього робити не можна і радив користуватись в школах “кубанською мовою”, а не українською. В майбутньому буде легше перейти на російську[13,с.96,с.101, с.102, с.103].

Попри усі труднощі уряд УСРР, головним чином це стосується діяльності наркома освіти Миколи Скрипника, надавав допомогу своїм колишнім співвітчизникам, які жили на теренах СРСР поза межами рідної землі. Звичайно, допомога була далеко не таких розмірів, як того потребувало життя. Та у досягненнях на культурно-освітній нині була і частка України. Ось що писала газета “Соціалістична перебудова”: “Усі ці успіхи стали можливими лише внаслідок величезної допомоги одержаної від трудящих Радянської України, які шефують над українськими районами. Цю допомогу край дістає у вигляді надсилання з України кваліфікованих кадрів, літератури”[14,с.670].

Не варто переоцінювати офіційну допомогу УСРР, але не можна її і недооцінювати, як також і ентузіазм багатьох українців, які виїздили у найдальші куточки СРСР, де компактно жили українці, щоб допомогти їм. Безперечно, без такої допомоги, на чолі якої стояв Микола Скрипник, успіхи у розгортанні українізації поза УСРР були б набагато скромніші.

Список використаних джерел та лтератури:

- 1.Українізація на Кубані та Північному Кавказі // Тризуб, 1926. – № 19.
- 2.Маркусь Василь. Зовнішні аспекти процесів українського відродження 1920-х років в УСРР.//Сучасність, 1986. – № 2.
- 3.Тамм Анатолій. До питання про роль Миколи Скрипника в українському національно-культурному відродженні 20-х рр. // Третій міжнародний конгрес україністів (Харків, 26-29 серпня 1996 р.). Історія. – Харків, 1995.
- 4.Мейс Д. Політика і причини голодомору в Україні.// Український історичний журналі. – К.,1995. – №1.
- 5.З преси // Тризуб,1933. – №28-29.
- 6.Курас І.Ф. Штрихи до портрета в інтер’єрі епохи (Замість передмови) //М.О.Скрипник. Вибрані твори. – К., 1991.
- 7.Двенадцатый съезд РКП(б). 17-25 апреля 1923 года. Стенографический отчет. – М., 1968.
- 8.ЦДАВО України.
- 9.Скрипник М. Пролетарським шляхом. Промова на засіданні колегії НКО від 16.10.1930р. // . – Мюнхен, 1974.
- 10.ЦДАВО України.
- 11.Волиняк Петро. Кубань – земля українська, козака... // Волиняк Петро. Поговоримо відверто. Вибрані статті і оповідання. – Торонто, 1975.
- 12.ЦДАВО України.
- 13.Макаренко П.Л. З життя Кубані під комуністичною владою. 1920-1926. – Прага, 1927.
- 14.Попок А. Українці в Російській Федерації: чи зміниться щось на краще // Визвольний шлях, 1997. – №6.

Владимир Даниленко, Елена Ковальчук

Роль Миколая Скрипника в розвитку національно-культурного руху українців в Росії на кінець 20-х – початок 30-х років ХХ століття

Анотація: В статті розглядається розвиток національно-культурного руху українців в Росії в першій чверті ХХ століття.

Ключевые слова: М.Скрипник, Україна, українці Росії, українці Кубані, національно-культурне рух українців Росії.

Volodymyr Danylenko, Olena Kovalchuk

Mykola Skrypnyk's role in the national-cultural movement development of Ukrainians in Russia in the end of 20s – the beginning of 30s of XX century

Annotation: The national-cultural development of Ukrainians in Russia in the first quarter of XX century is considered in the article.

Key-words: Mykola Skrypnyk, Ukraine, Ukrainians of Russia, Ukrainians of Kuban, national-cultural movement of Ukrainians in Russia.

Украинская фонографическая азбука ее применение в современной украинской диаспоре в России.

Аннотация: В статье рассматривается украинская фонографическая азбука.

Основной акцент концентрируется на азбука ее применение в современной украинской диаспоре в России.

Ключевые слова: Украинская фонографическая азбука, современная украинская диаспора в России, применение.

Мы привыкли к использованию украинской буквенной знаковой азбуки для чтения, обмена информацией [1,с.65-66].

В настоящее время всех украинцев это вполне устраивает при обучении украинского языка русскоязычными украинцами[2,с.46-49].

Но есть совсем другой, украинский графофонетический способ обозначения при изучении украинских букв. Он имеет вид видеосигнала, который расшифровывается с помощью технических средств или, в простейших случаях, визуально. В нижеприведенной таблице впервые представлена украинская фонетическая азбука. Можно говорить об этих украинских знаках только как о фонемах.

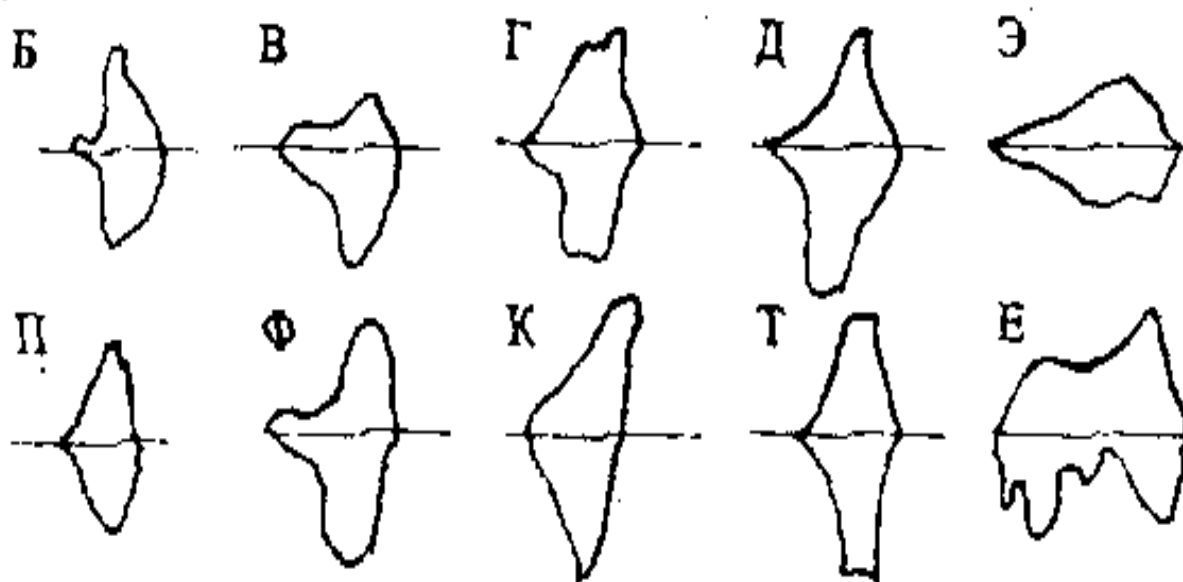

Рис.1.Графофонетическая украинская азбука (фрагмент)

Следующим этапом развития графофонетической украинской азбуки является фонемный текст информации. Без него невозможно говорить о качественной и количественной стороне звукоподачи речи. Эта сторона звуковой речи очень важна при художественном чтении, при подготовке деловой речи, доклада в коммерческих встречах, на научных конференциях, в песенном, особенно вокальном творчестве, при коррекции речи детей при задержке формирования правильной речи и в клинических случаях. По каждому этому пункту необходимо писать отдельную статью. Без технического, информационного, программного обеспечения решение более высоких задач в более короткие сроки – невозможно[2,с.50-52].

На последующей таблице ясно видна разница эмоции при исполнении украинской песни «Спи, дое дитя». Никакими другими средствами такой фактор не записать в знаковой системе невозможно, как толь при использовании украинской графофонетической азбуки.

Общепринято считать для обучаемого украинской графофонетической азбуки в области элементарных знаний необходимо пройти курсы обучения сроком один год, полгода или 3 месяца в зависимости от качества и нагрузки обучения. Иногда этот вопрос обучения стоит так остро, что необходимо изучить выбранный язык в кратчайшие сроки. В этом случае мы прибегаем к филологическим наработкам которые сконцентрированы в монографии ректора Украинского государственного университет г.Москвы, доктора исторических наук, профессора, академика МАНЕ - Виктора Святославовича Идзьо “Українська мова. Давня українська література - призабута та малодосліджена спадщина українського народу”, которая предлагает исторический экскурс в

контексте изучения фонографической азбуки и ее применение в современной украинской диаспоре в России[4,с.4-98].

Мы предлагаем также для устранения данной нестыкованности обучения украинской графофонетической азбуки и – “Орфографічний словник української мови под редакцією С.І. Головошука и В.М. Русановського (Киев, 1975, издательство “Наукова Думка”)), который содержит 114 тысяч слов. Его может быть вполне достаточно для общения обучаемого и преподавателя на низшей стадии или в пределах данного занятия украинской графофонетической азбукой. Для эффективности обучения мы предлагаем при проведении занятия и технический переводчик, который поможет при изучении украинской графофонетической азбуки [2,с.64-66].

В заключение можно сказать, что данная методика для изучения украинской графофонетической азбуки вполне обоснована, так как обучаемые на занятиях присутствуют регулярно и они заинтересованы в знании родного украинского языка.

Итак, методика нашей научной статьи предназначена для изучения украинской графофонетической азбуки тех украинцев, которые родились или выросли за пределами Украины и не имеют возможности даже на низшем уровне изучать по своему желанию свой родной Украинский язык[3,с.64-66].

Источники

- 1.В.І.Дудченко. Навчання українською мовою для російськомовного середовища за один день засобами міжнародної загальносистемної азбуки”. “Викторид”. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 1997. – Т.І. – №І.
- 2.В.И.Дудченко. Обучение украинскому языку для русскоязычных украинцев за один день с помощью международной общесистемной азбуки ”Викторид”. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. – М., 2003. – Т.ІІІ.
- 3.Віктор Дудченко.”Вікторид” - навчання української мови для російськомовного середовища за один день засобами міжнародної азбуки. Українознавець. – Львів 2010. – Випуск ІХ.
- 4.В.Ідзьо.Українська мова. Давня українська література - призабута та малодосліджена спадщина українського народу. – Івано-Франківськ ”Сімік”, 2011р.

Віктор Дудченко

Українська фонографічна азбука та її примінення в сучасній українській діаспорі в Росії

Анотація: В статті досліджується українська фонографічна азбука.

Ключові слова: Українська фонографічна азбука, сучасна українська діаспора в Росії, примінення.

Victor Dudchenko

Ukrainian phonographic alphabet and its use in the current Ukrainian diaspora in Russia

Annotation: Ukrainian phographic alphabet is researched in the article.

Key-words: Ukrainian phonographic alphabet, current Ukrainian diaspora in Russia, use.

УДК 930(477)

Михайло Забочень

Московська Україніка. Образотворче мистецтво

Анотація: У статті з'ясовується українське образотворче мистецтво сконцентроване в бібліотеках та архівах міста Москви.

Основний акцент концентрується на аналізі української історичної спадщини, зокрема українських стародруків та інших мистецьких та культурних цінностей, які знаходяться в столиці Росії.

Ключові слова: Українські мистецькі старожитності Москви, ікони, псалтирі, євангелія, фрески.

Метою дослідження є з'ясування питання про звязки у галузі образотворчого мистецтва між Україною і Москвою в різні періоди історії.

Ще раз перегорнути сторінки історії Москви нам допоможе мій звіт в історичному відділі Українського Університету міста Москви. Слід наголосити, що наш ректор, а з 2000 року ще й професор Віктор Святославович Ідзьо з розумінням віднісся до мого звіту “Про українські мистецькі старожитності в Москві”.

Він запросив на Вчену Раду Українського Університету міста Москви, де я є професором історичного відділу в Український Культурний центр на Арбаті, не тільки фахівців українців з цієї проблеми, алей російських україно знавців, зокрема В.Волкова, В.Сєдова, М.Дмитрієва[1,с.225].

Згідно з рішенням ЮНЕСКО Київ відсвяткував своє 1500-річчя у 1984 році. Ці дати доводять,що столиця Київської Русі по меншій мірі на сім століть (663 р.) старша від Москви. В 1187 році в Київському літописі за Іпатіївським списком вперше згадано термін “Україна”. В запису йшлося про смерть переяславського князя Володимира Глібовича.про це мовилось: “о нём же Украина много постана”[2,с.653].

В цих співставленнях дат дається пряма відповідь на питання,чи є Україна окраїною Росії. Уа жаль, і в наші дні цю тезу, а також тезу,що українці не є корінним населенням на своїй етнічній території, стверджують окремі наші вчені, які ще не звільнились від московоцентричного мишлення. Такі твердження робляться не на користь Україні. Скіфія, Сарматія, Роксоланія існували задовго до появи Москви і незалежно від неї. В раніший період свого існування Київська княжа держава розширювала свої території в північному напрямку. В цьому ж напрямку від Константинополя через Київ розповсюджувалось християнство і обов’язковий атрибут культа-ікона. Із скарбів Київської Русі, які ще в XII столітті попали на північні території, в першу чергу треба назвати ікону Вишгородської (Володимирської), яка - зараз зберігається в Третьяковській галереї. Цей образ за легендою намальований євангелістом Лукою і перевезений у Київську Русь із Царгорода. Князь Ростово-Суздальської землі Андрій Боголюбський, зруйнувавши Київ і переїхавши з Київського Вишгорода до Володимира на Клязьмі, взяв з собою і ікону, яка у 1164 р. була встановлена в Кадетському Успенському соборі, і перебувала в ньому 230 років. В 1395 р. в часи монголо-татарського панування урочистим хресним ходом ікона була перенесена до Москви[3,с.636].

Географію розповсюдження ікон українського письма на території Росії можна простежити на таких прикладах. В Третьяковській галереї в Москві зберігаються ще ряд ікон, виконаних українськими майстрами.Серед них такі:

- 1.Богоматір Велика паная(Оранта), XII ст. із Спаського монастиря в Ярославлі.
- 2.Благовіщення XII ст. із Юр’євського монастиря у Новгороді.
- 3.Спас Нерукотворний XII ст. із Успенського собору Московського Кремля.
- 4.Дмитрій Солунський XII ст. із Успенського собору в Дмитрові (Московська область).
- 5.Моління. Архангел Михаїл, Спас Еммануїл, Архангел Гавриїл XII ст. із Успенського собору Московського Кремля.
- 6.Успіння. Кінець XII - поч.XIII ст. із Десятинного монастиря поблизу Новгорода.
- 7.Миколай зі святими на полях – XII-XIII ст. з Новодівичого монастиря в Москві.
- 8.Печерська Богоматір.XIII ст. із Успенського монастиря поблизу Брянська.
- 9.Петрівська Богоматір. XIV ст. Місце надходження не зазначено.Ікона “Георгій-воїн”(XI-XII ст.) знаходиться в Успенському соборі Московського Кремля[4,с.26,с.107].

Іншим шляхом потрапили до Москви мозаїки Михайлівського Золотоверхого монастиря, який за вказівками більшовицьких лідерів із Кремля був зруйнований у 1934-1935 роках. Цей акт вандалізму не має рівного і історії людства. Михайлівський Золотоверхий монастир був заснований у 1108 р. онуком Ярослава Мудрого Святославом Із’яславовичем на місці Дмитрівського монастиря. В 1108-1113 роках в ньому споруджено Михайлівський Золотоверхий собор, стіни якого були прикрашені мозаїками і фресками. Після зруйнування собору частина мозаїк і фресок була передана на зберігання до Софіївського собору. Мозаїка “Дмитро Солунський” і верхня частина фрески-фігура Самуїла - відправлені на збереження до Третьяковської галереї в Москві[5,с.12-15].

Зараз урядом України відбудовано Михайлівський Золотоверхий собор. Тому і мозаїка, і фрески, і документація будуть конче потрібні.Тут не йдеться про повернення Росією цих цінностей. Це питання дуже складне. В крайньому разі йдеться про їх використання на договірних початках при відбудові та реставрації знищеного пам’ятника. В Москві перебувають і створені у Києві шедеври рукописної книги “Остромирово Євангеліє”(1056-1057 рр.) та “Ізборник Святослава”(1073-1076)[6, 226л.].

Із українських стародруків -“Апостол”, надрукований Іваном Федоровим у Львові 1574 р., та “Пересопницьке Євангеліє”[7,с.447].

Одним із пам’ятників образотворчого мистецтва, пов’язаних з історією України, є плита над могилою гетьмана Петра Дорошенка, 310-річчя від дня смерті якого виповнюється в 2007 році. Вона знаходиться в селі Ярополець Волоколамського району в 135 км. від Москви. Гетьман був похований в дерев’яній церкві, яка через деякий час була знесена за старістю.Упорядкування могили Дорошенка і установка надгробної плити були зроблені за вказівками українця Дмитра Ростовського (Туптала). Після знесення церкви могила опинилася під відкритим небом. Потім над нею був споруджений дерев’яний дах, який зображено на малюнку в “Истории Малой России” Бантиш-Каменського[8,с.350].

В середині XIX ст. на д.могилою споруджена цегляна каплиця. В 1903 р. її відвідали Гіляровський і Яворницький. В музею архітектури ім. Щусєва автор розшукав фотографії каплиці, зроблені в 30 роках і під час війни. Каплицю було розібрано на цеглу в кінці 60 років. Могила гетьмана знову перебуває під відкритим небом біля автобусної зупинки. Потрібно на урядовому рівні вирішити питання про приведення могили в належний порядок. Заслуговує уваги той факт, що перший у Москві пам'ятник Мініну і Пожарському споруджено у 1818 році Іваном Мартосом. На тильному боці пам'ятника, над яким він працював 14 років, вичічені слова: "Іван Мартос з Ічні". Видатний російський скульптор, професор Петербурзької Академії Мистецтв нагадав, що він українець з Ічні[9, с.262-263.].

Тарас Шевченко, перебуваючи у Москві в 1858 році, відвідав Мокрицького в Московському училищі живопису, скульптури та архітектури[10,с.141-142]. В цьому училищі у 1911 році відбулася художня виставка, присвячена 50-річчю від дня смерті Т.Шевченка. Одним із її організаторів був Олекса Новицький, перший серйозний дослідник малярської спадщини Т.Шевченка, автор книги "Тарас Шевченко як маляр"(1914).

У конкурсах на проект пам'ятника Т.Шевченкові у Києві в 1911-1913 роках брали участь московські скульптори М.Андрєєв і С.Волнухін. За проектом С.Волнухіна 3 листопада 1918 року був відкритий пам'ятник Тарасу Шевченку на Трубній площі в Москві. Пам'ятник був виготовлений із нестійких матеріалів і він не зберігся.

Джерельна українська база Москви обширна і багатогранна. Це архіви, музеї, бібліотеки союзного (тепер всеросійського) рівня. Велике значення має той факт, що багато матеріалів із спецфондів передано до фондів відкритих. Це один із предметних показників демократії.

Всі ці обставини треба максимально використати для подальшої розробки теми досліджень, яка набуває все більшої актуальності.

Список використаних джерел та літератури.

1. Полное собрание русских летописей. Изданное Императорской археографической комиссией. – Спб., 1863. – Т.15.
2. Полное собрание русских летописей. Ипатьевская летопись. – Спб., 1908. – Т.2. – Изд.2.
3. Владимирская икона Богоматери. Энциклопедический словарь Брокгауза-Ефрона. – Спб., 1892.
4. Український середньовічний живопис. Альбом, Автори: Г.Логвин, Л.Міляєва, В.Свенціцька. – К.1976.
5. Пам'ятки Києва, знищені у 20 ст. Картінформ. – К., 1991.
6. Изборник Святослава 1073 года. Факсимильное издание. – Москва «Книга», 1983.
7. Украинские книги Кирилловской печати 16-18 веков. Каталог изданий хранящихся в гос.библ. СССР им. Ленина. – Москва, 1976. – Вып.1.
8. Д.Н.Баштын-Каменский. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетьманства. – Спб.-Киев.-Харьков, 1903. – Изд.4. – Глава 33.
9. Императорская Санкт-Петербургская Академия Художеств. 1764-19142. – Часть биографическая. Составил С.Н.Кондаков.
10. Т.Г.Шевченко. Дневник. – Москва, «Пролетарий», 1925.

Михаил Забочень.

Московская Украина. Образотворческое искусство

Аннотация: У статті досліджується Московська Україніка. Образотворческое искусство українське образотворче мистецтво сконцентроване в бібліотеках і архівах міста Москви.

Ключевые слова: Українське мистецтво, ікони, псалтирі, євангелія, фрески.

Mykhailo Zabochen

Moscow Ukrainian studies. Visual arts

Annotation: Ukrainian visual arts concentrated in libraries and archives of Moscow city is elucidated in the article. The main emphasis is put on the analysis of historical heritage, in particular, Ukrainian incunabula and other art and cultural values situated in the capital of Russia Moscow city.

Key-words: Ukrainian art incunabula of Moscow, icons, Psalters, the Gospels, frescoes.

**Украинская Народная Республика, Украинский Гетманат и их влияние на возникновение
учредительного собрания украинцев в Самарской области России в 1917 - 1918 годах**

Аннотация: В статье рассматривается украинская независимость в 1917 - 1918 годах и её влияние на исторические процессы развития украинского населения в Самарской губернии России.

Основной акцент сконцентрирован на формировании украинского национального движения и развития общественных украинских организаций в Самарской губернии в период становления большевистской власти.

Ключевые слова: Украинская Народная Республика, Украинское государство гетмана П. Скоропадского, Украинское население Самарской губернии, украинское национальное движение в Самаре, украинские большевики, украинцы Самары, украинские большевики Самары.

Украинская Центральная Рада осудила Октябрьское вооруженное восстание в Петрограде и отказалась признать Совет народных комиссаров. Попытка большевистского мятежа в самом Киеве окончилась провалом. 7 ноября 1917 года на заседании Малой Рады выступил М.С.Грушевский с заявлением о необходимости решительных шагов для укрепления власти. Он зачитал Универсал, провозглашавший Украинскую Народную Республику федеративной частью Российской Республики.

Политика большевиков, направленная на обострение классовой борьбы и установление путем насилия “диктатуры пролетариата”, была неприемлема для демократического правительства Украины. По приказу генерального секретаря военных дел Украины С.В.Петлюры украинские воинские части, находившиеся в Московском и Казанском военных округах, с 1 декабря переподчинялись местным украинским военным советам с целью возвращения их на родину. Петроград предъявляет Раде провокационный ультиматум и готовится к войне.

Разгон Учредительного собрания окончательно рассеял последние иллюзии относительно мирного, естественного развития российской истории и обнажил подлинное лицо “рабоче – крестьянской” власти. Между царской Россией и современной коммунистической, - писал позднее Петлюра, - для нас нет разницы, ибо обе они представляют собой только разные формы московской деспотии и империализма”[1,с.249].

9 января 1918 года Украина была провозглашена самостоятельным государством. А 26 января советские войска ворвались в Киев. Центральная Рада и украинское правительство выехали на Волынь. Поставленная в безвыходное положение Рада приняла решение подключиться к проходящим в Брест-Литовске мирным переговорам. Она пошла на заключение соглашения со странами Четверного союза. На территорию Украины вводились германские войска.

В Самаре советская власть была провозглашена в ночь с 26 на 27 октября 1917 года. Губернский Совет крестьянских депутатов отказался выдвинуть своих представителей в созданный большевиками революционный комитет и выступил против передачи этому органу всей полноты власти. Эсеры и меньшевики также не пошли на сотрудничество с политическими узурпаторами.

5 ноября в Покровске в связи с захватом власти большевиками прошло заседание городской Думы, на котором решили усилить охрану города и не допустить погромов. На заседание явился комиссар военно-революционного штаба Гнездило и предложил городскому управлению войти в контакт с военревкомом. Причем контакт, по мнению комиссара, должен был выразиться в надзоре и контроле за действиями Думы со стороны комитета. Разумеется, гласные отвергли такое “сотрудничество” и постановили “ни в какие сношения с комитетом большевиков не входить”.

В ответ на другой день ВРК арестовал члена городской управы солдата Быковченко. От него безуспешно пытались добиться подписки в том, что он обязуется не произносить речей, порочащих комитет. Надо полагать, “военно – революционному” органу была крайне невыгодна публичная критика со стороны простого солдата. Тем не менее, сломать Быковченко не удалось, и большевикам пришлось выпустить его на свободу[2].

Потоки писем, заявлений, телеграмм, обращений, осуждавших государственный переворот, захлестнул самарские газеты. Большевики приняли меры: объявили газеты контрреволюционными и стали их закрывать. Затем арестовали 30 видных промышленников и финансистов и держали их в тюрьме, пока “капиталисты” не согласились на принудительное денежное обложение. В промышленности, торговле, сельском хозяйстве, кооперативах большевики вводят рабочий контроль, после чего обоюдная классовая ненависть пролетариев и предпринимателей была гарантирована.

Среди большевиков встречались и украинцы. Но, не связанные с национальным движением, они подчинили свою жизнь интересам партии и проводили ее политику. Типичным примером может служить судьба

Александра Васильевича Гавриленко. Он родился в многодетной семье рабочего одесского порта, выходца из крестьян Полтавской губернии. Окончив начальную городскую школу, работал на заводе и одновременно учился на вечерних технических курсах. В 1911 году 26 - летний рабочий переезжает в Петербург. Здесь он включается в революционную деятельность, которая приводит его в Ригу, затем в Тулу, и наконец, в Самару. Шел второй год мировой войны. Устроившись токарем на гранатную фабрику Зимина, Гавриленко быстро выходит на связь с большевистской организацией. Ввиду грозящего ареста выехал в Пермскую губернию, работал на Лысьвенском заводе, а в 1916 - м вернулся в Самару и поступил на Трубочный завод. В октябре семнадцатого становится одним из организаторов и руководителей самарской Красной гвардии. Позднее сражался с казаками атамана Дутова, был комиссаром 1 - го Пугачевского полка. После гражданской войны занимал ряд ответственных постов. В конце 1919 года его направляют в Одессу, где он работает председателем совнархоза. Потом – Ростов – на - Дону и снова Самара. Гавриленко избирают секретарем губернской партийной контрольной комиссии.

В 1924 году бывший красногвардеец переезжает в Москву. То ли характер у него был покладистый, то ли во внутрипартийные склоки старался не лезть, но так или иначе, смог пережить свирепые сталинские чистки и умер уже после войны в 1949 году.

Коммунистическое правительство не решилось отменить выборы в Учредительное собрание. Новая власть чувствовала себя еще не очень уверенно. И пойти сразу на шаг, который грозил вызвать взрыв негодования в измученной войной и потрясениями стране, она не могла. Демократические партии, видимо, не сомневались в своей победе на выборах и верили, что высшее законодательное собрание покончит с большевистским режимом. И действительно, в ноябре 1917 года в Учредительное собрание от Самарской губернии было избрано 12 эсеров и только трое большевиков. Украинцы смогли набрать всего 5240 голосов, в том числе 2600 - в Бугурусланском и 1530 - в Самарском уездах. Заметим, что это больше, чем у меньшевиков, социал-демократов интернационалистов или группы беспартийных крестьян[3,с.299, с.410].

После выборов эсеры проводят в декабре IV губернский крестьянский съезд, который принимает резолюцию о замене советской власти Учредительным собранием. Решение о ликвидации большевистского правления выносит и губернский всесословный съезд. Стремясь удержать ситуацию под контролем, коммунисты созывают I губернский съезд Советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов. Съезд избирает исполком, а тот, в свою очередь, - губревком, где инициаторы съезда составляют подавляющее большинство.

Все острее в обществе обсуждается вопрос о мире с немцами. Начав в ноябре 1917 года переговоры с врагом, большевики 2 декабря подписали перемирие с Германией и ее союзниками. Это вызвало негодование в украинской солдатской массе, которая надеялась на мир без аннексий и контрибуций и свободное развитие своей родины. 10 декабря “Волжское слово” напечатало воззвание украинской Рады 1-й армии: “Товарищи солдаты и крестьяне всех наций!.. Вас обманула кучка лжеучителей... Где демократический мир, обещанный большевиками? Этого мира нет. Большевики толкают демократию на мир с немецкими капиталистами, чтобы чем - нибудь замазать глаза обманутому народу. Готовые дружески пожать руку злейшему врагу рабочих и крестьян императору Вильгельму II., они объявляют войну свободной украинской народной республике... Товарищи, трудящиеся всех наций! Громко заявим свой протест против новой бойни, которую хотят затеять Ленин, Троцкий и Крыленко. Не верьте толкающим вас на новую войну, не верьте лживым уверениям, что Центральная Рада Украины поддерживает контрреволюцию. Все это делается, чтобы затемнить ваш рассудок злобой и потом сделать вас покорным орудием в руках захватчиков”[4].

Вторжение советских войск на Украину стало для всех русских и украинцев новостью номер один. Словно отвечая большевистской пропаганде, “Вечерняя заря” помещает на своих страницах воззвание украинского правительства к солдатам всех фронтов и великорусскому народу. “Объявивши Украине войну, - читали самарцы, - петроградское самодержавное централистическое правительство пригнало на Украину толпы наемных людей, которые называются красногвардейцами-большевиками. Эти красногвардейцы забирают наши города и села, громят мирное население, разбивают магазины, арестовывают всех, кто им не нравится, грабят крестьянский хлеб, насиляют женщин, расстреливают украинцев - солдат, выкалывают им глаза. Кроме того, чтобы разрушить нашу Народную Украинскую Республику, они вооруженною силой захватывают железнодорожные станции и не позволяют железнодорожным служащим с юга Украины привозить уголь в Киев, Полтаву и другие города”. Большевики, разрушая хозяйство Украины, обрекают миллионы людей на голодную смерть. Вдобавок они обвиняют Центральную Раду в отказе везти хлеб в Россию и на фронт. “Это недостойная, бессовестная и нахальная ложь! Правительство украинских рабочих, солдат и крестьян знает, что великорусские рабочие, солдаты и крестьяне не враги им, а братья, что не великорусский народ

пошел войной на украинский народ, а пошли только или наемники, или темные люди, обманутые петроградскими самодержавными комиссарами, и поэтому Центральная Рада постановила отправить хлеб как на фронт, так и в Великороссию". Но эшелоны не могут двигаться, ибо железные дороги захвачены красновардейцами. Вся надежда на то, что удастся изгнать большевиков, и тогда хлеб и все, что имеет Украина, смогут получить братья-русские и сражающиеся с врагом солдаты[5].

Безумная политика большевиков, способных на любые меры для подавления всех недовольных и победы в братоубийственной войне, начала приносить свои горькие плоды. Читатель, наверное, помнит о конфликте между русскими крестьянами и украинцами поселка Петровский. Теперь, в условиях войны советской России против Украины, подобные "недоразумения" приобрели еще более зловещий характер. 25 января 1918 года, за день до взятия советскими войсками Киева, украинцы поселка Сухорей Могутовской волости Бузулукского уезда вынуждены были обратиться в Петроградский Совет солдатских, рабочих и крестьянских депутатов. Тринадцать лет назад 24 украинских семейства, переселившись в Россию, купили землю в Самарской губернии, осели, обзавелись хозяйством и стали спокойно трудиться в мире и согласии со своими русскими соседями. Распаленные большевистской пропагандой о рабоче-крестьянской власти в Питере и буржуазно - помещичьей в Киеве, русские крестьяне потребовали, чтобы украинцы уезжали на историческую родину: "Сейчас нам жители здешние говорят, что вам тут места нет, а ваше место на Украине, и они говорят, что мы вам весной землю сеять не дадим, ... а если вы весной не уедете и посеете землю, то вы ее не будете собирать, а будем мы ее собирать". Возмущенные украинцы подчеркивают свою приверженность революционным преобразованиям: "Мы эту свободу добивались и сейчас добиваемся, но нам темный люд говорит все наоборот, что нам теперь места нет". Вынужденно лукавя или действительно поверив официальной российской пропаганде (и то, и другое прискорбно), авторы письма заявляют о своей лояльности властям: "Разве мы отказываемся от русского правительства, а подчиняемся Центральной Раде? Нет, мы этого и не думаем, разве мы не знаем, что в Центральной Раде одни только сидят буржуи. Нет, мы не отказываемся от русского правительства, мы ему очень рады". И просят вмешаться и помочь им, "чтобы этого не было, такой травли, и чтоб этот темный люд убедить, то дайте нам ответ, листами послать в село"[6, Ф.136. - Оп.1. - Д.40. - Л.10].

Не стоит подходить с жесткой политической меркой к полуграмотным мужикам, которые хотели лишь одного: мирно работать на своей земле и распоряжаться плодами своего труда. Они обратились к той власти, которая в то время была и обещала крестьянству всякие блага. Обратились как граждане страны, в которой они жили и которую не собирались покидать. Им было просто не до хитросплетений большой политики. Они, наверное, даже не задумывались о том, что межнациональная рознь дала обильные всходы как раз в результате действий этой самой власти. А власть отреагировала на письмо как и положено власти. Всероссийский центральный исполнительный комитет зарегистрировал заявление украинцев под входящим номером 5947 и переслал его обратно в Самару, в Совет рабочих, солдатских и крестьянских депутатов. Здесь, ознакомившись с жалобой, наложили (уже 8 марта) резолюцию: "Губком по крестьянским делам на распоряжение".

А за пять дней до этого был подписан Брестский договор, по которому большевики отдавали немцам огромные территории и 93 с половиной тонны золота[7, с.11].

Вернувшись в Киев Центральная Рада пыталась установить на Украине мир и спокойствие. Обстановка после большевистского нашествия оставалась довольно сложной, далекой от политического равновесия и общественного согласия. В конце апреля при поддержке немцев в украинской столице произошел переворот, власть оказалась в руках у гетмана П.П.Скоропадского.

В отличие от М.С.Грушевского, провозглашавшего построение социалистической республики в интересах всех трудящихся, новоявленный хозяин Украинской державы сделал ставку на "порядок". Были восстановлены частная собственность на землю, свобода торговли и частного предпринимательства. Стремясь подчеркнуть независимость Украины, Скоропадский возродил казачье сословие, узаконил автокефалию украинской церкви, открыл два университета, основал Академию наук, начал формирование регулярной армии. Во время гетманства Украину признали 30 государств. И, возможно, правление гетмана осталось бы в истории страны более светлой страницей, если б украинское общество не видело в нем ставленника немцев, готового в качестве платы за поддержку выполнять любую волю своих господ. Нетрудно представить нелегкое положение самарских украинцев. С одной стороны, поддерживая постоянную связь с родиной, они хотели видеть в украинской власти выразительницу интересов всего украинского народа и с гордостью заявляли лишь несколько месяцев назад о полной поддержке Центральной Рады, возглавившей национальное движение украинцев. С другой стороны, иноземный враг топтал их нивы, унижал и угнетал соотечественников. Войну с ним они рассматривали как освободительную войну украинского народа. Вспомним, с каким энтузиазмом украинские части рвались на фронт и как тепло и сердечно провожали их самарцы. И вдруг украинские власти сами приглашают немцев на Украину, заключают с ними

мир, проводят контролируемую германским командованием политику. Разумеется, такой поворот дел можно было объяснить многими причинами. После заключения большевиками Брестского мира украинские части вряд ли смогли бы противостоять в одиночку германским армиям, и они все равно бы хлынули на Украину, безжалостно расправляясь с каждым недовольным. Иные политики, подобно Винниченко, соглашение с немцами считали важным условием избавления от большевиков. И все же... Эмоционально и психологически многие из самарских украинцев, безусловно, чувствовали себя неуютно и были подавлены ходом событий. Сначала дикая война коммунистической России против Украины, потом постыдный мир с немцами. Наверняка немало самарских обывателей ставили действия украинского правительства и советского руководства в один незамысловатый ряд, вызывая злорадство набравших силу большевистских функционеров. Видимо, этим объясняется довольно скудная информация о деятельности Украинской Рады в Самаре. Воздерживаясь от политических заявлений, она ограничивает рамки своей работы культурно-просветительными мероприятиями. А здесь все, что касалось многострадальной нэнки-Украины, было самарским украинцам бесконечно близко и дорого. Чего стоит, к примеру, такой маленький эпизод: известный ученый-литературовед, профессор Самарского педагогического института В. Н. Перетц читает лекцию об Украине, а растроганные украинцы - представители Рады и украинских рабочих Трубочного завода - преподносят ему благодарственный адрес и избирают почетным членом Самарской Рады[8].

В первые месяцы 1918 года большевики создали в Самаре несколько национальных комиссариатов, в том числе и украинский[9, Ф.Р.1900. - Оп.1].

Только либо не успел украинский комиссариат развернуть свою работу в связи с последующими политическими событиями и установлением власти Комуча, либо в организационном плане становление проходило медленно, но какой-то существенной его роли в решении национальных проблем не просматривается. Мы давно не вспоминали об украинцах-военнопленных. С приходом к власти большевиков бывшие солдаты и офицеры германской и австрийской армий получили фактическую свободу, возможность создавать свои организации, проводить демонстрации и митинги. Некоторые из галичан оседали в Самаре, кто - надолго, кто - до поры до времени. Причем, отношение к России у них несколько отличалось от взглядов восточных украинцев. Не вкусив всех прелестей царского режима, "западники" порой романтично смотрели на великое славянское государство, ведущее борьбу с враждебной славянству Австро - Венгерской империей. Показательно в этом плане написанное Дмитрием Васильевичем Гембаровским прошение в Самарский ревком о выдаче документов на свободное проживание в городе. Автор - уроженец села Калагаровка в Галиции. Человек довольно грамотный (учился в украинской гимназии в Тернополе) и зрелый (27 лет), он был взят в плен в 1915 году в Перемышле. До июля 1916-го находился в лагерях под Ашхабадом и Ташкентом. Во время переезда в Пермь заболел, отстал в Бузулуке от эшелона и перебрался в Самару. Зная русский язык, устроился помощником писаря на сборном пункте воинского начальника. Дважды безрезультатно подавал прошения о принятии в русское подданство. И вот, обращаясь к очередной власти в январе 1918 года, он мотивирует свою просьбу не рассуждениями о пролетарском интернационализме, всемирной революции и социальном происхождении, а апеллирует к идее общеславянского единства: "... Я, как славянин – русский[10], живя в Австрии под гнетом немцев и во второй линии - поляков, всегда стремился к соединению с Россией, где и в доказательство Вам будет массовое число пленных австрийских солдат - славян, попавших в плен, чтобы не проливать кровь со своими братьями-славянами"[11, Ф.136. - Оп.1. - Д.47. - Л. 13].

И примечательно, что на местном уровне аргумент сработал. На следующий день прошение украсилось визой: "Выдать удостоверение". Правда, стоит добавить, что к своему письму Гембаровский приложил два свидетельства о приличном поведении. Получив необходимый документ, он ходатайствует теперь о русском подданстве. Не собираясь порывать связей с родиной, Гембаровский готов способствовать национальному просвещению в Галиции. Предполагая, что после войны она, вероятно, так и останется в составе Австрии, он хочет поехать туда как "свободный российский республиканец", находящийся под защитой Российской федеративной республики. 7 июня, за день до падения советской власти в Самаре, Гембаровский обретает, наконец, долгожданное гражданство[12, Ф.Р.193. - Оп.4. - Д.41. - Л.4, 5, 7.].

Мощный национальный порыв самарских украинцев после Февраля 1917 года разбился о большевистский переворот и Брестский мир. Деформированное сознание граждан разорванного на части и расколотого на классы бывшего государства Российского накладывалось на психологию народа, чья Родина страдала под пятою оккупантов. Не каждый мог выдержать такое потрясение. Слишком велики были мартовские надежды и слишком мрачной оказалась октябрьская действительность. И если кто не испытывал особых огорчений от политических перемен, так это те из пленных украинцев, которые захотели получить советское подданство или остаться в России, и уже не имели для этого никаких препятствий.

Но разве могли они думать, что присутствуют при рождении одного из самых зловещих режимов в истории человечества?[13].

Источники

1. Политические деятели России. 1917: Биограф. словарь. – М., 1993.
2. Волжское слово. – 1917. – 18 ноября.
3. Блюменталь И.И. Революция 1917 года в Самарской губернии.
4. Волжское слово. – 1917. – 10 декабря.
5. Вечерняя заря. – 1918. – 16 января.
6. Государственный Архив Самарской Области (ГАСО).
7. Белая книга. Самарская область. – Самара, 1997. – Т.1.
8. Новости дня. – 1918. – 5 марта.
9. ГАСО. – Ф.Р.1900. – Оп.1. – Ист. справка. – Л.1.
10. Волжское слово. - 1917. – 9 мая. – 24 мая. – 22 июля.
11. Государственный Архив Самарской Области (ГАСО).
12. Государственный Архив Самарской Области (ГАСО).
13. Волжское слово. - 1917. – 9 мая. – 24 мая. – 22 июля.

Олександр Завальний

Українська Народна Республіка, Український Гетьманат та їх вплив на виникнення установчих зборів українців в Самарській області Росії в 1917-1918 роках

Анотація: В статті розглядається українська незалежність в 1917 -1918 роках та її вплив на історичні процеси розвитку українського населення в Самарській області Росії.

Основний акцент сконцентрований на формуванні українського національного руху та розвитку громадських українських організацій в Самарській губернії в період становлення більшовицької влади.

Ключові слова: Українська Народна Республіка, Українська держава гетьмана П. Скоропадського, українське населення Самарської губернії, формуванні український національний рух в Самарі, українські більшовики, українці Самари, українські більшовики Самари.

Oleksandr Zavalnyi

Ukrainian National Republic, the Ukrainian Hetmanat and their influence on constitutional conventions creation of Ukrainians in Russian Samara Oblast in 1917-1918

Annotation: Ukrainian independence in 1917-1918 and its influence on historical processes of Ukrainian population development in Samara Oblast, Russia are considered in the article.

The main emphasis is put on Ukrainian national movement and community organizations formation in Samara Guberniya during Bolshevik power establishment.

Key-words: Ukrainian National Republic, Ukrainian state of hetman P. Skoropadskyi, Ukrainian population of Samara Gubernia, Ukrainian national movement formation in Samara, Ukrainian Bolsheviks, Ukrainians of Samara, Ukrainian Bolsheviks of Samara.

УДК 930(477)

Михайло Закіров

Проблеми збереження етнічної ідентичності та національного відродження українців у Росії в XX столітті

Анотація: В статті досліджується історія українців в Росії.

Основний акцент концентрується на вивченні проблеми збереження етнічної ідентичності та національного відродження українців у Росії в XX столітті.

Ключові слова: Українці в Росії, Українська діаспора в Росії у XX столітті, національне відродження українців в Росії.

У наслідок політичних процесів, що відбувалися на теренах СРСР наприкінці 80-х - початку 90-х років минулого століття, багато колишніх радянських громадян, у тому числі українців за походженням, несподівано для себе опинились у ролі національної меншини у нових незалежних державах. Саме ці українці, що мешкають у Росії та інших колишніх республіках СРСР, складають так звану східну українську діаспору. Вперше цей термін почали вживати на I Конгресі українців у січні 1992 року [3, с.58]. Українська східна діаспора загалом, та її частина у Російській Федерації займає особливе місце внаслідок ряду чинників.

Кількість українців у Росії сягає понад 4,3 млн. чоловік, або 3 відсотка усього населення. Причому є регіони, у яких цей відсоток значно вищий. Наприклад, у Ямало-Ненецькому автономному окрузі – 17,2 %, Магаданській області – 15,4 %, Ханті-Мансійському автономному окрузі – 11,6 %, Тюменській області – 8,4 %. Крім того, в українській та російській пресі називають цифри від 10 до 20 мільйонів українців, які обчислюються авторами шляхом екстраполяції показників природного приросту українського населення та його міграційних впливів. Українські вчені вважають, що такі припущення мають реальну основу[3,с.115].

На користь такої оцінки чисельності української діаспори свідчить слідуючий факт: міністр Російської Федерації у справах національностей та федеральних відносин у своєму виступі на Всеросійській конференції “Діаспорні народи”, яка проходила у Москві 28-29 травня 1996 року визначив кількість українців цифрою в 6 мільйонів осіб, підкреслюючи тим самим упередженість і недостовірність офіційної статистики[3,с.115].

Стан української діаспори в Росії значною мірою відрізняється від стану українців на Заході. Незважаючи на серйозну кількісну перевагу порівняно з західною діаспорою, українцям на Сході загалом і у Росії зокрема, було надзвичайно важко зберігати власну національну ідентичність. Русифікаторська політика царизму, а пізніше Радянського Союзу не давала можливості створити вихідцям з України організованого національно-культурного життя на поселеннях. Українці намагалися зберігати та підтримувати родинні, культурні, господарські відносини з колишньою Батьківщиною, але здебільшого це виявлялося неможливим у зв’язку з величезною відстанню від України та політикою російської держави. Поряд з цим, потрапивши в інші природнокліматичні умови, українці прагнули адаптуватися до них, що відбилося на їхньому етнічному та культурному розвитку. Як свідчить історія, ставлення СРСР до української діаспори у різні періоди мало суттєві відмінності. У 20-х – 30-х роках у зв’язку з проведенням політики коренізації для забезпечення потреб українців у Росії існувала майже повна культурно-освітня інфраструктура. Функціонували державні українські школи, технікуми, відділення в інститутах, виходили українські газети та журнали, діяли видавництва, працювали національні театри та бібліотеки [6,с.670]. Внаслідок згортання українського відродження 20-х – 30-х років заклади національної культури у місцях компактного проживання українців на теренах СРСР були проголошені осередками “буржуазно-націоналістичного впливу” та безжально знищені. З середини 30-х років ситуація значно погіршилася. Тоталітарна система робить усе можливе для того, щоб якомога більше представників різних національностей втрачали свою національну гідність, перетворювались у принизливих, смиренно-покірливих “гвинтиків” великого суспільного механізму. Усе те, що не відповідало тоталітаристським схемам, навіть згадка про національну самосвідомість, національні цінності, кваліфікувалося різко негативно, з неодмінним прикріпленням ярликів буржуазно-націоналістичного, реакційного забарвлення з відповідними наслідками. Це був перший і, мабуть, найпотужніший удар по українству в Росії. Згідно з переписом 1926 року українців у Російській Федерації мешкало 6,87 млн. осіб, а за даними перепису 1939 року 3,21 млн. осіб[2,с. 92].

Зменшення на 3,66 млн. чоловік, навіть незважаючи на голодомор 1932-1933 років, який торкнувся не лише України, а й інших місць компактного проживання українців, і масові репресії, практично не можливо. Цьому є лише одне пояснення: налякані репресіями, голодомором, боротьбою з буржуазним націоналізмом люди боялися навіть згадувати про те, що вони українці. Згодом політика дещо змінюється, але лише за формою. Замість фізичного знищення народів висувається ідея виникнення “нової історичної спільноти” – радянський народ. Проте це фактично не змінило сутності національної політики держави. Українці, яких доля закинула до інших республік Радянського Союзу, у тому числі до Росії, не мали можливості задовольнити свої національно-культурні потреби. Протягом десятиріч вони були позбавлені національної школи, театру, кіно, радіо, телебачення, можливості користуватися українськими бібліотеками. Задля них практично не видавалися рідною мовою книги, газети, журнали. Внаслідок цього процес зближення українців з російським населенням та іншими народами краю замешкання, який постійно зростає, стає головним напрямком їхнього етнічного розвитку. Фактично здійснюється культурно-мовне змішування українців з росіянами, а зважаючи на кількісну перевагу російського населення, можна говорити про асиміляцію вихідців з України. Неухильно зростає частка тих, хто вважає, що їх рідною мовою є мова російська. Наприклад, частка українців, які вважають рідною мовою українську, у 1989 році становила на Далекому Сході 40,6 відсотків і коливалася по окремих районах від 34,2 до 49,4 відсотків[4,с.94]. Зазначені процеси, безперечно, полегшуються і багато у чому відзначаються споконвічною мовною та культурною близькістю українців та росіян. Значну роль у процесах асиміляції відіграють також змішані шлюби. За даними російських вчених у українок Росії від 40 до 90 відсотків дітей народжується саме в таких шлюбах, що теж сприяє поступовому розпорошенню українців [2,с.89].

Перша спроба розв’язати проблему захисту прав національних меншин на державному рівні була зроблена наприкінці 1989 року. Була розглянута і прийнята до розробки пропозиція про відновлення відмінених у 30-тих роках національних районів та місцевих національних рад. Але ця ідея так і не була втілена в життя,

оскільки у нових умовах відновлення національних утворень, з точки зору керівництва держави, лише стимулювало б етнічну напругу. Після розпаду СРСР і створення незалежних держав проблема національних меншин стала ще гострішою. Верховна Рада Російської Федерації навесні 1993 року прийняла до розгляду проект “Закону про національні меншини в Російській Федерації”. Проте боротьба між законодавчою та виконавчою гілками влади не дозволила завершити цю роботу. Лише з 1996 року почалося створення відповідної правової бази захисту прав національних меншин у Російській Федерації. Указом Президента РФ від 15 червня 1996 року була затверджена “Концепція державної національної політики Російської Федерації”. Однією з головних проблем, які повинен був вирішити цей указ, була проблема забезпечення політичної та правової захищеності національних меншин. На основі положень концепції був розроблений та прийнятий Федеральний Закон “Про національно – культурні автономії”. Прийняття цього закону мало важливе значення для розв’язання проблем національних меншин у Росії. Національно - культурні об’єднання українців у Росії отримали закріплені у законах права, але про остаточне вирішення всіх проблем говорити зарано. Наприклад, широкої державної підтримки національні меншини так і не отримали. Відсутність дієвої державної підтримки пояснюється тим, що Росія є поліетнічною федеративною державою, причому ні СРСР, ні РРФСР ніколи не були дійсно федеративними державами. Тому російське суспільство не мало практичного досвіду життєдіяльності в умовах реальних федеративних відносин. Російська федерація побудована за національно-територіальним принципом. Це значною мірою ускладнює внутрішньополітичну ситуацію і має не аби який вплив на вирішення національних проблем. Представники тих етносів, що мають на території Росії власні автономні утворення, але мешкають в інших республіках Федерації і складають у них національні меншини, звертаються до керівництва відповідних республік з метою отримання підтримки у створенні умов для збереження й розвитку культури, традицій, національної самосвідомості. Це призводить до того, що центр практично не звертає уваги на вирішення проблем національних меншин і перекладає їх рішення на плечі національних республік і автономних утворень. Таким чином, українська діаспора позбавляється значимої підтримки з боку владних структур[5,с.53].

Але навіть у таких складних умовах українська діаспора у Росії зберегла величезний потенціал до національного відродження. Прикладом цього служить, організований у 1992 та очолюваний до 2012 року вченим-істориком, доктором історичних наук, професором, академіком В. Ідзьо та іншими, Український державний університет міста Москви, Культурний Центр України в Москві. В регіонах Росії: Республіканський національно-культурний центр українців Башкортостану, Уральська регіональна асоціація українців та інші наукові, культурні і громадські об’єднання українців у Росії. Це свідчить про надзвичайно важливу роль, яку може і повинна відігравати українська діаспора у Росії в збереженні культури, етнічної самобутності і генофонду українського народу[7,с.22-23].

Список використаних джерел та літератури:

1. Антонюк О. Діаспори в Росії та Україні: формування правової бази співробітництва. – Віче, 2000. – №8.
2. Богоявленский Д.Д. Этнический состав населения России // Социологические исследования. – 2001. – №10.
3. Вівчарик М.М. Українці у світі: східна і західна діаспора. // Укр. історичний журн. – 1993. – №11-12.
4. Заставний Ф. Д. Східна українська діаспора. – Лівів, 1995.
5. Лебедева Э.Е. Национальный вопрос и федерализм. // Мировая экономика и международные отношения. 1998. – №9.
6. Попок А.А. Українці в Російській Федерації. Чи зміниться щось на краще?// Визвольний шлях. – 1997. – № 6.
7. Закіров М.Б. Проблеми збереження етнічної ідентичності та національного відродження українців у Росії в ХХ столітті. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2005. – Т.Х.

Михаил Закиров

Проблемы сохранения этнической идентичности и национального возрождения украинцев в России в XX веке

Аннотация: В статье исследуется история украинцев в России.

Основной акцент концентрується на изучении проблемы сохранения этнической идентичности и национального возрождения украинцев в России в XX веке

Ключевые слова: Украинцы в России, Украинская диаспора в России в XX веке, национальное возрождение украинцев в России.

Problems of preserving ethnic identity and national revival of Ukrainians in Russia in XX century

Annotation: The history of Ukrainians in Russia is researched in the article.

The main emphasis is put on the problem study of preserving ethnic identity and national revival of Ukrainians in Russia in XX century.

Key-words: Ukrainians in Russia, Ukrainian diaspora in Russia in XX century, national revival of Ukrainians in Russia.

УДК 930(477)

Геннадій Єфименко

Національна політика ЦК ВКП(б) щодо українців Російської Федерації у 1930-1935 роках

Анотація: В статті досліджується національна політика ЦК ВКП(б) щодо Українців Російської Федерації у 1930-1935 роках.

Ключові слова: Національна політика ЦК ВКП(б), Українці Російської Федерації (1930-1935 р.).

Проміжок часу, який ми розглянемо в своїй доповіді, зовсім невеликий, але він вмістив у себе діаметрально протилежні позиції ЦК ВКП(б) у ставленні до українців в Російській Федерації. В нашому виступі якраз і йтиме мова про суть національної політики стосовно українців в період з 1930 по 1932 рр., та вже після змін пріоритетів, з 1932 по 1935рр.[1,с.102-104].

Формально підійшовши до рішень XII з'їзду РКП(б) про коренізацію, компартійне керівництво намагалось "укорінитися" також серед українців, що проживали за межами УСРР. В основному це стосувалося Північного Кавказу та Центрально-Чорноземної області. Так, за даними перепису 1926 року на території Північно-Кавказького краю проживало 8 363 00 чол., у тому числі українців 3 106 852 чол., або 37% до загальної кількості населення. Основна маса українського населення зосередилася в 37 районах Північно-Кавказького краю, де українці становили абсолютну більшість. Українське населення цих регіонів у основному зберегло свої мовні особливості й вважало рідною мовою українську[2,с.34-67].

Схожа ситуація склалася і в Центрально-Чорноземній області, до складу якої входили території сучасних Воронежської, Курської, Білгородської, Липецької, Тамбовської та Орловської областей. Там проживало 1 700 00 українців, що становило близько 20% українського населення РСФРР¹. Загалом українці складали 14,63% населення ЦЧО. У 26 районах (з 155, що входили в склад ЦЧО) вони складали абсолютну більшість, а ще в 20 районах - від 20 до 50% населення. Райони, в яких українці становили абсолютну більшість, підлягали повній українізації, інші ж з названих – частковій. Оскільки території, заселені українцями, межували з УСРР, то асиміляції українського населення майже не відбувалося. Однією з причин того, що українці в цьому регіоні добре зберегли свої мовні та культурні особливості було також те, що рівень писемності в ЦЧО в дореволюційні часи та в перші роки радянської влади був одним з найнижчих у Росії[1,с.102-104].

Чимало українців проживало в Далекосхідному краї РСФРР. У цьому регіоні 350 тис. українців становили 23,6% всього населення краю, а в 9 районах питома вага українського населення складала від 51 до 90%. Саме в таких районах асиміляція не торкнулася переважної більшості українців. Істотна кількість українців проживала в Нижньо-Волзькому краї. Українське населення цього краю становило 437,1 тис., що складало 8,1% від всього населення. В цьому регіоні значна частина українців проживала компактно, у трьох районах українці становили абсолютну більшість. Ще в 9 р-нах українці становили від 20 до 50% населення. В місцях компактного проживання більшість українців визнавали рідною мовою українську[1,с.102-104]. У Сибірському краї в 1930 р. проживало 827 500 українців або 45% всіх неросійських народів цього краю. З них 56,5% визнавали своєю рідною мовою українську. Українці були зосереджені на території колишніх Славгородського та Омського округів, в яких 164 населених пункти були заселені виключно українцями. Вони становили більшість у 3 районах. Чимало українців проживало в Уральському та Середньо-Волзькому краї, в Кримській АСРР та в Західній області РСФРР[1,с.102-104].

Влада на початку 30-х рр. розглядала українізацію за межами України як засіб радянської країни. Так, комісія ЦКК ВЦВК прийшла до такого висновку: "до проблеми українізації потрібно підходити не абстрактно, а практично, як до одного з найбільш перспективних засобів посилення радянської країни шляхом втягування мільйонів трудящих мас у річище радянського будівництва". А на нараді керівників Нижньо-Волзького краю навесні 1929 року зазначалося, що вкрай необхідно якомога швидше розпочати українізацію в краї, оскільки "куркульська верхівка серед українських селян, а значить і класова боротьба сильніше, більше середніх цифр по краю", а в зв'язку з тим, що куркуль "свою політичну агітацію проводить українською мовою", то без

українізації радянський актив програє боротьбу за середняка. Прискорення темпів українізації, як і взагалі коренізації в СРСР, припадає на 1929-1932 рр., тобто саме на час міжнародної економічної кризи. Добре відомо, що більшовики розпочинаючи революцію в Росії, розраховували на “світову революцію” (тобто на захоплення влади над усім світом). Про розповсюдження ідей “світової революції” серед представників компартійного керівництва свідчать і документи Всеросійської наради робітників нацменосвіти в січні 1930 р., в яких, зокрема, говорилося, що “те, що ми пропонуємо робити по відношенню нацменосвіти, має величезне політичне значення. Як подивляться ці індуси чи китайці на те, що в нас проводяться такі ось заходи з боку радянської влади? Саме те, про що люди століттями мріяли, та те, що англійці й не думають проводити стосовно індусів, те проводиться в Радянському Союзі. Адже це - величезне політичне питання, бо те, що ми з вами розгортаємо, буде мати певний відгук у колоніальних та напівколоніальних державах”. Підтримка українізації мала певні політичні цілі[1,с.102-104]. Найбільш успішно процес українізації початкової та середньої освіти проходив у Центрально-Чорноземній області РСФРР. У 1378 початкових школах, з яких 1050 знаходилися в районах, в яких українське населення становило абсолютну більшість, за станом на 1 травня 1931 року рідною мовою навчалося 125 134 учнів. Це трохи перевищувало 78% від кількості дітей-українців, які були охоплені початковим навчанням. Чимало було українізовано й неповних середніх шкіл - ФЗС та ШКМ. За станом на 1 травня українізація запроваджувалася в 51 неповній середній школі, причому в 26 школах викладання було вже повністю переведено на українську мову, в 8 школах частина предметів викладалася українською мовою, а частина російською, в 17 інших школах українська мова була введена як предмет. Така невелика кількість неповних середніх шкіл пояснюється не слабкістю процесів українізації, а невеликою кількістю подібних шкіл взагалі. Адже рішення про перехід на загальне семирічне навчання було прийняте лише перед початком 1931-32 навчального року. За планом культурного обслуговування нацменшин, складеним обласним керівництвом ЦЧО, в 1932-33 навчальному році планувалося “до українізувати школи підвищеного типу до 139 з контингентом до 98 091 з продукцією в останній рік п'ятирічки 8 535 чол.”[1,с.102-104]. Не набагато гірше (в процентному відношенні) склалася ситуація з українізацією початкової та середньої освіти в Північно-Кавказькому краї. Там близько 60% учнів-українців навчалися в початковій школі рідною мовою. Цікаво простежити динаміку зростання кількості українських шкіл. На початку 1931-32 навчального року функціонувало 940 українських початкових шкіл. Було також 49 українських та російсько-українських неповних середніх шкіл, в яких українською мовою навчалося 8274 учня. Наприкінці 1932р. на Північному Кавказі українською мовою працювало 1609 початкових шкіл, в яких навчалося 221 463 учня з 558 вчителями, 259 неповних середніх шкіл з 42 тис. 148 учнями та 1552 викладачами. Як бачимо, найбільш активно процеси українізації освіти в Північно-Кавказькому краї (як, мабуть, і в інших регіонах) відбувалися саме в 1931-32 рр.[3,с.1-2].

Набагато гірша ситуація з українізацією складалася на Далекому Сході. Керівництво краю до 1930 року не визнавало українців за національну меншість. Та все-таки навесні 1931 року і тут розпочалися зрушення. За планом, складеним на початку 1932 року, в 1933 році повинні були діяти 809 шкіл 1 ступеня, 309 дошкільних закладів українською мовою, повинно було відкритися 209 хат-читалень, 26 бібліотек з наявною українською літературою. З метою підготовки до розширення процесу запровадження української мови було проведено короткострокові курси для вчителів українських шкіл, на яких навчалося 139 вчителів, а з України завербовано 170 вчителів, замовлялись також українські підручники. Чималих успіхів у справі українізації, і перш за все українізації освіти, було досягнуто в Нижньо-Волзькому краї. Восени 1932 р. початковою та середньою освітою українською мовою в краї було охоплено 46 тис. учнів, з них 6 962 навчалося в школах підвищеного типу. Було взято за настанову “сповна українізувати початкові та зразкові середні школи” в тих місцях, де українці становили більшість протягом 1932-33 навчального року, задля чого український НКО й збирався надати допомогу педагогічними кадрами Нижньо-Волзькому краю. Цікаво, що не менше 25% педагогів, які збиралися приїхати в Нижньо-Волзький край, мали бути комуністами й комсомольцями[4,с.20-30]. Лише мізерні дані є по стану українізації в інших регіонах РСФРР. Так, за станом на 1 травня 1931 року була така кількість шкіл “підвищеного типу” (даних по початкових школах у цих регіонах, на жаль, немає): на Уралі 1 українська школа в складі 3 груп та 85 учнів, у Криму 1 школа, 2 групи, 70 учнів. Існувало також одна українсько-російська школа в Криму, в якій 3 групи були українськими, в них навчалося 93 учні. В Західній області Росії, за даними на початок 1932 року, процент учнів - українців за національністю, які навчалися рідною мовою в початковій школі становив лише 3,1%.[1,с.102-104]. Та все ж таки початкова та неповна середня освіта українців рідною мовою в Росії розвивалася досить швидкими темпами й мала, здавалося б, великі перспективи. Згідно з постановою колегії наркомату освіти РСФРР від 13 жовтня 1931 року коренізацію початкової школи серед українського населення планувалося завершити в 1932-33 навчальному році, в однакові строки з кабардинцями, ойротами, черкесами, хакасьцями, тоді як коренізацію початкової школи основної кількості національностей Росії планувалося завершити ще в 1931-32 навчальному році[5,с.2-4].

При цьому відзначалося, що "робота по коренізації буде поєднана зі значними труднощами внаслідок важкої спадщини русифікаторської політики царизму", що виражалося у відсутності педагогічних кадрів та літератури українською мовою. Хоча поряд давалося пояснення, що українізація початкової освіти на Північному Кавказі та в ЦЧО повинна бути завершена ще в 1931-32 навчальному році. Поряд з початковою освітою на рідну мову переводилися й інші культосвітні на виховні заклади. Так, у постановах конференції з питань другої п'ятирічки культурного будівництва в РСФРР, що відбулася 16-19 травня 1932 року, зазначалося, що "необхідно не пізніше 1933 року всі національні дошкільні заклади перевести на рідну мову". Коренізацію семирічної школи планувалося завершити в 1934 р., а масових політосвітніх закладів - у 1933 р. У цих постановах говорилося також про необхідність створення цілої сітки національних музеїв, театрів, преси, розвиток самодіяльного мистецтва тощо[6,с.100-103]. Так, наприклад, у ЦЧО в той час вже видавалося українською мовою 13 районних газет та обласна газета "За письменність колективіста" тиражем 28 тис. екземплярів. На Північному Кавказі видавалося 12 районних газет українською мовою, ще 8 мали українські сторінки. Згідно з тематичним планом одного лише Воронізького видавництва "Комуна" в 1932 р. планувалося видати українською мовою 49 назв книг різної тематики загальним тиражем 225 тис. Плани щодо подальшої українізації, як зазначалося в постанові обкому ВКП(б) ЦЧО, були величезні: "а) довести контингент в українських педтехнікумах у 1932-33 рр. до 1590 чол.; б) збільшити кількість с.-г. технікумів до 5 з кількістю 2841; в) відкрити український вуз з 1930-31 року на 300 чоловік й довести до кінця п'ятирічки контингент до 1015 чоловік з продукцією 285 чоловік; д) довести контингент на робфаку до наступного року до 300 чоловік". Пропонувалося також відкрити медичний та індустріальний технікуми з українською мовою викладання, створити театр, забезпечити переклад кінофільмів на українську мову й таке інше. В результаті реалізації цих планів українці дійсно отримували б у ЦЧО рівні з росіянами права в національно-культурному розвитку[7]. Та, на жаль, недовго продовжувалася така політика радянської влади по відношенню до української людності за межами УСРР. Це виявилось лише тактичним маневром, тимчасовим заграванням радянської влади. Продовжуючи політику коренізації на територіях, які компактно заселяли українці, влада ставила перед собою завдання, яке неможливо було виконати. Адже водночас із запровадженням навчання українською мовою та укорінюванням української мови в державних структурах руйнувався етнічний менталітет, побут та духовна культура українців, тобто руйнувалися саме ті національні особливості, які намагалися зберегти в мові. Насильницька колективізація, фактична заборона релігійних громад, втручання в побут та звичаї місцевого населення не сприяли підтримці влади основною масою населення[1,с.102-104]. Українізацію не вдалося зробити засобом радянізації територій, заселених українцями. Мало того, саме на цих територіях з найбільшими ускладненнями проходила колективізація, бо селяни-українці, що проживали за межами УСРР, були в основному заможними (особливо це стосується Північно-Кавказького краю, де проживали нащадки запорізьких козаків). Вони з недовірою ставилися до подібних заходів радянської влади, досить часто відверто саботували їх[4,с.20-30].

Великодержавницькі шовіністичні сили використали невдачі хлібозаготівель на Україні та Північному Кавказі для загального наступу на українську культуру. Постановою ЦК ВКП(б) від 14 грудня 1932 р. "Про хлібозаготівлі в Україні, Північному Кавказі і Західній області" була фактично заборонена українізація Кубані. А наступного дня, 15 грудня виходить ще одна постанова, в якій компартійна верхівка оголосила ворожими "виступи та пропозиції, що виходять від окремих українських товаришів, про обов'язкову українізацію цілого ряду районів СРСР, наприклад в ДВК, Казакстані, Середній Азії, ЦЧО й інш.". Ніякого теоретичного обґрунтування цього рішення не було[1,с.102-104]. Ліквідовувалися, щоправда з деякими запізненнями, українські клуби та земляцтва пролетарського студентства в Москві та Ленінграді. У цьому відношенні показовим є лист П.Постишеву від С.Ракського з Московського інституту Червоної В. У цьому листі підкреслювалася небезпека виникнення в таких земляцтвах проявів українського націоналізму (!): "Маючи свій клуб, будучи спеціальною національною організацією, земляцтво невільно може бути розсадником та джерелом всякого роду національних ухилів, а що ще гірше - не виключена небезпека, що під його крильцем може звити собі гніздо національно-буржуазна контрреволюція. Адже вони до подібних організацій особливо пристаяють. Адже саме Наркомос, ВУАН, інститут Шевченка були найбільш "липкими" для них місцями". Але, мабуть, спочатку не було отримано згоди - вже занадто різкий би це був поворот у національній політиці партії. Та супротивники розвитку українського національно-культурного життя не припиняли спроб добитися своєї мети. У січні ж 1935 року все-таки ліквідовується земляцтво українських студентів, а незабаром у Москві закривається й український клуб ім. Шевченка. Серед причин закриття клубу - невисока відвідуваність, "повна відірваність клубу від робочих мас" та проникнення туди "класово-ворожих націоналістичних елементів (10 чол.)". Та все-таки, незважаючи на жорсткий режим "особливий сектор ЦК КП(б)У направив (№ 602-13 від 17.IV.1935 р.) заяву групи товаришів з протестом проти рішення президії Московської обласної Ради Професійних Спілок про закриття в м. Москві українського клубу ім. Шевченка". Та після того, як голова МОРП Сойфер направив П.Постишеву листа з переліченим вище обґрунтуванням ліквідації проявів

українського національного життя в Москві, П.Постишев, а в його обличчі й ЦК КП(б)У, в телеграмі від 28.V.1935 р. погодився з закриттям: "Добре зробили, що клуб закрили. Ми не проти"[1,с.102-104].

Українізація спотворювала саму ідею месіанської ролі російського народу та його культури. Українська культура була немовби конкурентом російській, бо через свої певні зв'язки з західноєвропейським світом вона мала свій окремий шлях розвитку, який не повторював шлях російської культури, а тому й не підпорядковувався їй. У такому ж випадку про жодне месіанство росіян мови вже не могло й бути. А це вже суперечило державницьким інтересам. І з цієї точки зору будь-які прояви української самобутності вже були націоналізмом. Поступово в СРСР створювалася така атмосфера, в якій бути неросіянином ставало соромно, це сприймалося як якийсь вроджений недолік, який будь-що необхідно було надолужити. І звичайно, українізація на території Росії аж ніяк не вписувалася в цю схему. Успішна ліквідація дерусифікаторських процесів у районах компактного проживання українців за межами УСРР була немовби прикладом для партійного керівництва[1,с.102-104].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Сфименко Г.Г. Національна політика ЦК ВКП(б) щодо Українців Російської Федерації (1930-1935 р.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2000. – Т.IV.
- 2.За українізацію радянську. Збірка постанов про українізацію на Північному Кавказі. / укл. Ф.Чапала. – Краснодар, 1931.
- 3.За українізацію радянську. Збірка постанов про українізацію на Північному Кавказі / укл. Ф.Чапала. – Краснодар, 1931.
- 4.Островский З. Проблема украинизации и белорусизации. – М.,1931.
- 5.Плян українізації Північно-Кавказького Українського Педагогічного інституту. – Краснодар, 1932.
- 6.Білий Д. Малиновий клин. Нариси з історії українців Кубані. – К.,1994.
- 7.ЦДАГО України. – Ф-1. – Оп. 20. – Спр.5282. – Арк.4.; – Спр. 6222. – Арк.137-138.

Геннадий Ефименко

Национальная политика ЦК ВКП(б) относительно украинцев Российской Федерации в 1930-1935 годах

Аннотация: В статье исследуется национальная политика ЦК ВКП(б) относительно украинцев Российской Федерации в 1930-1935 годах.

Ключевые слова: Национальная политика ЦК ВКП(б), украинцы Российской Федерации (1930-1935гг.).

Hennadiy Yefymenko

National policy of the Communist Party Central Committee of the Soviet Union on Ukrainians of the Russian Federation in 1930-1935

Annotation: National policy of the Communist Party Central Committee of the Soviet Union on Ukrainians of the Russian Federation in 1930-1935.

Key-words: National policy of the Communist Party Central Committee of the Soviet Union, Ukrainians of the Russian Federation (1930-1935).

УДК 930(477)

Віктор Ідзьо

Шляхи розвитку українознавства в Російській Федерації...?

Анотація: У статті розглядаються шляхи розвитку та занепаду українознавства в Російській Федерації.

Основний акцент концентрується на вивченні української діаспори в Москві та Росії в контексті сучасних історичних та політичних реалій, військової агресії Росії щодо України.

Ключові слова: Україна, Росія, українці в Росії, українська діаспора в Москві, українська діаспора в Росії, Об'єднання українців Росії, Український Університет в Москві, Український Історичний Клуб міста Москви.

Сьогодні українців у Росії, Українську державу, згідно з опитуванням російської громадської думки, російськими державними засобами масової інформації, у слід за Сполученими Штатами Америки(США), Європейським Союзом(ЄС), внесено в кадастр найбільших ворогів Російської Федерації(РФ). Власне за таких

політичних реалій РФ в 2014 році здійснила агресію в Україну, поправши всі наявні та чинні укладені угоди та підступно окупувавши Крим та схід України[17, с.11 - 34].

Внаслідок агресії влада РФ в 2014 році заборонила українцям в Росії вшанувати масовими заходами скорботи геноцид українців у 1932-1933 роках в усіх значних центрах компактного розселення українців в РФ: Москві, Петербурзі, Тюмені, Кубані та інших регіонах. Власне такими своїми діями московська влада показала, як вона відноситься до свого ж власного закону "Про національно - культурну автономію", який повинен гарантувати "задоволення національних та культурних прав українців Росії"?

А Українській державі в 2014 році Росія фактично організувала не тільки політичну і економічну війну, справжню військову агресію, своєрідну "гібридну війну" з чисельними жертвами нахабно окупувавши Крим та Схід України. Тепер уявимо, у яких умовах терору, провокацій та дискредитацій функціонували українські патріоти та українські патріотичні організації в Росії. Уявіть собі у яких умовах інформаційної провокації та дискредитації функціонували вчені Українського Університету(УУМ), Українського Історичного Клубу(УІК) міста Москви, коли сама Україна піддана інформаційній, економічній атаці, шантажу та військовій агресії і не може допомогти активним проукраїнським силам в Росії, які зараз змушені втікати в Україну?

В цей же час УУМ та УІК міста Москви піддані атакам українсько - російської московфільської системи, своєрідного "комуно - кадебістського російського відстійника", що видно по тому, що фактично всі ключові російські засоби масової інформації, газети, журнали в Росії знищують все українське. В цьому контексті слід згадати кіборг-атаку в інтернеті під кодовою назвою "Стаття О.Палигіної чи О.Перелигіної" кадебістсько-есебещної агентури СБУ з Львова (Секти бандитів України) в епоху диктатури В.Януковича...

За таких обставини через підконтрольні засоби масової інформації СБУ та різного рівня інтелектуального покрою "комуно-кадебістський-есебушний російський відстійник в Україні"(Я.Гелетій, О.Палигіна і т.д.), всі таємні співпрібітники з Львова, з львівського гестапо) засобами контррозвідки СБУ, ФСБ в епоху В. Януковича, аж до втечі диктатора-українофоба у Москву, дискредитували УУМ та УІК, спотворювали шляхом ведення інформаційних шейків з підконтрольних СБУ сайтів та порталів, фейкові атаки на ректорат УУМ... Водночас українофоби, робили все в епоху В.Януковича, про що наголошено в фільмі ще в 2009 році, щоб знищити чи призупинити діяльність як Українського Університету так і Українського Історичного Клубу в Москві та їх друкованих органів, Наукових Вісників, які були єдиними на жаль в Росії, науковим джерелом знань про українську діаспору в Росії, українсько - російські відносини, реальний науковий, культурний стан справ в Росії та Україні[17, с.11 - 34].

Та ще раз повернемося до різкої інформаційної дискредитації УУМ та УІК, які проводило зокрема львівське гестапо(СБУ - Секта бандитів України) епохи В.Януковича. Хочу наголосити, що в цей час засобами львівських сексотів тапу (О.Палигіна - О.Перелигіна), СБУ вела дискредитаційні кровопролитної війни, українсько - російської українофобської інформаційної машини... Отже епоха диктатора-українофоба В.Януковича виробила стратегію дискредитації всього українського, з метою здачі України РФ. Передусім провокації велись проти світового українства та української діаспори в Росії, української історичної науки в цілому та українських наукових, громадських та культурних діячів у Росії, автора цієї праці... [16, с.56 - 82].

На УУМ та УІК в епоху диктатора В.Януковича в РФ, в Україні, зокрема в Києві, Львові були кинуті всі "бульварні" масові інформаційні агентства, агентура, підконтрольні СБУ, "історичні сайти"(Фейки типу О.Пальгіно-О.Перелигіної?). Всі пасквілі були розроблені в основному в Києві в центральному апараті СБУ, в Львівській контррозвідці СБУ, які випускали свої інтернет-статті на підконтрольних СБУ історичних інтернет-ресурсах, зокрема фейк львівського гестапо(СБУ) під кодовою назвою "Істина О.Палигіна чи Перелигіної", які спалюють загалом, як Українську державу, українців як націю, передову демократичну українську ініціативу в світі, в тому числі діяльність української діаспори в Росії, її чільників, особливо їх активну українську діяльність. Власне львівське гестапо (СБУ) епохи В.Януковича, поширювало провокації, займалося на дискредитаціями пасвіями та доносами типу львівського сексота Я.Гелетія, активних громадських, наукових та культурних діячів української діаспори в Росії. Яскравий приклад терору спец – служб в епоху В.Януковича був бруд, брехня, яка розрекламована, внаслідок спланованого терористичного актів, дезінформація... Однак, оскільки в загальному цей випадок підконтрольних в епоху В. Януковича СБУ(Секти бандитів України) українофобів ми зрозуміли, їх блюзнірство та лицемірство доведене до абсурду та відчаю, ніяк на нас не позначилось і не зачепило, то воно взяте нами до відома, і надіємось сьогодні повинно мати юридичну та правову оцінку, щоб воно не повторилось і кануло назавжди в небуття... ??? В цей же час українська і російська влада в епоху диктатора В.Януковича відмовилась від цивілізованого вирішення питання "Українців в Росії" тим самим показавши всьому світу своє істинне нутро "великодержавного шовінізму" та "українофобії" звинувативши засобами добре вишколеної та перевіреної часом агентури КДБ-СБУ. Отже різного рівня провокатори, паплюжили, засобами СБУ, знищували дієві громадські, освітні, як

науково - дослідні організації українців в Москві так і загалом українську діаспору в Росії, українських науково-освітніх діячів з метою нейтралізації українського лобі в РФ...[9, с.112 - 122].

Тому диктатор і українофоб В.Янукович зробив за 2010-2014 роки все, щоби сьогодні в Росії у 2017 році, настав, фактично, критичний стан, стан жорстокої українофобії, україножерства, який проявляється у найдикіших проявах імперського мракобісся, яке активізувалось проти українства, передусім в столиці Росії, місті Москві[10; 8,с.19 - 23]. Сьогодні в 2017 році, російські українофоби, типу В.Жирінвського, наголошують, що нібито зразу після відновлення незалежності в 1991 році, Україна зайняла щодо Росії агресивну, ворожу позицію, що є не вірним, по суті брехливим твердженням[11,с.177 - 181].

Така історична реалія, наголошує сьогодні українофоб, депутат Державної Думи Росії, Костянтин Затулін, прослідковується по діяльності чисельної української діаспори в Росії, яка в кінці ХХ століття, фактично змусила Росію, яка будучи слабкою в політичному розумінні, боячись українського спротиву в середині Російської держави, піти на значні поступки українській державності та українцям в Росії, що спричинило вперше в історії Росії виникнення та реєстрацію Московським управлінням освіти вищого науково - освітнього закладу, державного Українського Університету в Москві(УУМ), громадської організації - Українського Історичного Клубу м. Москви (УІК) та в загальному Об'єднання українців в Росії(ОУР)[12,с.253 - 257; 15, с.300 - 318]. Всі ці "українофільські" та "бандерівські" організації в Москві та Росії, внаслідок скоординованих дій всіх структур російської влади, наголошує політ - технолог, українофоб, Г.Павловський, сьогодні призупинили всієї розвинутої і роботу, як освітньо-наукову так і культурно - просвітню. У них настав після агресії Росії 2014 років пасіонарний спад, щось як і раніше у час, як бачимо із друкованого органу українців Росії, "Украинской Жизни"(1912 - 1917рр.) С.Петлюри та М.Грушевського. Однак своєю активною діяльністю в столиці Росії, Москві у 1991-2000 роках (епоху президента Б.Єльцина), ці організації спричинили відновлення та посилення до сьогоднішнього європейського демократичного стану Українську державність[14,с.293-297]. Однак, наголошує інший українофоб Д.Рогозін, сьогодні Україна замість вдячності за даровану першим президентом РФ Б.Єльциним, незалежність, відкриті для задоволення національних та культурних потреб українців Росії науково - освітні та громадські заклади, проводить агресивну політику щодо Росії, фактично, знову своєю 10-12 мільйонною українською діаспорою в Росії, загрожує розпаду Російської Федерації, що змушує мера столиці міста Москви Ю.Лужкова активно втручатися в українські справи і спричиняти закриття українських організацій в Москві. Його прикладу наслідує і влада в регіонах РФ[8,с.19-23; с.9,с.112-122]. Очевидно підсилена фінансовими та політичними засадами НАТО та Європейського Союзу, Україна, мстить Росії за 300 - літнє панування над нею та поневолення своєї культури та особливо, мови[1,с.4-11; 3,с.6-12; 5,с.47-52].

Таким чином, наголошують російські українофоби та україно жери - політологи та політ технологи, типу Г.Павловського, за таких обставин РФ слід звернути увагу на діяльність багато чисельних українських громад та товариств в РФ, що розвелися по просторах після розпаду СРСР, як гриби після дощу. Особливо сьогодні агресивним є, що розвинуло свою діяльність в епоху Б.Єльцина, Об'єднання Українців Росії, Український Університет та Український Історичний Клуб міста Москви, інші українофільські організації, які активно співпрацюють з своєю етнічною батьківщиною, Україною, інтегрують українські організації РФ в Світовий Конгрес Українців (СКУ), який очолюється досвідченим організатором світового масштабу А.Лозинським, яким за фінансування української діаспори Америки та Канади, проводиться підривна діяльність в Росії через Об'єднання українців Росії...[11, с.177 - 181;15, с.300 - 318].

Власне всі українські організації, які входять в Об'єднання Українців Росії та Москви внаслідок взаємодії та участі в загальноукраїнських програмах "Конгресах" та "Науково - Культурних заходах", на думку російського політ - технолога Г.Павловського, цілком можуть підтримувати і розвивати в РФ різного рівня "український сепаратизм", шляхом впровадження: а) ідеї Помаранчевої революції; б) вимог демократичних прав для українців РФ; в) мовної, культурної та територіальної автономії для компактно проживаючих українських регіонів в РФ, як це вимагають українці Кубані. Отже, традиційно, українство, як чинник розвалу РФ, наголошує депутат Російської Державної Думи К. Затулін, що можна показати на прикладі розвалу СРСР, своїми ліберальними цінностями та невинними культурно - просвітніми організаціями, складає, небезпеку для Росії, особливо в епоху вступу України в НАТО та Євросоюз. Власне у всьому українському К. Затулін, як біля кордонів Росії, так і всередині Росії, в українській діаспорі Росії, вбачає велику політичну загрозу для РФ. Це, за твердженнями В. Жиріновського прекрасно розуміють, добре організувавши українців в США та Канаді, сьогоднішні заокеанські та лондонські організатори "коаліції народів проти Росії, де українці в Росії є найкращим, добре провіреним, і відпрацьованим, через розвал СРСР, інструментом та досконалим знаряддям сьогоднішнього розвалу Росії"[6, с.123 - 137; 8, с.19 - 23; 14, с.293 - 297].

Особливо небезпечними є, на думку К.Затуліна, такого рода українська: наукова, громадська, культурна діяльність українських організацій, яка традиційно концентрується в столицях РФ, зокрема Москві

(Український Історичний Клуб, Український Університет) та Петербурзі (Український бізнес клуб, Українські громадсько - культурні товариства), та інші “українофільські ” та “бандерівські” інституції. Вони небезпечні в столицях тому, що власне в столицях, сконцентровані великі проамериканські, проєвропейські і можна сказати, проукраїнські політичні сили РФ, які у більшій мірі, за висловом В.Жириновського, орієнтуються на “західну”, “американську”, як нині модно говорити, “українську демократію” після “Помаранчевої революції” [10; 11, с.177 - 181; 12, с.253 - 257; 13, с.5 - 7; 15, с.300 - 318; 16, с.56 - 82].

Власне такі російські “лжедемократичні, проамериканські кола” вважає В.Жириновський, зокрема: виходець з Львова Б.Явлінський, та інші представники партій “Демократичного Союзу” Б.Немцов, спекулюючи на “прогресивності української держави” та “української демократії” сьогодні фактично залучають українців РФ в сферу своїх політичних інтриг, втягують їх в українське громадсько - політичне життя, обіцяючи українцям, прийшовши до влади в РФ, в майбутньому “ великі політичні та культурно - наукові свободи та іншого рівня преференції”[10; 11, с.177 - 181; 12, с.253 - 257; 13, с.5 - 7; 14, с.293 - 297].

Вся діяльність цих проамериканських партій, які декларують “українські заохочення в Росії”, сьогодні підігруються опальними олігархами, які знайшли політичні притулки відповідно Б.Березовський в Британії (Лондон), та Гусинським в Ізраїлі (Єрусалим), де, як бачимо Англія перша створює коаліцію народів проти Росії, куди залучається і Україна, про, що засвідчує недавній візит міністра іноземних справ Великобританії до України[14,с.293 - 297;17, с.11 - 34].

Всі ці центри з Заходу намагаються розігравати в тому числі і “українську карту в Росії”. Вони обіцяють українцям в Росії, прийшовши до влади, зокрема: а) повну національно - культурну автономію, яка буде суб’єктом РФ. Представлення української громадськості українськими депутатами в Держаній Думі РФ, б) фінансування, згідно “Закону РФ про культурно - національну автономію” всіх українських культурних, наукових, освітніх, громадських, політичних організації з бюджету РФ, в) політичну та культурну автономію та українізацію Кубані, всіх українських округів: Курщини, Вороніжчини, Подоння, Зеленого Клину, як суб’єктів федерації РФ, г)фінансування всіх українських друкованих органів та засобів масової інформації в РФ, д)фінансування з бюджету РФ всіх українських вищих навчальних закладів та шкіл з української мовою навчання. Їх рівність та престижність з аналогічними вищими навчальними та науково - дослідними російськими закладами в РФ, ж) вивчення та популяризація української спадщини в РФ, архівів, книгозбірень, культурно - мистецької спадщини за рахунок бюджетних коштів РФ, з) на прикладі української демократії у дружбі з Україною, українська діаспора Росії повинна прокласти шлях до прискорення інтеграції РФ в євроатлантичну та європейське співноту[6, с.123 - 137; 7, с.7 - 13; 9, с.112 - 122, с.177 - 181].

За виразом В.Жириновського, як проамериканських “внутрішніх каламутників українців РФ”, так і внутрішньо українських процесів, зокрема в українській діаспорі в Росії, російська влада повинна пильно приглядатися, та контролювати усі процеси, які проходять в середовищі українців Росії, призупиняти організовану діяльність українців Росії, особливо тих, організацій, які агресивно налаштовані, щодо нинішньої влади РФ, а також дискредитувати тих, діячів, які активно співпрацюють з Україною, Світовим Конгресом Українців засобами різного рівня агентури сконцентрованої як в Росії так і в Україні і т. д.[10; 11, с.177-181; 14,с.293-297]. За таких обставин, як бачимо з нововведеної доктрини РФ “для українців”, яскраво стає зрозумілою бездіяльність, насильно та знищення російською владою керівництва Об’єднання Українців Росії, знищення керівництва української бібліотеки в Москві, розвал чисельних українських організацій в Москві та РФ, та офіційне попередження керівництва УУМ, що “остаточний термін переобрання ректора УУМ, згідно з чинним законодавством РФ стікає в 1 травня 2016 року, тобто це треба розуміти, що зразу після святкування 25 - ти ліття(1991-2016), Український Університет міста Москви, внаслідок заміни кваліфікованого керівництва УУМ (по сценарію до якого вдалася влада з керівництвом Української бібліотеки в Москві), повинен канути в історичне небуття ”... [13, с.5 - 7; 15, с.300 - 318; 16, с.56 - 82; 17, с.11 - 34].

Така агресивність влади Москви щодо керівництва УУМ, пов’язується очевидно тим, що УУМ не бере окрім науково - освітньої роботи, як вимагає реєстраційне посвідчення та зареєстрований в органах юстиції міста Москви Статут УУМ, жодної участі у політичних процесах, які відбуваються в РФ... [13, с.5 - 7;15, с.300 - 318; 16, с.56 - 82;17, с.11 - 34].

Та й остаточно розгромити УУМ, як це зроблено жорстоко з іншими українськими організаціями в Москві, було б зараз справою, на нашу думку, ганебною зі сторони російської та московської влади[11, с.177 - 181;12, с.253 - 257]. Отже в час правління президента Владіміра Путіна, організованому життю українства в Росії нанесено великий урон... Такий удар по Україні, українських організаціях в РФ ще так масово не наносився. Фактично, все добреорганізоване українське громадське життя в РФ зупинилося діями путінської влади, громадське, науково-освітнє життя українців жорстоко придушене засобами спецслужб, яке дискредитується, різного рівня провокаторами(Я.Гелетій, О.Палигіна та інші...)[6,с.123 - 137; 7,с.7 - 13; 8,с.19 - 23; 11,с.177 - 181]. В цей же час в столиці РФ, в Москві, діяльність Українського Історичного Клубу міста Москви

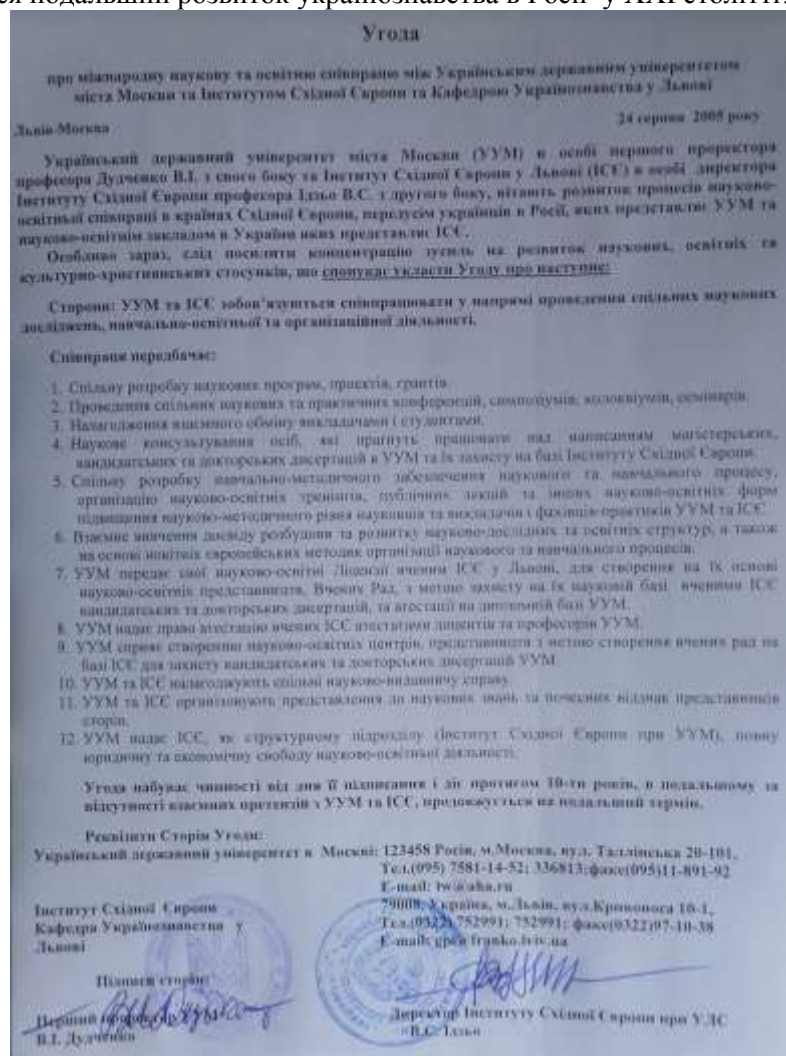
фактично зупинилась, а Український Університет міста Москви в 2016 році випустив свій останній XXI том Наукового Вісника[13,с.5-7;-;15,с.300-318; 16,с.56-82;17,с.11-34].

В подальшому свої напрацювання, які були сконцентровані в Наукових Вісниках УІК та УУМ передають з 2017 року науковому журналу “Українознавець”[12, с.253 - 257; 13, с.5 - 7; 15, с.300 -318; 16,с.56 - 82].

Всі нагромадження центрами УУМ науково-українськими вченими та українознавцями праць з проблем вивчення українських архівів в РФ, які проливають світло на зародження, становлення та розвитку української діаспори в регіонах РФ передаються Інституту Східної Європи у Львові[2, с.39 - 48; 9, с.112 - 122; 13, с.5 -7; 15, с.300 - 318;16, с.56 - 82]. Власне з Львова УУМ та УІК будуть вести науково-освітній діалог з вченими Світу, України, в першу чергу з вченими України, зокрема Науково - дослідного Інституту Українознавства з яким ми активно співпрацюємо[11,с.177 - 181; 12,с.253 - 257;15, с.300 -318; 17,с.11 - 34], за угодою від 1999 року [3,с.2 - 5; 6, с.47 - 52; 11, с.177 - 181; 15, с.300 - 318; 17, с.11 - 34].

Надіємось, що в подальшому всі наукові, освітні та фінансові активи, які концентрує Інститут Українознавства та Міжнародна Асоціація “Україна і світове українство” буде використано для надання допомоги УУМ та УІК, для видруку архівів УУМ та УІК, які концентрують наукові проблеми розвитку української діаспори в Росії...[16,с.56 - 82; 17,с.11 - 34]. Слід наголосити, що українській світовій спільноті, слід звернути в майбутньому на проблему розвитку українознавства в Росії, більшу увагу...[12, с.253 - 257; 13, с.5 - 7; 14, с.293 - 297; 15,с.300 - 318;16, с.56 - 82; с.11 - 34].

Власне у таких підходах, критеріях і завданнях, в умовах після закінчення Путінської агресії, краху мілітарискої політики Росії, після повернення Україні Криму та Сходу України, в ракурсі майбутніх перспектив в РФ розвитку УУМ та УІК, інших організаційних об'єднань українців в РФ, зокрема Об'єднання українців Росії, вбачається подальший розвиток українознавства в Росії у XXI столітті...

Практична реалізація наших проектів в сучасну пору, науково-освітньої, видавничої діяльності проглядається в Інституті Східної Європи, на Кафедрі Українознавства в науковому журналі “Українознавець” в яких УУМ та УІК будуть проводити та реалізувати свої науково-освітні плани з 2017 року згідно приведеної чинного угоди між Українським державним університетом міста Москви та Інститутом Східної Європи...

Список використаних джерел та літератури:

1. Ідзьо В.С. Українці в Російській державі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 1997. – Т.І.
2. Ідзьо В.С. Українська вища освіта в Росії. До питання організації українського вищого навчального закладу в Москві в 80 - х поч. 90 - х років ХХ ст., Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 1998. – Т.ІІ. – №6.
3. Ідзьо В.С. Українці в Російській державі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 1999. – Т.ІІІ.
4. Ідзьо Віктор. Українці в Російській державі. Науковий Вісник Тернопільської Академії Народного Господарства. – Тернопіль, 1999.
5. Ідзьо Віктор. Українці в Російській державі. Перевал. – Івано - Франківськ, 1999. – №1.
6. Ідзьо В.С., Артюх В.С. Украинская диаспора в России. Русская в Украине - этапы развития. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 1999. – Т.ІІІ.
7. Ідзьо В.С. Украинская диаспора в России - этапы развития. Науковий Вісник Українського Університету. – М., 2001. – Т.І.
8. Ідзьо В.С. Українофоб Б.М.Смолін та “Український сепаратизм в Росії”. (до питання сучасного стану українофобства в Росії). Науковий Вісник Українського Університету. – М., 2001. – Т.І.
9. Ідзьо В.С. Анализ источников по вопросам исторического развития Украинской диаспоры в России. Науковий Вісник Українського Університету. – М., 2002. – Т.ІІ.
10. Ідзьо Віктор. Українська діаспора в Росії. Історія, наука, релігія. – Львів “БАК”, 2002. – 304с.
11. Ідзьо В.С. Українці в Росії: історія, сучасний стан та перспективи розвитку в “Рік України в Російській Федерації. Українознавство. – К., 2002. – №3.
12. Ідзьо В. Український Історичний Клуб міста Москви 1995-2002 - сім років активної діяльності. Українознавство. – К., 2002. – №4.
13. Ідзьо В. Український Університет міста Москви (1992-2007) - 15 років звитяжної праці в розбудові українознавства в Росії. Науковий Вісник Українського Університету. – М., 2007. – Т.ХІІ.
14. Ідзьо В. Світове українство на шпальтах часопису московських українців “Украинская Жизнь”. – М., 2003. – Ч.ІV.
15. Ідзьо Віктор. Український Університет м.Москви (1992 - 2007) - 15 років звитяженої праці в розбудові українознавства в Росії. Українознавство. – К., 2007. – Ч. 1.
16. Ідзьо В. Український Університет м. Москви (1992-2007) – 15 років звитяжної праці в розбудові українознавства в Росії. Науковий Вісник Українського Університету. – М., 2008. – Т.ХІІІ.
17. Ідзьо Віктор. Наукові Вісники Українського Університету в Москві – основа науково-дослідного українознавства українців в Росії (2001- 2007). Українознавець. – Львів, 2008. – Ч. VI.

Виктор Идзьо

Пути развития украинноведения в Российской Федерации...?

Аннотация: В статье рассматриваются пути развития украинноведения в Российской Федерации...? розглядаються шляхи розвитку та занепаду українознавства в Російській Федерації.

Ключевые слова: Украина, Россия, украинцы в России, украинская диаспора в Москве, украинская диаспора в России, Объединение украинцев России, Украинский Университет в Москве, Украинский Исторический Клуб города Москвы.

Victor Idzo

Ways of Ukrainian studies development in the Russian Federation?

Annotation: In the article there are considered ways of Ukrainian studies development in the Russian Federation in terms of the Ukrainian diaspora development in Russia, Moscow in interrelations with the Russian authorities from the historical perspective and at its current stage.

The main emphasis is put on the Ukrainian diaspora study in Moscow, Russia in terms of modern historical and political realia which emerged in interrelations between Moscow authorities with the Ukrainian diaspora of Moscow and Russia.

Key-words: Ukraine, Russia, Ukrainians in Russia, Ukrainian diaspora in Moscow, Ukrainian diaspora in Russia, Association of Ukrainians of Russia, Ukrainian University in Moscow, Ukrainian Historical club of Moscow city.

Заселение украинцами Новороссии в XVIII- начале XX вв. и изменения в этническом составе ее населения в 1719-1917 годах

Аннотация: В статье исследуется Заселение украинцами Новороссии в XVIII- начале XX веков и изменения в этническом составе ее населения в 1719-1917 годах.

Ключевые слова: Украинцы, украинцы в Новороссии, заселение, этнический состав населения.

Одной из узловых проблем жизни России было заселение и хозяйственное освоение окраин, к числу которых относилась и Новороссия (в составе Екатеринославской, Херсонской, Таврической, и Бессарабской губерний и области Войска Донского в рубежах конца XIX в.) [1, с.131-132].

Миграции сыграли выдающуюся роль в общем движении населения этого региона. Они состояли здесь из трех элементов: внутренних переселений из более плотно заселенных регионов страны, из иммигрантов из-за рубежа и процесса эмиграции в другие государства [2, с.124-125].

Историография рассматриваемой проблемы значительна, однако общее число мигрантов и воздействие переселений на изменения в численности и этнической структуре населения региона исследованы явно недостаточно. Комплекс источников по проблеме заселения Новороссии весьма обширен. Это и результаты соответствующих ревизий, и данные текущего административного учета, и материалы переписи 1897 г. о так называемых неместных уроженцах. Подлинно научное исследование заселения региона возможно лишь в результате анализа истории каждого сколько-нибудь крупного поселения с момента его основания.

Именно так мы проводили нашу работу, прекрасно понимая, что опубликованы могут быть лишь генерализованные данные всего исследования, а все остальные материалы останутся за кадром как неактуальные и не заслуживающие внимания и полученные общие выводы в конечном счете не могут быть проверены. Результаты нашей работы показали, что с 40-х годов XVIII в. по 1916 г. Новороссию окончательно переселилось около 3 млн. мигрантов (баланс миграций), причем это были преимущественно выходцы с Левобережной Украины (в основном - из Полтавской губернии). Приток из-за рубежа (немцы, сербы, молдаване, греки, болгары и др.) имел подчиненное значение. Эмиграция татар из Крыма была более существенна (превысила 400 тыс. чел.). В целом в Новороссию прибыло более 20% всех переселенцев на окраины России, причем в 80-е годы XVIII в.- 30-е годы XIX в.- более половины. В пределах региона большая часть новоселов осела в Херсонской (35,5% всех осевших в регионе) и Екатеринославской (27,5%) губерниях и в области Войска Донского (28,8%) [2, с.124-125].

Что касается Тавриды, то здесь миграционный баланс оказался отрицательным (140 тыс. чел.) благодаря оттоку татар и ногайцев. Все это радикально изменило этническую структуру населения региона. Используя результаты переписи 1989 г., мы можем рассмотреть динамику этого процесса с 1719 по 1989 г. Удельный вес русских вырос с 11 до 31% с 1719 по 1917 г. доля украинцев в этот же период возросла с 8 до 45%. В начале XVIII в. здесь не было немцев, а в 1917 г. они составили 2,4% числа жителей и т.д. Одновременно резко упал процент татар: с 68 до 1,5%. [1, с.131-132]. К 1989 г. доля русских повысилась до 40% (русскоязычные составили 54% населения), украинцев - осталось фактически неизменной. Что же касается татар и немцев, то их здесь фактически не осталось. Теперь территория Новороссии разделена между тремя государствами: Украиной, Россией и Молдовой, причем отмечается далеко не полное совмещение этнических и политических рубежей, что чревато межэтническими конфликтами, один из которых (в Приднестровье) уже развивается на наших глазах. К сожалению, возможность установления справедливых (с учетом насильственной депортации и результатов переписи 1989 г.) политических границ так и не была использована. Болезнь таким образом оказалась загнанной вглубь [1, с.131-132; 2, с.124-125].

Источники

1. В.М. Кабузан. Заселение Новороссии в XVIII - начале XX вв. (1719-1917 гг.) и изменения в этническом составе ее населения. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М. 1999. – Т. III. – С. 131-132.
2. В.М. Кабузан. Заселение Новороссии в XVIII- начале XX вв. (1719-1917 гг.) и изменения в этническом составе ее населения. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. – М., 2003. – Т. III. – С. 124-125.

Заселення українцями Новоросії в XVIII - на початку XX століття та зміни в етнічному складі її населення у 1719-1917 роках

Анотація: В статті досліджується заселення українцями Новоросії в XVIII - на початку XX століття та зміни в етнічному складі її населення у 1719-1917 роках.

Ключові слова: Українці, українці в Новоросії, заселення, етнічний склад населення.

Volodymyr Kabuzan

Ukrainians' settlement in Novorossiya in XVIII – the beginning of XX century and changes in the ethnic composition of its population in 1719-1917

Annotation: Ukrainians' settlement in Novorossiya in XVIII – the beginning of XX century and changes in the ethnic composition of its population in 1719-1917 are researched in the article.

Key-words: Ukrainians, Ukrainians in Novorossiya, settlement, ethnic composition of population.

УДК 930(477)

Олена Ковальчук

Українці Росії: проблема збереження національно – культурної спадщини (20 - ті – початок 30 - х рр. XX ст.)

Анотація: У статті розглядається проблема збереження української національної культурної спадщини в українців Росії.

Особливий акцент концентрується на епосі 20-х, початку 30-х років XX століття.

Ключові слова: Українці Росії, українські національні цінності українців Росії, українська культурно національна спадщина українців Росії.

Виступаючи у квітні 1923 року на XII з'їзді РКП(б), де було взято курс на коренізацію, одним із напрямків якої була українізація, визначний український державний і партійний діяч УСРР Микола Скрипник називав сім мільйонів українців, які живуть на теренах СРСР[1]. Поселялись вони у Поволжі, Приураллі, Сибіру, на Далекому Сході та в інших регіонах, де були вільні неосвоєні землі. На чужині намагались триматись скупчено, про що зокрема свідчать і назви поселень. Наприкінці XIX ст. далеко за межами України з'являються поселення Полтавське, Київське, Чернігівське, Українське та інші. Поселившись разом, легше було подолати численні побутові труднощі, а також зберегти свої національні традиції, культуру, віру, мову, загалом етнічність.

Друга половина 20-х - початок 30-х рр. XX ст. відзначені як час найбільшого піднесення національно-культурного руху українців Росії, які проживали компактними групами. Український дослідник і учасник українізації на Північному Кавказі С.Баклаженко, говорячи про українізацію в даному регіоні, відзначав, що найкраще вона відбилась у п'яти напрямках: 1. Прагнення населення до української школи і культури взагалі. 2. Розвиток серед населення інтересу до української книжки. 3. Прагнення місцевого українського населення до української пісні, музики, театру, кіно і участі в розвитку цих видів мистецтва. 4. Зростання та розвиток українських літературних і наукових сил. 5. Українська видавнича робота[2]. Ці напрямки українізації були в цілому характерні для всіх регіонів СРСР, де компактно проживали українці. Та майже до 1925 р. політика коренізації залишалась декларативною. На засіданні керівників Політпросвіти СРСР, на якому обговорювалось питання про стан культурно-освітньої діяльності за 1925/1926 рік відзначалось, що звітний період є майже першим роком, коли роботі серед національних меншин почали приділяти відповідну увагу. Але цей рік не може бути відзначений як рік великих досягнень. Відсутній облік обслуговування, чітке розмежування обов'язків, взаємовідносин між різними установами, відповідальність серед роботи національних меншин[3].

Та у проведенні українізації було багато противників. А що найгірше, що серед їх числа немало було українців за походженням. Вони разом з представниками корінної національності довгий час стримували розвиток культурно-освітньої діяльності українських громад, який і без того надто повільно просувався. Виникали дискусії на місцях: чи потрібна праця серед українців або чи існують українці поза Україною, адже вони асимілювались. Тов. Лобода - заступник голови Владивостоцького окружного комітету пояснював, що у Далекосхідному краї "особливо гостро стоїть корейське питання і по цьому питанню ми працюємо. Що ж стосується українців, то я не розумію, для чого потрібна робота серед них. Я сам українець, але погано читаю і не розумію українську літературу і українську літературну мову. Якщо ж дійсно потрібні українські школи і

радянський апарат в районах, заселених українцями, то нехай українська держава будує школи і дає гроші на проведення українізації, тоді ми будемо проводити цю роботу. А нині у нас немає ані кадрів, ані коштів на цю роботу", - цинічно заявляв представник російської влади, українець за походженням. Інший радянський діяч, теж українець, де йшла мова про культурно-освітню роботу серед українців, сказав: "У нас і так багато труднощів при проведенні практичної роботи серед національностей краю, у нас гостро стоїть корейське, китайське питання, а ви ще піднімаєте питання про роботу серед українців і тим ще більше ускладнюєте нашу роботу".

1927 р. в одній із директив Омської округи було прийнято рішення про українізацію Полтавського району, де українці складали 75% населення. Але ще й досі, писав у своєму звіті член комісії ЦК ВКП(б) тов. Тропко після обстеження культурного і господарського стану українців на Далекому Сході у грудні 1929 р., це рішення не проведено в життя. Спостерігається небажання виконувати подібні розпорядження. Так, голова Полтавського районного виконавчого комітету, українець за походженням, після неодноразових постанов про українізацію району ставив питання про припинення українського діловодства в апараті районного виконавчого комітету та сільрадах, а також проти українських шкіл.

Комісія по обстеженню стану національних меншин у Сибіру вважає, відзначав у своєму звіті тов. Тропко, що русифікаційована частина українців-комуністів заперечує українізацію тому, що не хоче українізуватися сама. Характерно, що в Сибіру виділені національні райони, сільради, наприклад, німецькі, казахські, хоча по кількості вони в декілька разів менші ніж українські. В районах, де мешкають останні, жодної української сільради чи району немає. А в семи адміністративних районах Славгородської округи, де утворені інші національні адміністративні одиниці, українці складають від 60 до 90 відсотків населення[4].

Погляд місцевих керівників Далекого Сходу на коренізацію більш-менш сформований, відзначав у своєму звіті уповноважений Наркомзему УСРР про стан українців в 1927-1928 рр. по переселенню на колонізаційні фонди Далекого Сходу. Національності, які потребують в обслуговуванні школами рідною мовою, визнаються лише корейці, китайці, німці та інші. Різниця між росіянами і українцями не робиться і останні розглядаються лише як частина російського населення[5]. Коли, наприклад, влітку 1929 р. 60 сімей з України, які оселились у селищах Північне і Автономовка Амурської округи, звернулися з проханням відкрити для їх дітей українську школу, то відповіді так і не отримали, бо керівництво району не знало, чи можна українських переселенців вважати за національну меншину, чи це росіяни. І це в 1929 році!

Частина партійного і радянського апарату дивилась на українізацію як на "явище випадкове, несерйозне, незаконне". Українізація набула рис "поодиноких, епізодичних", відзначалось у статті "Шляхи українізації Кубані", яка була надрукована 1926 р. в журналі "Радянська освіта"[6]. А до того треба додати "недооцінку" місцевими, в тому числі й українцями за національністю, керівниками радянських і партійних органів значення роботи національною мовою і пасивністю до проведення в життя постанов партії і уряду з національного питання. "Червона газета" у жовтні 1926 р. писала, що керівники партійних, радянських установ і громадських організацій замість того, щоб пояснити громадянам національну політику партії і уряду, вороже ставляться до українізації. При таких умовах поспробуй заговорити про українізацію, робить висновки редколегія часопису[7].

Настільки відкрито була антиукраїнська робота, що її змушені були визнати й офіційні особи. Так, наприклад, завідувачий освітою в Кубанській окрузі комуніст Потапов відзначав, що в деяких районах (маються на увазі ті, де більшість складає українці. – Авт.) стан культурно-освітньої роботи українською мовою є ненормальним, бо частина місцевих працівників веде невірну лінію, направлену проти українізації. Одні висловлюють протидію відкрито, інші віддають вирішення цього питання людям малограмотним і використовують ті заходи, які "зовсім не потрібні і не припустимі". Іншим гальмом у справі українізації є негативне відношення до цього питання частини керівників освіти, які проявляють "надмірний російський шовінізм".

Не потрібно довго вишукувати приклади. Яскравим у цьому плані є заява наркома освіти Анатолія Луначарського, як відзначалось у "Большой советской энциклопедии", людини енциклопедичних знань, видатного теоретика мистецтва і літератури, який вніс значний вклад у справу створення соціалістичної культури, ім'я якого нерозривно пов'язане з формуванням радянської школи, системи вищої і професійної технічної освіти, перебудови наукових установ, театру, кіно, видавничої справи, письменника, публіциста, критика, мистецтвознавця, академіка АН СРСР. Виступаючи 11 вересня 1926 р. на зібранні працівників освіти у Катеринодарі, він, зокрема, сказав, що українізація лякає деяких російських вчителів, бо, мовляв, це може призвести до українізації російських шкіл і таким чином російська мова може стати вимираючою мовою. А.Луначарський заспокоїв своїх підлеглих, що ці побоювання даремні. Якщо в УСРР українізація проведена ґрунтовно, то тут, на Кубані, цього робити не можна і радив користуватись в школах "кубанською мовою", а не українською. В майбутньому буде легше перейти на російську[8].

На ці виступи “зразкового більшовика” звернули увагу й деякі партійні й радянські діячі, українські письменники, критики, зокрема: Микола Скрипник – на той час нарком освіти УСРР, Василь Десняк, Сергій Пилипенко - до речі всі члени партії - звинуватили А.В.Луначарського у великодержавному шовінізмі. Та, на жаль, їх була меншість. Більшість же цей антиукраїнський вияв Анатолія Васильовича підтримали. Так, наприклад, у редакційній статті часопису “Червоний шлях”, яка була присвячена пам’яті А.В.Луначарського, відзначалось, що його виступ про українізацію у Північному Кавказі “був цілком правильний й по-партійному доводив, що переважна більшість Північного Кавказу не вживає української мови, що, зокрема, мова кубанського Кавказу не вживає української мови, що, зокрема, мова кубанського козацтва з часів його переселення з Запоріжжя значно змінилася й перестала бути по суті українською”. Більше того, А.Луначарський “правильно й своєчасно застерігав нас... від націоналістичної настанови на українізацію Північного Кавказу. І це якраз і викликало обурення українських шовіністів, петлюрівців, які, пропагуючи “соборну Україну”, приєднання до неї Північного Кавказу, Криму, ЦЧО тощо, виконували доручення своїх хазяїв, закордонних імперіалістів, про готування відриву України від СРСР”. Крім того, продовжувалося у статті, якщо порівняти обслуговування нацменшостей в РСФРР, коли наркомом освіти був А.Луначарський – і те ж обслуговування хоч би російського населення у УСРР, коли наркомом був М.Скрипник, то побачимо всю колосальну різницю між принципами й методами обох наркомів. Адже культурні потреби нацменшостей в РСФРР забезпечувалося й забезпечується тепер повнотою згідно директив партії, а М.Скрипник, відстоюючи неправильну систему побудови шкіл (зокрема вищої школи) тільки тому, що то була “українська” система, протиставлена системі РСФРР, проводив насильну українізацію, позбавляючи дітей росіян в Україні змоги вчитися російською мовою, сіючи український націоналізм...[9]. Цитована стаття була опублікована в 1934 році. Хочемо нагадати, на цей час уже діяли Постанова ЦК ВКП(б) та РНК СРСР про хлібозаготівлю на Україні, Північному Кавказі та у Західних областях, підписана ще 14 грудня 1932 р. і яка була початком офіційного наступу саме на українізацію; директива ЦК ВКП(б), Раднаркома СРСР від 15 грудня 1932 р. про припинення українізації; ціла низка регіональних постанов, які фактично знищували усі досягнення політики українізації в СРСР поза УСРР. На час, коли була опублікована згадана стаття, на всій території Радянського Союзу вже не існувало жодної української національно-культурної установи, були закриті часописи, а більшість її керівників і навіть прихильників звинувачені в українському буржуазному націоналізмі, перебували за ґратами. У цей же час уряд України сприяв національно-культурному розвитку національних меншин.

Серед російської інтелігенції були і такі, які не розуміли чи скоріше не хотіли розуміти значення відродження саме української мови, освіти, культури і т.д. Чого варта заява Буревісника революції, видатного російського письменника, основоположника радянської літератури Максима Горького. Щоб передати усю красномовність його тверджень, цитуємо мовою оригіналу його лист директору Державного видавництва України О.А.Слісаренку від 7 травня 1926 р., де йде мова про переклад і видання українською мовою роману “Мати”. “Я категорически против сокращения повести “Мать”.

Мне кажется, что и перевод этой повести на украинское наречие тоже не нужен. Меня очень удивляет тот факт, что люди, ставя перед собой одну и ту же цель, не только утверждают различие наречий – стремятся сделать наречие “языком”, но и еще угнетают тех великороссов, которые очутились меньшинством в области данного наречия.

При старом режиме я усиленно протестовал против таких явлений. Мне кажется, при новом режиме следовало бы стремиться к устранению всего, что мешает людям помогать друг другу”[10]. Для прогресивного радянського письменника Максима Горького українська мова “всего лишь наречие”.

Та все ж під тиском зростаючої національної свідомості українського населення, російська влада змушена була крок за кроком здавати свої позиції, наголошував громадський і політичний діяч, заступник голови Катеринодарської “Просвіти”, міністр юстиції Кубанського уряду (1929), член управи Кубанської української національної ради, автор низки праць з історії Кубані Павло Сулятицький. Існування у краї, незважаючи на “найнесприятливіші умови самочинної українізації, якої годі було сподіватися знищити”, привело до створення української секції місцевої крайової організації ВКП(б) і українських секцій райкомів. Але обмежуватися цим було вже неможливо і 13 липня 1927 р. президія Кубанського окружного виконкому змушена була ухвалити резолюцію про українізацію радянського апарату. Проти українізації були висунуті всім уже давно відомі аргументи, включаючи й той, що на Кубані немає української мови, а є своя власна кубанська. Знову цілий рік це питання дискутувалось[11].

17 липня 1928 року в Краснодарі була проведена нарада комісій ВЦВК і ЦВК разом з представниками культосвітніх радянських і громадських організацій округи. Комісія поставила на порядок денний і обговорила наступні питання:

1. Чи є серйозні відміни в культурно-побутовому укладі і мові місцевого українського населення (місцевий говір, епос, етнос тощо) проти мови та побутового укладу українського населення УСРР, в чому саме полягають ці особливості, який їх характер і розмір?

2. Коли місцевий говір помітно відрізняється від загальноукраїнської мови, то якою мірою доступні для місцевого українського населення стара і нова українська художня література, підручники, учбові посібники, нова термінологія та інше?

3. Коли є місцевий окремих говір, то наскільки він існує незмінно протягом якого періоду, чи не відбувається в ньому яка-небудь безперервна еволюція і в який саме бік?

4. Чи є серйозні ознаки загальної і спеціальної мовної асиміляції; чи розвивається це явище, коли воно є, чи стоїть на одному рівні? Чи не помітно навпаки, що за роки еволюції збільшується виявлення і підсилення елементів національної мови та культури.

5. Які групи і які прошарки українського населення (за соціальним складом) є прибічниками і які ворогами українізації і з яких мотивів?

6. Які групи вчителства і з яких саме мотивів є ворогами чи прихильниками українізації?

7. Чи однаково ставиться до проблеми українізації корінне населення козацтво і українське “іногороднє”; коли ні, то в чому полягає різниця в підході до українізації і на чому вона заснована?

8. Чи можна визнати пророблений до цього часу досвід українізації школи за вдалий, чим пояснюється незадоволення певної частини населення українською школою і чи має хоч яке серйозне виправдання факт розукраїнізації 15 шкіл?

9. Чи можна ставити задачу українізації тільки однієї школи і культосвітніх установ без українізації всього низового радянського апарату і громадських організацій?

10. Чи є в краї потрібні кадри наукових, культурних і технічних сил серед самих українців, які б, в разі потреби, взяли на себе головну роль у проведенні українізації?

11. Який може бути темп повного переведення українізації на Кубані та в інших округах Північно-Кавказького Краю з погляду технічної можливості, педагогічної і політичної доцільності.

На всі питання порядку денного щодо потреби, доцільності і можливості та своєчасності українізації на Кубані комісія отримала цілком позитивні дані.

Нарада констатувала, що метод, за яким проводилася українізація, була не зовсім вірна. Бо українізація проходила не планово і обмежувалася лише однією школою. Населення не бачило практичних наслідків і користі від такої українізації і тому ставилося до неї не зовсім прихильно. На підставі даних наради і попередніх обслідувань справи українізації на місцях, комісія прийшла до висновку, що *українізація Кубані зміцнює радянізацію, що бідніші шари місцевого населення в масі своїй стоять за українізацію, що на майбутнє потрібно унормувати, підсилити і пошквалити темп українізації, а також провести її по всій лінії кубанського життя, тобто: українізувати не тільки культосвітні установи, а й радянський та громадський апарат, що обслуговує українське населення Кубанської округи* (виділено нами. – Авт.).

Внаслідок роботи комісії ВЦВК за директивами центру при Кубанському крайвиконкомі утворено постійно комісію, яка повинна практично розв'язати питання українізації радянського апарату і культосвітніх установ Кубані[12].

17 липня 1928 р. у Краснодарі на нараді комісії ВЦВК і ЦКК з місцевими партійними і громадськими діячами остаточно було констатовано, що “кубанська говірка в науковому відношенні є чисто українською і навіть в більшій мірі ніж в місцевостях УСРР”. У результаті було прийнято рішення про проведення українізації школи і всього радянського апарату “прискореним темпом”. У зв'язку з цим було створено комісію на чолі з тов. Ємельяновим, який, до речі, зовсім не знав української мови, що мала скласти план українізації культурно-освітніх установ. Таке обмеження завдань комісії у порівнянні з прийнятими рішеннями наради, підкреслює П.Сулятицький, відразу ж поставило під сумнів “прискорений темп” українізації. І дійсно, виступаючи вже 27 липня того ж року на V пленумі Кубанського окружного виконавчого комітету з доповіддю про шкільні справи, тов. Ємельянов про українізацію навіть не згадав. Лише на завершення свого виступу змушений був визнати, що “українізація вже прищепилася”. 29 відсотків всієї шкільної мережі вже українізовано. Цим питанням цікавляться і центральні органи влади. Після довгих суперечок і балачок ясно одне: українська мова одна; окремої кубанської мови немає. Українське населення не протестує проти українізації... У цьому році ми підійшли до планової українізації Кубані. Всілякі хитання, всілякі спроби дезукраїнізації шкіл - нетерпимі”.

Попри такі заяви, планова українізація залишалася на папері. Знову почалися безкінечні дискусії, чи дійсно населення Кубані говорить українською, а не кубанською мовою і що воно не розуміє українську мову. З приводу цього в листопаді 1928 року в Ростові-на-Дону була скликана крайова конференція з участю представників Наркомпроса України. В оборону “кубанської” мови виступив доцент Краснодарського

педагогічного інституту Чистяков та його позиція не знайшла підтримки. Професори Міртов і Шаля блискуче довели, що мова кубанського населення є “чистісінька українська мова”, навіть менш засмічена чужими словами ніж мова населення Чернігівської, Харківської та Катеринославської губерній. На конференції було прийнято рішення українізувати усі установи, не обмежуючись тільки культурно-освітніми заходами.

Делегати конференції констатували, з одного боку, стихійний потяг населення до українізації, якої воно одностайно вимагає на різних з'їздах, пленумах, конференціях і т.д., а з другого – боротьбу проти неї місцевих партійних організацій і представників влади і в зв'язку з цим загострення національної і соціальної ворожнечі[13].

Український дослідник з Кубані Никифір Щербина у нарисі “Кубань”, який був опублікований у журналі “Червоний шлях” 1929 року, писав, що “мова кавказьких українців – це мова Слобожанщини, Полтавщини, Київщини... Різниця тільки та, що дієслівне закінчення “ти” вимовляється як “ть”, наприклад, “співать” замість “співати”. Вулиця – це Україна. Коли ви заплющите очі і не дивитесь, а тільки слухаєте, ви подумаете: це Слобожанщина, а може й Полтавщина[14]. Мовознавець Петро Волиняк, який в 1932-1933 рр. викладав у станиці Ново-Малоросійській українську мову і літературу констатував, що мова жителів цієї станиці “українська з виразними ознаками полтавської говірки”[15]. Олесь Панченко – представник Державного видавництва України на Кубані в 20-х – на початку 30-х рр. XX ст. - багато років потому у своїй книзі “Розгром українського відродження Кубані”, яка була видана 1973 року в Сполучених Штатах Америки стверджував, що станичне й хуторянське населення середньої Кубані розмовляло українською мовою, лише незначні діалектні відмінності та деякі впливи мов сусідніх прикавказьких племен (черкес, чеченців та інших) відрізняло їх від мови Придніпрянської України. Російську мову заносила на Кубань молодь, що поверталась до рідних станиць[16].

Усі розмови, непотрібні дискусії з приводу так званої кубанської мови, чи не розуміння української літературної мови українцями на Кубані ведуться з однією метою: призупинити, якщо не можна в даний час зовсім відмінити курс на українізацію. У зв'язку з цим Іван Шаля написав статтю “Українська літературна мова та мова Кубанщини”, яка була надрукована 1929 року в журналі “Червоний шлях”[17]. В державних установах, школах, у громадському житті вживають звичайну літературну мову даного народу. Отже постає питання: яка мова мусить бути за літературну на Кубанщині – чи та, що нею користуються на Україні, чи для Кубанщини треба створити зовсім нову літературну мову на основі кубанських говорів? Так ставлять питання здебільшого росіяни, виходячи з неперевіреної, заснованої на цілком безпідставному припущенні думки, що кубанці, живучи окремо від решти українців, так змінили свою мову, що вона майже не українська. Цієї думки дотримується й дехто з кубанських українців і висновок з неї робить, звичайно такий, що для кубанців українська літературна мова не годиться. Крім того, серед багатьох кубанців поширена думка, що українська літературна мова не народна, “галицька”, штучна мова, пішла від інтелігенції, а через те й незрозуміла українцям як Кубанщини, так і Наддніпрянщини.

Про мову кубанську як не українську говорять ті, хто не знає ні мови кубанської, ні народної української, хто навіть не спромігся подумати, чи могли взагалі кубанці так змінити свою мову, щоб стала вона не українська. Як свідчить більш як століття історія колонізації українцями Кубанщини, “не було мовної ізоляції українців Кубанщини від решти українців, навпаки, весь час був живий мовний зв'язок”. Щоб науково довести усім тим, хто стверджує про “окремішність мови кубанців від мови решти українців”, професор Іван Шаля у своїй статті розглянув основні риси кубанських говірок (діалектів) і порівняв їх з говірками (діалектами) України. Українська мова поділяється на два види говірок (діалектів) – північні і південні. Південне в свою чергу - на західні і східні. До останніх, тобто південно-східних, належать і говори кубанські. На основі детального аналізу основних рис, що характеризують кубанські говори й чим він відрізняється від говорів північних українців (усі ці риси характерні й говорам південно-східним українським), відомий мовознавець прийшов до висновку, що всі риси, що характеризують кубанські говірки, взяті в цілому, властиві говорам південно-східним українським. У зв'язку з тим, що на Кубанщину переселялись люди з різних місцевостей України, то подекуди в цьому регіоні можна зустріти риси, характерні для північного діалекту або для діалекту перехідних від північних до південних.

Ні мова південно-східної України, ні мова Кубанщини на всій території свого поширення не тотожні в усіх дрібницях, а розпадаються на ряд говірок, які суттєво нічим не відрізняються. Говірки Кубанщини вивчені ще дуже мало, та деякі спостереження над мовою мешканців різних місцевостей Кубанщини показують, що ті дрібні особливості, які відрізняють одну від одного говірки різних місцевостей такі самі, як і у говірок південно-східної України. Це щодо кубанських говірок з погляду їх звукового складу. Що ж стосується словарного матеріалу, яким користуються кубанці, то зберігається він ледве чи не краще ніж в Україні. У мові кубанців трапляється чимало архаїзмів, що на Україні уже забуті. Професор Шаля посилається на статтю “Устойчивость кубанского языка” (“Сборник статей по экономике и культуре” видання Північно-Кавказької

асоціації науково-дослідних інститутів, Краснодар, 1927) Михайла Садиленка – літературознавця, дослідника кубанського діалекту української мови, завідувача українським відділенням Краснодарського педагогічного інституту.

Зроблений аналіз І.Шалею свідчить, що мова кубанська та сама українська мова, що й у південно-східній Україні. А звідси випливає висновок і про літературну мову: кубанські українці для своїх культурних потреб можуть користуватися тією ж самою літературною мовою, що й південно-східні українці УСРР, бо ті незначні особливості, що їх можна вказати в кубанських говірках, проти говірок південно-східних українських не дають підстав говорити про потребу окремої літературної мови для Кубанщини.

Найбільше заперечують проти вживання української літературної мови на Кубанщині не на підставі окремішності кубанської мови від мови південно-східної України (на окремішності кубанської мови ґрунтуються заперечення людей зовсім не обізнаних або дуже мало обізнаних як з мовою Кубанщини, так і з мовою південно-східної України), а на тому, що ніби сучасна літературна мова в Україні – мова “галицька”, а не українська, справжня ж українська мова – мова Шевченкових творів. На незрозумілість української літературної мови для широких робітничих і селянських мас найбільше посиляються ті, хто виступає проти запровадження цієї мови в громадському житті Кубанщини.

Коли говорять про нерозуміння української літературної мови, то завжди цим хочуть сказати, що російська літературна мова зрозуміла всім, навіть селянам-українцям і тому немає потреби російську мову замінити українською. Висновок з цього може бути тільки один: треба, щоб серед кубанських українців як і в УСРР, їхня мова була мовою громадського й культурного життя. А для розмов про утворення для кубанців окремої від української літературної мови на основі їхніх говірок (діалектів) немає жодних реальних підстав і ці розмови треба раз і назавжди передати в архів, стверджує професор І.Шаля[18].

У цей час у місцевій україномовній пресі публікується низка листів від кубанців, які вимагали надати їм право читати рідною мовою. Так, зокрема, хлібороб З.Діброва писав: “Радянський станичник” – наша газета, якої ми ждали довго. Не слід її знищувати, бо в ній дуже велика потреба серед хліборобів. Мова, якою вона написана – мова наша. Ми її розуміємо добре, хоч от деяких слів одвикли, але привикнемо, бо вони є наші, утворені нами і нашими батьками”. Наступ і несправедливість статті, яка була опублікована в “Красному знамені” проти нашої мови та “Радянського станичника”, вперше написав до газети козак Симоненко, “глибоко образила нас, кубанців. Може й правда, що ми не дуже “бойко” читаємо, а що до того, що ми не розуміємо своєї мови, то на це ми заявляємо, що це неправда. Ми, хлібороби станиці Абинської дуже раді, що “маємо честь” бачити і читати свою рідну газету не тільки по духу, а й по мові... Нам, іногороднім і козакам-кубанцям легше вивчити півсотні незрозумілих зараз політичних українських термінів, чим вивчити російську мову”. Часопис “Червоний прапор” у вересні 1926 р. інформував своїх читачів, що останнім часом деякі установи виносили “палкі резолюції” про те, щоб українізувати в станицях не тільки школи та хати-читальні, але й радянський апарат (станичну раду, суд і т.д.). Однак від цього нікому не легше. Постановили лишаться тільки на папері. Станична рада станиці Уманської Кубанської округи ще в лютому 1926 р. прийняла постанову про українізацію. Рада хутора Козаче Мальованого Кореновського району на Кубані і вивіску замінила на українську. Та українізація так і не проводиться. Районні виконкоми стоять збоку і чекають, що з того вийде. Часопис закликає перестати розказувати “теплі” слова про українізацію, а натомість взятися за практичну роботу[19].

У ювілейній статті “За десять літ”, яка була опублікована 1927 року в краснодарському українському педагогічному журналі, відзначалося, що “найдражливішим було питання про мову”, що українці в Росії говорять якоюсь відмінною від російської мови говіркою. Те, що в школах якоюсь мірою необхідно було використовувати українські діалекти - з цим погоджувалося більшість викладачів. Та чи доцільно в українських школах РСФРР вести навчання українською літературною мовою, про це в кожній губернії, чи навіть у кожному районі, в кожній волості була своя думка. Ця плутанина, ці хитання передавались з низу вверх і позначались навіть на роботі центральних керівних органів. Проте сотні українських шкіл, розкиданих по усіх теренах Росії, своєю непомітною працею щодня давали відповідь на це питання. Їх досвід був підсумований в останньому інструктивному листі Наркомату освіти СРСР про принципи та методи переведу шкіл на рідну мову. Там чітко відзначено, що школа всією своєю роботою повинна вести дітей від місцевої говірки до загальнонаціональної літературної мови, що також національною мовою для українського населення РСФРР є мова Української Республіки і що вона для українських дітей така ж рідна, як російська мова буде рідною для російських дітей, де б вони не жили. Ця директива така проста й зрозуміла, пише автор статті П.Шафран, що кладе край усяким змаганням про кубанську, курську, ставропольську “мови” і дає українській школі ясну цільову установку в роботі – бути провідником нової української культури в широкі трудящі маси українців РСФРР[20]. На жаль, ще довго йшла “мовна” боротьба.

Представник Крайради Північного Кавказу Федір Чапала на колегії Наркомату освіти України 7 грудня 1930 р., де йшла мова про культурне обслуговування українського населення на Північному Кавказі стверджував, що українське населення зберегло в чистоті українську мову, побут й інші ознаки української національності та тільки після "чіткі настановлення, що ми їх отримали в 1929 р., внесли повну ясність в це питання. Настановленнями наших директивних органів було покладено край всяким дискусіям з приводу того, чи існує українська мова на Кавказі та балачкам про існування так званої окремої кубанської мови"[21]. Про не існування української мови або й взагалі української нації, їх повну асиміляцію з росіянами (хоча якщо немає нації, то яка може бути асиміляція. - Авт.) піднімали противники українізації і в інших регіонах СРСР, де компактно жили українці.

2001 року часопис "Мета" опублікував статтю дослідника історії Кубані, голови Товариства української культури на Кубані М.Тернавського "Фольклор як один з головних чинників етнічного самовизначення кубанських козаків", у якій автор стверджує, що ніщо так не може відрізнити один народ від іншого, навіть дуже близького за мовою і походженням, як фольклор і мова. Саме фольклор є тим фактором, який зберігає народну пам'ять, встановлює ієрархію духовних вартостей, прищеплює дитині естетичні смаки й етнічні норми поведінки. Фольклор значної частини Кубані, автор цитованої статті, порівнює з материковою Україною. Там ще й досі живе пам'ять про Байду, Б.Хмельницького, Морозенка, Сагайдачного й Дорошенка; в піснях згадується Дніпро і Дунай, оспівується Україна. Крім цих, занесених з України, вже на Кубані з'явилися нові (історичні, побутові й ліричні) українською мовою. В історичних, зокрема, оспівували Я.Кухаренка, Н.Кам'янського, М.Рябовола. До речі, пісня "Ще не вмерла Україна" в чорноморських станицях вважається народною кубанською[22]. До речі, нині на Кубані існує чотири варіанти гімну "Ще не вмерла Україна", які були записані під час фольклорних експедицій 1988-1992 рр. в Кубанських станицях: у Ленінградській (колишня Уманська.- Авт.), Переяславській Брюховецького району та Сергієвській Кореновського району (два варіанти)[23].

Таким чином, М.Тернавський стверджує, що на Кубані традиції українського пісенного фольклору не тільки збережені, але й найшли свій подальший розвиток. І що таким чином можна переконливо говорити про те, що, кубанці не є один етнос або субетнос російського етносу, як це намагалися зробити урядовці імперської Росії, радянські партноменклатурщики, а зараз доводять деякі пострадянські науковці. партноменклатурщики, а зараз доводять деякі пострадянські науковці. Значна частина кубанців складається з носіїв української культури і попри всіх намагань, не відмовляється від свого етнічного походження і рідної культури[24].

Наведемо ще один приклад "винахідливості" противників українізації. Коли один з виконавчих комітетів Курщини чи Вороніжчини на прохання сільради відкрити українську школу виніс постанову, де зазначалось, що малоросійського населення за Конституцією СРСР немає, а через те і не може навіть підніматися питання про організацію для нього окремої школи[25].

Не давали спокою недругам українізації успіхи останньої. Тут вони проявляли активність, щоб як не зупинити, то хоч уповільнити цей процес. На з'їзді українських вчителів Північно-Кавказького краю, який відбувся у травні 1926 року, було констатовано, що серед завідувачів українських шкіл є особи, які зовсім не володіють українською мовою. Крім того, вчителів, які закінчили українську семінарію, призначають до російських шкіл, а російських вчителів - в українські школи. Це робиться очевидно для того, констатувалось на з'їзді, щоб "губити українські школи на Кубані". Завідувач педагогічним технікумом в станиці Полтавській, член партії з 1917 року, за ведення роботи українською мовою, за виступи серед мас в підтримку українізації тільки протягом одного року отримав вісім доган, його двічі виключали з партії[26]. І це вже після XII з'їзду ВКП(б), де була прийнята програма партії по коренізації. Проводились перевірки кваліфікації вчителів, і, звичайно ж, "перевагу" віддавали саме українським школам. Були випадки, коли завідувачі українських шкіл виступали проти українізації. У станиці Старошербинівській завідувач школою агітує проти утворення в школі 5 українського гуртка. В станицях Новоминській і Мінгрельській, незважаючи на вимоги батьків і учнів, відмовлено в українізації старших гуртків шкіл. В станиці Андрієвській звільняють з посади тих вчителів, які знають українську мову, а на їх місце беруть російських. І це незважаючи на те, що існує розпорядження про те, що в школах, де українці складають не менше 30 відсотків, мусить викладатися українознавство. І таких прикладів можна привести багато. Українські школи зазнають і матеріальних труднощів. Як правило не вистачало грошей саме на українські підручники. У бібліотеці станиці Новомишастівської відмовляються купляти українські видання. Трапляються випадки, коли в одній станиці в російській школі проводиться капітальний ремонт, а поряд стоїть "обідрана, напіврозвалена" українська школа. А голова виконкому цієї ж станиці не приймає заяв, якщо вони написані українською мовою[27]. В Іманському районі на Далекому Сході діяв педагогічний технікум, у складі якого 78 відсотків викладачів - українці. А навчання проводилося російською мовою попри те, що була прийнята постанова українізувати

цей технікум. Відчувається гостра потреба в українських кадрах, а даний технікум готує спеціалістів для російських шкіл. З кінця 20-х років Україна все частіше направляє своїх випускників в інші республіки. Бували випадки, коли і вони попадали на роботу в російські школи. Такі дії завдавали відчутних ударів по українізації. Подібних прикладів можна навести багато по кожному регіону.

Українське населення Далекого Сходу русифікується. Ні в офіційних виданнях, наприклад “Народное образование в ДВК” (друкований орган крайового відділу народної освіти, *видання 1928 року!* – виділено нами. Авт.), ні в реальному житті за 1927/28 учбовий рік ніде не можна знайти хоч яких-небудь ознак того, що з українцями в будь-який спосіб ведеться освітня робота рідною мовою. Не дасть цього ні особисте знайомство з українськими оселями, ані довгі стовпці цифр, таблиць, звітів різних установ.

У цьому краї немає жодної української школи, жодної хати-читальні, жодного пункту лікнепу, де українець міг би вчитись не на російській, корейській мові (корейські лікнепи, до речі, є), на своєї рідною мовою. Попри те, що в деяких місцевостях Далекосхідного краю, як, наприклад у Владивостоцькій окрузі, по школах I ступеня вчиться українських дітей на 5406 чол. Більше, ніж навіть росіян, а росіяни тут національна більшість (українців 16666, росіян – 11260 чол.), українських шкіл нема. Подібна картина з школами сільської молоді. На думку Б.Полякова, автора статті “Проблеми українізації на Далекому Сході РСФРР”, яка була опублікована в 1928 році, таке становище майже межує з *русифікаторською* (виділено в оригіналі. – Авт.) політикою давно-минутих часів, коли колонізація всього краю була одночасно і “розрішенням” національного питання. Усі ці факти примушують запитати діячів відповідних установ на Далекому Сході щодо правдивого розуміння постановки питання українізації тих населених пунктів, де більшість складають українці.

Спілкування з партійними, державними, громадськими діячами різного рівня свідчать, що всі вони не бачать потреби українізації. Одні кажуть, що між росіянами і “малоросами” різниці немає, інші, що в нас це питання ще не вирішено, а треті прямо стверджують, що “наши малороссы ни в какой украинской культуре и языке не нуждаются, великолепно ассимилируются с старожилами амурцами и другими народностями”[28]. Важко щось додати до такого “аргументованого” твердження.

Ось як описував свої враження від перебування в станиці Тихоріцька на Кубані 1932 р. Петро Волиняк, який в серпні 1932 р. приїхав з Києва викладати українську мову і літературу в українській школі. “Перебування у райвиконкомі переконали мене в тім, - писав він, - що тут ніхто не цікавиться українізацією. Виконують неприємний, згори даний наказ і все. Виконують його так, щоб тільки караним не бути. Українською мовою в установах ніхто не розмовляє, хіба що українські вчителі, які зайшли до відділу радянської освіти. Оглянув станицю. Сподівався хоч там знайти якісь ознаки українізації на кубанській землі. Про успіхи скрипниківського плану дуже багато говорилось в Україні. І кожен з нас, хто їхав сюди, сподівався побачити тут великі осяги. Й розчарування, бо крім української мови, якою розмовляла більшість населення і українського характеру будівель і цілих дворів, що лишилися ще з діда-прадіда, я більше нічого не побачив. Не було сумніву, що в Тихоріцькому районі вперто саботують українізацію, маючи на це мовчазний дозвіл когось з “сильних світу цього”[29].

З проведенням національно-культурної роботи стикалися і українці в Москві. Ось як описувала становище навколо культурно-освітньої діяльності українців 1929 року в столиці СРСР газета “Комсомольская правда”. У Москві на 70 тисяч українців був лише один український клуб, який займав аж чотири кімнати. Знаходився у такому жалюгідному стані, що протягом п’яти років його п’ять разів закривали. Закінчилася справа на тому, що завідувач клубом видав розписку, що у приміщенні буде збиратися не більше 50 осіб. У відділі національних меншин ЦК ВКП(б) були здивовані, хіба ще існує українська культура? А завідувачка відділом тов. Гончаровська запитувала, для чого українцям національний клуб, адже вони усі розуміють російську мову. Нехай ходять у російські клуби. Яка там українська культура[30]. На жаль, товаришка Гончаровська у своєму ставленні до культурно-освітньої роботи серед українців була неодиноким. І це в столиці Радянського Союзу!

Український клуб ім. Тараса Шевченка у Москві був організований 1918 року і об’єднував партійних і радянських працівників з України. Перша офіційна згадка про Український клуб була вміщена у довіднику “Вся Москва на 1925 г.”, остання – в книзі “Москва в новых районах” (1936 р.). В останній йшла мова про Центральну українську бібліотеку, що знаходилася на вул. Горького, 37/9. Подальша доля бібліотеки невідома. Лише як свідчать документи, у грудні 1949 р. бібліотека № 68 м. Москви передала 6208 примірників літератури українською мовою, на більшості з яких стояв штамп “Центральна українська бібліотека при робочому клубі в Москві”, для бібліотеки Львівського державного університету ім. І.Франка. У акті останньої зазначалось, що було отримано з Москви на 200 примірників літератури більше, ніж було вказано у документах. У Москві, очевидно, література українською мовою вже нікому не була потрібна. І лише 1989 р. за ініціативою Українського молодіжного клубу та української громади Москви відновила свою роботу й бібліотека, яка є наступницею Центральної української бібліотеки в Москві[31].

1928 р. в Москві з ініціативи Товариства українського земляцтва було створено Українську студію, яка згодом мала стати Українським театром сучасної національної культури. У цьому ж році в Москві було організоване Товариство друзів українського театру. До цього часу в СРСР поза УСРР не було жодного професійного українського театру. Обслуговування ж українців їх національним мистецтвом - невіддільна частина національної політики партії. Та на цій ділянці справа йшла надто погано. Давалося взнаки байдуже ставлення партійних і радянських керівників Росії, як і в інших союзних республіках СРСР, до культурно-освітньої роботи серед українців. Якщо й приймалися позитивні рішення, то виконувались надто кволо або й взагалі не виконувались.

4 лютого 1929 р. представники Українського клубу ім. Т. Шевченка, Земляцтва пролетарських студентів України, Товариства друзів українського театру надіслали лист до робітничо-селянської інспекції СРСР, де йшла мова про відсутність підтримки українських культурних установ в РСФРР з боку державних органів. У ньому, зокрема зазначалось, (даємо мовою оригіналу. – Авт.): "...культурные учреждения, созданные и поддерживаемые исключительно силами украинской общественности – стоят вне внимания и поддержки соответствующих организаций РСФСР, встречая к себе не только невнимательное, но зачастую - пренебрежительное и даже ликвидаторское отношение. В частности, вопросы о предоставлении украинскому клубу помещения для размещения в нем всех украинских культурных организаций – не встречают должного внимания, и в отношении к этому вопросу слишком ясно видно *наплеватьство*, желание отделаться и, прежде всего, совершенное непонимание тех задач, какие стоят перед организациями РСФСР в соответствии с директивами партийных, советских и профессиональных органов по вопросу об организации *нацменьшинств* в Москве и на территории всей РСФСР" (виділено в оригіналі. - Авт.). У той же час інші національні меншини в Москві: поляки, латвійці, євреї - мають непогані приміщення, дотації від уряду. Тільки для українців не вистачало ні приміщень, ні коштів[32].

У лютому 1929 р. на нараді при ЦК ВКП(б) обговорювалось питання про розвиток української культури в Москві. Була прийнята резолюція, у якій зокрема вказувалось на необхідність створення Українського театру. Під час перебування в Москві делегації українських письменників були підписані відповідні угоди про упорядкування питань про українське національне мистецтво в РСФРР, зокрема у Москві. Колегія Наркомосвіти РСФРР винесла рішення про прийняття Українського театру-студії до складу установ Наркомосвіти, що свідчило про його фінансування з російського бюджету. А вже восени при затвердженні кошторису на 1929/30 р. українській студії у фінансуванні було відмовлено. Після численних прохань переглянути це рішення на засіданні Главмистецтва 29 січня 1930 р. було вирішено "визнати студію як базу для створення Українського театру в РСФСР", включити в бюджет і надавати студії допомогу. В березні того ж року студії було виділено 2500 крб. На цьому державне фінансування припинилась. Фактично українська студія була на самозабезпеченні. Перший рік існувала за рахунок коштів Земляцтва українських студентів, які отримували допомогу від Наркомосвіти України на культурні потреби. Єдине, що було постійне з боку НКО Росії, так це "суворий ідеологічний уклін, який вівся в театрі по відношенню до репертуару", зазначав його директор Єфремов.

За три роки діяльності члени студії зазнали численних перепон і злиднів: відсутність фінансування, постійного приміщення, гуртожитку. І, незважаючи на ці несприятливі умови, в студії була проведена велика робота. Колектив студії виступав як у Москві, так і поза її межами. Влітку 1930 року був прикріплений до села Нероновичі на Полтавщині, її члени разом з колгоспниками працювали на полях і поряд з цим організовували для них концерти[33].

Не зважаючи на пряму і скриту протидію партійних і радянських керівників українські громадські діячі, вчителі, всі ті, хто прагнув зберегти рідну мову, культуру, звичаї, побут і т.д. з ентузіазмом приступили до рішучих дій. Так, вже у травні 1925 р. у Краснодарі протягом шести днів проходив перший український учительський з'їзд Північного Кавказу, на якому були присутні 80 делегатів. При відкритті з'їзду представник НКО СРСР підкреслив, що прийшла черга до задоволення культурних потреб українців. Делегати поділилися своїм досвідом роботи, труднощами, з якими постійно стикаються, намагалися накреслити шляхи подальшої праці. Вони також наголошували, що українізація не може обмежитись лише школою. У перспективі - часткова українізація радянського апарату[34].

1925 р. в педагогічному технікумі Полтавської станиці протягом двох місяців для 70 українських вчителів були проведені курси. У січні 1926 р. при цьому ж технікумі була проведена II конференція українських вчителів Кубанської округи, на якій обговорювались питання українізації регіону, робота по підготовці місцевого українського підручника, краєзнавча робота в школі та інші[35]. Протидія українізації була великою. Її противники намагались як не зупинити, то хоч уповільнити цей процес. На з'їзді українських вчителів Північно-Кавказького краю, який відбувся у травні 1926 р., було констатовано, що серед завідувачів українських шкіл є особи, які зовсім не володіють українською мовою. Крім того, вчителів, які закінчили

українську семінарію, призначають до російських шкіл, а російських вчителів - в українські школи. Це робиться очевидно для того, констатувалось на з'їзді, щоб "губити українські школи на Кубані"[36]. З кінця 20-х рр. Україна все частіше направляє своїх випускників в інші республіки. Були випадки, коли і вони попадали на роботу в російські школи. Такі дії завдавали відчутних ударів по українізації.

На кінець 20-х - початок 30-х рр. майже в усіх республіках, де компактно проживали українці і склали значну частину населення, партійні і радянські органи влади прийняли низку постанов про посилення їх культурно-освітнього обслуговування.

Дозвіл на навчання рідною мовою в школах українських районів Центрально-Чорноземної Облaсті викликало "нечувану активність" українців. При облвиконкомі було створено відділ національних меншин, який відповідав за українізацію. Інспектор новоствореного відділу Олександр Зозуля - автор спогадів "Національна політика російської комуністичної імперії", які були опубліковані 1963 року в канадському журналі "Нові дні", згадував, що перше засідання президії Облвиконкому присвячене українізації відбулося восени 1930 р. Було прийнято низку конкретних заходів для поліпшення обслуговування українців регіону. Відверто ніхто не виступав проти українізації. Та фактично, оцінюючи виступи, ніхто не хотів виконувати постанову. Цю дискусію Олександр Зозуля охарактеризував як замаскований саботаж.

І коли у травні 1931 р. обговорювались підсумки першого етапу українізації, то виявилось, що лише в третині районів проводять роботу більш-менш задовільно. Обласні організації до виконання постанови майже не приступали. Лише після цього були виділені відповідні кошти. У м. Воронежі був відкритий український педагогічний інститут. З кадрами допоміг уряд України. Почали видавати часопис "Ленінським шляхом", тираж якого виріс до 20 тис. примірників, для малописьменних - "За письменність".

Загалом протягом трьох років у Центрально-Чорноземній Облaсті було українізовано понад 1500 шкіл, де навчалось понад 225 тис. учнів; 7 технікумів (420 студентів), три кооперативні школи (340 учнів), організовано педінститут (210 студентів), понад 100 українських хорів, понад 180 українських драматичних гуртків, укомплектовано більш як 200 бібліотек українською літературою, відкрито обласну книгарню та бібліотеку, виходили дві газети і т.д. Був відкритий будинок української культури у м. Воронежі на 700 місць. При ньому працювало сім гуртків: театральна студія (50 осіб), хорова капела (50-60 співаків), літературний гурток (12 осіб) та інші[37].

В 1930 р. в Саратові діяло понад 400 українських шкіл[38]. Виходив український журнал "Ленінові заповіді", тираж якого 1932 р. становив 30 тис. примірників. На Саратовській землі на кінець 20-х рр. були організовані 104 українські сільради. У Нижньоволзькому краї - в 429 українських школах 1500 вчителів навчало близько 45 тис. учнів. Українські відділи були відкриті в Балашовському педагогічному технікумі, Самойловському агроному технікумі, Саратовському індустріальному інституті[39].

Представник Крайради Північного Кавказу Федір Чапала на колегії НКО України 7 грудня 1930 р., де йшла мова про культурне обслуговування українського населення на Північному Кавказі відзначав, що "чіткі настановлення, що ми їх отримали в 1929 р. внесли повну ясність в це питання. Настановленнями наших директивних органів було покладено край всяким дискусіям з приводу того, чи існує українська мова на Кавказі та балачкам про існування так званої окремої кубанської мови"[40]. Про неіснування української мови або й взагалі української нації, їх повну асиміляцію з росіянами піднімали противники українізації і в інших регіонах СРСР, де компактно жили українці.

Українці в місцях компактного поселення з ентузіазмом бралися за роботу по відродженню своєї мови, культури, освіти.

На кінець 20-х рр. майже в усіх регіонах СРСР, де проживали компактно українці, відчувались певні зрушення у проведенні українізації. 1926 р. в українському часопису "Тризуб", що видавався у Парижі, була надрукована стаття Симона Петлюри "Українізація на Кубані та Північному Кавказі". У ній автор, якого не можна запідозрити у симпатіях до Радянської влади, констатує певні позитивні зрушення у культурно-освітній сфері серед українців даного регіону. Український педагогічний технікум у станиці Полтавській, що постав на місці колишніх українських педагогічних курсів за чотири роки став, за визначенням автора, "розсадником української культури" на Кубані і відіграв неабияку роль у дальшому рухові за українізацію шкільництва на цій землі. Крім технікуму в станиці Полтавській функціонує український відділ при Кубробфакові і два українських курси при Кубанському педагогічному інституті у Краснодарі. Викладається українознавство в кількох десятках шкіл з російською мовою викладання. Мається близько 200 українських трудшкіл і кілька українських ліквідаційних пунктів по боротьбі з неграмотністю[41].

На Північному Кавказі на початок 1932 р. діяло 1609 шкіл I ступеня, у яких викладали 558 вчителів і навчалось 221463 учні, 259 шкіл II ступеня - 552 вчителів, 42148 учнів, 12 педагогічних технікумів, короткотермінові педагогічні курси і сітка політпросвітних установ[42].

Про успіхи у видавничій справі на Північному Кавказі розповів на засіданні колегії НКО УСРР 7 грудня 1930 р. представник УСРР на Північному Кавказі Федір Чапало. Він же був редактором "Червоної газети" - органу Північно-Кавказького крайкому ВКП(б). У 1930 р., доповідав він, видавництво Північного Кавказу видало 12 назв праць, а філія Центрвидаву протягом року - 659 аркушів тиражем 2416 тис. примірників. Зараз друкується 8 назв робіт загальним тиражем 115 тис. примірників. Крім того, друкується 7 назв художньої літератури. Найближчим часом у видавництво буде передано ще 7 назв тиражем 33 тис. По національній політиці видано 25 назв, по громадських і політичних питаннях - 16[43]. 1931 р. у видавництві Північного Кавказу було видано 149 назв книг і брошур українською мовою загальним тиражем 968 тис. примірників. 1932 р. планувалось видати 600 назв тиражем 4800 тис. примірників. Поряд з цим видавництво "Північний Кавказ" 1931 р. видало й готувало до друку низку підручників для українських шкіл, у яких широко була представлена і творчість північнокавказьких українських письменників[44]. Було заплановано видавати ще 9 українських часописів крім крайової "Червоної газети", яка виходила двічі на тиждень протягом 1926-1932 рр. у Ростові-на-Дону, а також три журнали: літературний, науково-педагогічний і політично-громадський[45]. У 1927-1929 рр. Краснодарі видавали український громадсько-педагогічний журнал "Новим шляхом".

Так що у цій галузі, зазначав Ф. Чапала, зроблено багато і створено сприятливі умови для подальшого розгортання цієї справи. На сьогодні діє досить згуртована група українських письменників. Є можливості друкування української літератури. Ставимо питання про те, щоб найближчим часом створити організацію українських письменників. Працює українська секція. Є усі передумови для створення власної, української. У червні 1931 р. в Ростові-на-Дону відбулася перша крайова конференція українських письменників Північного Кавказу. Ці успіхи у видавничій справі були досягнуті, долаючи величезні труднощі. Як зазначав уже згадуваний нами С. Баклаженко, не було центру, який би об'єднав всю цю роботу і потрібного фонду. Ведуть українську видавничу роботу різні видавництва, іноді цілком випадково, через що авторам доводиться зазнавати багато митарств. У своїй роботі автори не знаходять потрібної їм матеріальної підтримки і часто видають свої твори за власні кошти. Центрраднацмен і видавництва України ставляться дуже прихильно до української видавничої роботи на Північному Кавказі, але реальної підтримки не дають. Більше того, видавництва іноді ведуть "так довго, злочинно довго, якісь свої "комерційні" розмови, зв'язані з друком", що навіть потрібні підручники не виходять своєчасно з друку, а робота видавничих органів "межує з злочином і повинна потягти за собою певне слідство" - так охарактеризував видавничу роботу журнал "Новий шлях"[46].

На Далекому Сході в українських районах, де до 1929 р. не було жодної української школи, 1932 р. відкрито 1076 шкіл I ступеня. 52,5 тис. дітей вчаться в школах рідною мовою. Якщо в 1931 р. було 42 середні школи, де навчалось 1689 дітей, то 1932 р. - 219 комплектів середніх шкіл і охоплюють 8,8 тис. учнів. Крім того, утворено 25 ФЗС та ШКМ із загальним числом до 30 тис. чол., організовано український педагогічний технікум, український відділ агропедінституту. Постанова ж Президії Далекосхідного крайвиконкому "Про українізацію культурно-освітніх закладів у 1932/1933 навчальному році" передбачала переведення на українську мову 1239 комплектів шкіл I ступеня, 159 груп денних та 35 вечірніх ШКМ, 47 груп ФЗС, 10 груп педтехнікуму, 5 груп педробфаку, 3 групи педінституту, 379 комплектів дошкільних закладів, 368 хат-читальень та червоних куточків, 6 будинків соцкультури та 10 районних бібліотек[47].

Попри численні труднощі робота по українізації розгорталась. Та 14 грудня 1932 р. з'являється Постанова ЦК ВКП(б) та РНК СРСР про хлібозаготівлю в Україні, Північному Кавказі та у Західних областях. Це був початок офіційного наступу на українізацію. У цій постанові, зокрема, наголошувалось, що українізація майже половини районів Північного Кавказу не впливала із культурних потреб та інтересів населення і була охарактеризована як легковажна і не більшовицька. Українізація школи й преси проводилась при повній відсутності контролю з боку крайових органів, що дало можливість ворогам радянської влади, як-то кулакам, офіцерам, реємігрантам, учасникам Кубанської ради і т.д. - легально організовувати супротив заходам і завданням радянської влади. Були у цій постанові вказані і конкретні шляхи боротьби з цим злом.

- Виселити в найкоротший термін в північні області СРСР із станиці Полтавської, як найбільш контрреволюційної, всіх жителів крім дійсно відданих радянській владі, не замішаних у саботажі хлібозаготовок і заселити цю станицю сумлінними колгоспниками-червоноармійцям з інших районів.

- Негайно перевести на Північному Кавказі усе діловодство радянських і кооперативних органів в "українізованих" районах, а також усі газети, журнали на російську мову як більш зрозумілу для кубанців. До осені підготувати і перевести викладання в школах на російську мову[48]. Ця постанова стала керівництвом до дії по ліквідації українізації не лише на Північному Кавказі, але й усіх інших регіонах СРСР, де компактно проживали українці.

Це була перша постанова, яка фактично поклала початок згортанню політики коренізації, відміну рішень XII з'їзду РКП(б) та інших постанов партії і уряду. Фактично під прикриттям хлібозаготівлі почався наступ саме на українізацію, і не просто наступ, а знищення.

15 грудня 1932 р. ЦК ВКП(б), Раднарком СРСР прийняли директиву про припинення українізації, де рішуче було засуджено виступи і пропозиції про українізацію цілого ряду районів СРСР (наприклад, в Далекосхідній краї, Казахстані, Середній Азії, Центрально-Чорноземній області і т.д.). Подібні виступи, зазначалось у директиві, вигідні тільки буржуазно-націоналістичним елементам, які, будучи вигнані з України, проникають у ново українізовані райони і там ведуть ворожу діяльність. У зв'язку з цим у вищезазначених районах вимагалось негайно призупинити подальшу українізацію, перевести усі українізовані газети, книги, видання на російську мову і до осені 1933 р. підготувати перехід шкіл на викладання російською мовою[49]. Коротко, конкретно і зрозуміло. Не потрібно жодних пояснень і додаткових інструкцій. Цікавий факт.

Рішення щодо припинення українізації швидко втілювались в життя. Широкою хвилею прокотилися масові арешти організаторів, прихильників українізації уже після перших постанов. Інспектор по українізації в Центрально-Чорноземній області Олександр Зозуля згадував, що 29 грудня до обкому партії і облвиконкому надійшла з Москви телеграма “Украинизацию отменить, аппарат распустишь. Указания почтой. И. Сталин, В. Молотов”. Після цієї короткої, але досить чіткої настанови протягом тижня усі українські організації, товариства, школи, клуби, читальні, гуртки художньої самодіяльності перестали існувати. В українських районах почалися арешти. “Враження було таке, що українізацію дозволено, щоб виявити українських патріотів та ізолювати їх від широких мас”[50], робить висновок О.Зозуля.

У серпні 1933 р. в Краснодарі проходив судовий процес над організацією “Союз Кубані й України” (викритий на початку січня 1933 р., як тільки-но з'явилися перші постанови про припинення українізації. – Авт.). Пройшла хвиля арештів. Михайло Сала, викладач Краснодарського педагогічного інституту, який за підозрою у намірі приєднати Кубань до України відсидів у тюрмах і таборах 25 років, розповідав, що лише серед української інтелігенції Кубані було знищено півтори тисячі осіб. Винищувалась інтелектуальна потуга нації... Українська культура, яка почала підніматися з колін, знову силою диктатури зазнала припинення й занепаду[51].

17 грудня 1932 р. виконком Північно-Кавказького краю прийняв постанову про депортацію всіх жителів станиці Полтавської крім громадян, які довели свою відданість Радянській владі і громадянській війні у боротьбі з кулаком. Як тільки-но була прийнята постанова відразу почалася робота по вербуванню червоноармійців і молодших командирів із селян. Причому у їх складі повинно було бути не менше 45% комуністів і 20% - комсомольців. Особливо наголошувалось, що вихідці з України і Північного Кавказу не можуть бути завербовані. І уже на кінець грудня 1932 р. в станиці Полтавській нараховувалось 1500 червоноармійців, у квітні 1933 р. - 2300. Вони поселялись компактними групами, корінні жителі, навіть благонадійні, які залишились, змушені були покинути своє господарство і переселитись у будинки депортованих односельчан. А незабаром станиця Полтавська перестала існувати, вона була навіть перейменована на Червоноармійську. Станиця Уманська стала Ленінградською[52]. З станиці Полтавської підлягало депортації 17500 жителів, Уманської – близько 45 тис.[53]. З 16 станиць Кубані виселили близько 200 000 жителів[54].

Радянська влада здобула нарешті остаточну перемогу над українським населенням на Кубані, стверджував Роберт Конквест у своїй книзі “Жнива розпачу”, за яку 1994 р. був удостоєний Державної премії України ім. Т.Шевченка, і тут же зазначив, що “людей української національності та їхню культуру на Кубані нищили набагато ретельніше, ніж на Україні”[55]. Це ж стосувалось не лише Кубані, але й усіх інших регіонів Радянського Союзу, де лише компактно проживали українці, і де проводилась робота по відновленню і збереженню української мови, культури і т. д. У Самарській області ліквідували секцію українців-більшовиків при крайовому і обласному відділі національних меншин, закрили газету “Шлях до комунізму”. Перестали існувати національний самодіяльний театр, хори, ансамблі. Усі школи області, де проводилось навчання українською мовою було переведено на російську. З бібліотек вилучали літературу українською мовою. Так добросовісно виконували наказ про знищення усього українського, що коли 1994 р. в будинку культури під час проведення шевченківських свят у станиці Малоросійській, що було засноване ще на початку ХХ ст. і де в 20-х роках був організований колгосп ім. Т.Г.Шевченка, так і не вдалося знайти ні портрета, ні жодної книжки Кобзаря хоч би російською мовою[56]. Вже 1935 р. було зроблено все, як влучно визначив дослідник історії українців в Росії Михайло Траф'як, щоб перефарбувати Зелений клин на червоний[57].

Тільки таким чином радянська влада остаточно змогла здобути перемогу над українізацією. Від українізації не залишилося жодного сліду.

На кінець 20-х – початок 30-х рр. ХХ ст. у місцях компактного поселення українців у Росії, які і на всій території Радянського Союзу, попри численні перешкоди, короткий проміжок часу, успіхи у справі українізації були відчутні. Вони стали можливими лише завдяки самовідданій, наполегливій праці українців, допомозі УСРР. Ця робота вимагала величезного ентузіазму, значних коштів, а навіть і людських жертв.

Головне, українізація йшла "знизу", від українського населення, то не було насаджування "зверху". Не зважаючи на трагічний фінал, це одна з яскравих сторінок у діяльності наших колишніх співвітчизників, які в силу різних причин змушені були залишати рідну землю. Події 20-х - початку 30-х років засвідчили їх небайдужість до свого історичного минулого, бажання зберегти свою мову, культуру, традиції, а значить і своє українське походження. І цей факт однозначно стверджують як учасники тих подій, так і дослідники - вітчизняні й зарубіжні. Недаремно цей період охарактеризований "золотою добою", "відродженням", "українським ренесансом", піднесення національного і культурного життя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Двенадцатый съезд РКП(б). 17-25 апреля 1923 года. Стенографический отчет – М., 1968 - С.570.
2. Баклаженко С. Українська культура на Північному Кавказі по Жовтні // Червоний шлях, 1929, № 5-6 – С.170.
3. Центральний державний архів вищих органів влади і державного управління України (далі ЦДАВО України) - Ф.166, оп.7, спр.405 – Арк.161зв.
4. Там само – Ф.1, оп.5, спр.476 - Арк.1, 1зв., 13, 26,29.
5. Там само – Ф.27, оп.10, спр.810 – Арк.53.
6. Шляхи українізації на Кубані // Радянська освіта, 1926, № 7-8. - С.101.
7. Шляхи українізації Кубані // Радянська освіта, 1926, № 7-8 - С.101.
8. Макаренко П.Л. З життя Кубані під комуністичною владою. 1920-1926. – Прага, 1927 – С.91-103.
9. Пам'яті більшовика-інтернаціоналіста // Червоний шлях, 1934. – 1 – С.187-189.
10. Цит. за: Національні процеси в Україні. – К., 1997. – Ч.2 – С. 69.
11. Сулятицький П. Українізація на Кубані // Тризуб (Париж), 1929, № 43 – С.7.
12. Робота комісії ВЦВК і ЦВК в справі українізації Кубані // Новим шляхом, 1928. – № 4-5 – С.86-87.
13. Сулятицький П. Українізація на Кубані // Тризуб, 1929. – № 43 - С.7-8.
14. Щербина Н. Кубань // Червоний шлях, 1929, № 5-6 – С.265-266.
15. Волиняк Петро. Кубань - земля українська, козака... // Волиняк Петро. Поговоримо відверто. Вибрані статті і оповідання. – Торонто, 1975. – С.444.
16. Панченко Олесь. Розгром українського відродження Кубані. – Лон-Анжелес, 1973-С.56.
17. Шаля Іван. Українська літературна мова та мова Кубанщини // Червоний шлях, 1929. – № 5-6. – С.126-132.
18. Шаля Іван. Українська літературна мова та мова Кубанщини // Червоний шлях, 1929. – № 5-6. – С.127-132.
19. Білий Дмитро. Малиной Клин. Нариси з історії українців Кубані. – Київ, 1994 – С.91-92.
20. Шафран П. За десять літ // Новим шляхом, 1927, № 2. – С.10-11.
21. ЦДАВО України. Ф.166, оп.9, спр.789 – Арк.63-64.
22. Тернавський М. Фольклор як один з головних чинників етнічного самовизначення кубанських козаків // Мета, березень-квітень 2001. – С. 3.
23. Супрун Надія. Історичні пісні українців Кубані (До 200-річчя першого заселення кубанських земель запорозькими козаками) // Народна творчість та етнографія, 1993, №2. – С.59.
24. Тернавський М. Фольклор як один з головних чинників етнічного самовизначення кубанських козаків // Мета, березень-квітень 2001 – С. 3.
25. Животко Аркадій. Подонь (Українська Вороніжчина) в культурному житті України – Прага, 1943 – С.36-73.
26. Макаренко П.Л. Вказана праця. – С.94-95.
27. Сулятицький П. Українізація на Кубані // Тризуб, 1929. – № 41 – С.16. – № 43 – С.8-9.
28. Поляков Б. Проблема українізації на Далекому Сході // Новим шляхом, 1928. – № 4-5. – С.13-14.
29. Волиняк Петро. Кубань – земля українська, козака... // Волиняк Петро. Поговоримо відверто. Вибрані статті і оповідання – Торонто, 1975 – С.441-442.
30. ЦДАВО України – Ф.166, оп.9, спр.268 – Арк.26-28.
31. Кононенко Ю., Білошицька Є., Слюсарчук В. І тільки незмінна книга. До 10-річчя відновлення діяльності бібліотеки української літератури в Москві. - М., 1999. - С.5-7, 36-51; Український кур'єр (Московське товариство української культури "Славутич"), 1991, 2 грудня.
32. Кононенко Ю., Білошицька Є., Слюсарчук І. Вказана праця. – С.36-46.
33. ЦДАВО України. – Ф.166, оп.9, спр.268. – Арк.84-86.
34. Антонов В. Український учитель в РСФРР //Радянська освіта, 1926, № 7-8 – С.94.
35. Парадиський О. Українська школа в Північно-Кавказькому Краї // Радянська освіта, 1926, № 4 - С.73.
36. Макаренко П.Л. З життя Кубані під комуністичною владою (1920-1926 рр.). – Прага, 1927 – С.94.

- 37.Зозуля Олександр. Національна політика російської комуністичної імперії // "Нові дні" (Торонто, Канада), 1963, листопад. – С. 21-30.
- 38.Попок Андрій. Українці в Російській Федерації: чи зміниться щось на краще? // Визвольний шлях, 1997. – № 6 – С.670.
- 39.Бондаренко Андрій. Діаспора на Саратовщині //Криниця (видання республіканського національно-культурного центру українців Башкорстану), 1993, серпень-вересень. – С.7.
- 40.ЦДАВО України – Ф.166, оп.9, спр.789. – Арк.63-64.
- 41.Петлюра Симон. Українізація на Кубані та Північному Кавказі // Симон Петлюра. Статті. Листи. Документи. Т. 2. - Нью-Йорк, 1965 - С. 454.
- 42.Марунчак Михайло. Українці в СРСР поза кордонами УРСР – Вінніпег, 1974. – С. 103.
- 43.ЦДАВО України. – Ф.166, оп.9, спр.789. – Арк.64, 66, 67.
- 44.Крикуненко Віталій. Міст до Атлантиди //Літературна Україна, 1990, 10 травня.
- 45.ЦДАВО України. – Ф.166, оп.9, спр.789. – Арк. 64, 66, 67.
- 46.Див. Баклаженко С. Вказана праця -С. 181.
- 47.Попок Андрій. Українське шкільництво на далекому Сході в 1917-1930 роках // Визвольний шлях, 2000. – № 8 – С.28-29.
- 48.Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К., 1990. – С.291-294.
- 49.Сергійчук В. "Українізація Росії". Політичне ошукування українців російською більшовицькою владою в 1923-1932 роках. – К., 2000 – С.67-68.
- 50.Зозуля Олександр. Вказана праця. – С.29.
- 51.Бабенко Іван. Фільм про кубанське козацтво // Український кур'єр, 1992. – № 10. – С.11.
- 52.Чуркин Владимир. Неизвестная война // Дон, 1991, № 7 – С.137-151.
- 53.Кривобок Петро. По тернистых путях советских – Б.м.в., 1993. – С.52.
- 54.Траф'як Михайло. Голодомор на Кубані // Сучасність. 1993. – № 8. – С.80-81.
- 55.Конквест Роберт. Жнива розпачу // Всесвіт, 1990, № 2 – С. 169.
- 56.Бондаренко А. Український "Промінь" за Волгою // Золоті ворота, 1993. – № 4. – С.58-59.
- 57.Траф'як Михайло. Зелений Клин // Сучасність, 1996, 3-4. - С.80-82.

Olena Kovalchuk

Ukrainians of Russia: national-cultural heritage preservation issue (20s – the beginning of 30s of XX century)

Annotation: *The preservation issue of the Ukrainian national-cultural heritage of Ukrainians in Russia is considered in the article.*

The special emphasis is put on epic literature of 20s – the beginning of 30s of XX century.

Key-words: *Ukrainians of Russia, Ukrainian national values of Ukrainians of Russia, Ukrainian cultural-national heritage of Ukrainians of Russia.*

УДК 930(477)

Владимир Костыгов.

Историк Николай Костомаров - человек двух этносов. Роль его идей в современном мире

Аннотация: *В статье исследуется историк Николай Костомаров как человек двух этносов.*

Основной акцент концентрируется на роли его идей в современном мире.

Ключевые слова: *Николай Костомаров, историк, человек двух этносов, идеи, современный мир.*

Николай Костомаров - знаковая фигура. Уже по определению - ибо принадлежащей и украинской, и русской культуре. О Костомарове много написано. Однако всегда остаётся что-то недосказанное, постигаемое не сразу и не вдруг. Новое время требует нового прочтения его работ[1].

Что актуально и в его взглядах, и в самом подходе к постижению общественных явлений? Как происходит самоидентификация человека, фактом рождения связанного с двумя этносами? С какими коллизиями сталкивается он? Ниже попытались изложить свою точку зрения.

Происхождение Костомарова, его необычная биография сформировали его мировосприятие. Николай Иванович Костомаров появился на свет 4 мая 1817 года в селе Юрасовка Острогожского уезда Воронежской губернии. Мать - украинка, крепостная. Любовь к ней барина сделала её вольной. Отец - из старинного рода, где переплелись украинские и русские корни. Отца убили дворовые. Не за жёсткость. За то, что слишком

часто повторял, что Бога - нет. Поверили... Ангелом-хранителем Костомарова была его мать. Впоследствии великий Кобзарь написал:

Отец и мать в могиле ныне...
И сердце кровью запеклось.
Меня никто не пожалеет!
А что же с матерью твоею,
Мой брат - как снятая с креста,
Идёт она, земли чернее...
И бога я благодарю
За то готов Ему молиться,
Что я ни с кем не разделю
Моих оков, моей темницы...

В тюрьму и Костомаров и Шевченко попали из-за Кирилло-мефодиевского братства. Но это было потом. В начале же - деревенское детство. В 1828 году, после семейной трагедии, пансионат в Воронеже. Затем гимназия. Немногое они дали будущему гению. Окончив Харьковский университет, поступает юнкером в драгунский полк. К счастью ненадолго. Начинается учёная карьера. Харьков, Ровно, Киев.

Диссертации, сборники стихов, пьесы. А в 1847 году арест. Власти узнали о тайном кружке интеллектуалов и мечтателей. Одним из учредителей которого был Костомаров.

В том году Николаю Ивановичу исполнилось 30 лет. Он уже нашёл свой подход к изучению общественной жизни. Суть которого - неразрывная связь истории с этнографией, психологией, фольклористикой. И ещё - способность за действиями великих личностей увидеть народ.

Поражает и то, что главным предметом своих изысканий учёный сделал Украину. То, что именовалось Малороссией, Западной или Южной Россией.

Откуда это? Что побудило его прийти к своему народу? Известно множество одарённых украинцев, бесповоротно соединившихся с великорусской культурой, влившихся в господствующий этнос. Как известно, детские впечатления, импульсы, порой бессознательные - самые глубокие.

До последних дней помнил Костомаров чудесные меловые горы и земные луга милой Юрасовки.

Вокруг Юрасовки простиралась Остроготчина, земли Слободской Украины. Частицей которой была сама Юрасовка - слобода, основанная Юрием Блюмом, одним из предков Костомарова.

В родных местах ласкала слух Николая украинская речь - мелодичная и сладкозвучная. Не беда, что сам он тогда ею не вполне владел. Здесь он видел всё многообразие украинства - и «войсковых обывателей» бывших острогожских казаков, и рыбаков, потомков переселенцев с Волыни, и иных.

Здесь родилась Татьяна Петровна Мылышкова. Мать гения. И опора его на протяжении почти всей жизни.

С Юрасовкой Костомаров расстался в 1845 году.

А в городе Острогожске, где размещался Кинбургский драгунский полк, Николай обрёл себя как исследователь. Разбирая архивы упразднённого Острогожского казачьего полка, приходом которого начинается история Остроготчины.

Замысел написать книгу о казаках перерос в более значимый - создать труд о прошлом Слободской Украины. Последующие события япомешали довести дело до конца. Жаль...

Вернёмся к 1847 году. Как он повлиял на Костомарова?

Николай Иванович поплатился легче, чем Шевченко: год тюрьмы, ссылка в Саратов, отлучение от науки. Но ... арест помешал свадьбе с любимой девушкой. Впоследствии они соединились - знаменитый, уже немолодой историк и вдова, мать троих детей.

Главное же - Костомаров стал осторожнее. Читая его труды, следует учитывать эту особенность. Он - осторожен, порой слишком. Всей логикой подводит к неизбежному выводу - а дальше можно не идти. И не только потому, что знал - как трудно посчитать истину, и как легко ошибиться.

Дело в особенностях его личности. В том, что в нём было заложено, и что 1847 год возвёл в новую степень.

Незаконное рождение. Станный брак его родителей, между которыми разница не столько социальная или возрастная, сколько психологическая, даже мировоззренческая. Само положение — по выражению Кожемякина А. В. - «полу барчонка, полу крепостного» (Иван Петрович Костомаров не успел вовремя оформить отцовство).

Всё это, вместе взятое, предопределило богатый, уточнённый и в то же время довольно хрупкий внутренний мир.

Николай Иванович по натуре - не борец. Мыслитель. Но - своеобразный парадокс - именно потому - борец. Ибо не мог мать. Часто отстаивал свои взгляды. Хотя и останавливался, дойдя до известной черты.

Впрочем, горение мысли позволяло преодолевать слабости. И душевные. И физические.

«Оттепель» и «гласность» (термины того времени) после смерти Николая I, позволили Костомарову вернуться в науку.

За короткое время он стал знаменит.

Скончался Николай Иванович 7 апреля 1885 года в Санкт-Петербурге.

Костомаров оставил после себя 21 том только исторических монографий, не считая прочих трудов. Вклад его в русскую науку, в русскую культуру, огромен. И всё не главное, перефразируя Пушкина, что Костомаров «Колумб украинских древностей», основоположник украинской историографии.

Мир изменился. Но многие положения учёного не просто выдержали проверку временем. Они содержат огромный идейный потенциал. Нужно только правильно оценить их. И притворить в жизнь.

Остановимся на трёх, полагаю самых важных.

А именно: равенство украинцев и русских; необходимость единения славян; борьба федеративного начала с имперским.

Костомаров считал законными наследниками Древней Руси южнорусскую народность - украинцев и севернорусскую - великороссов. Украинцы для него - самобытный народ. Сохранивший древнерусские ценности и дополнивший их европейскими.

Прошедший школу казачества. Учёный понимал сложность этногенеза украинской науки. И катастрофа XIII века для него не причина, а катализатор объективных этнических процессов.

Братство украинцев и русских для Костомарова - аксиома.

Как и то, что братство - не тождество.

Так, он подчёркивал индивидуализм украинцев. Не ледяной индивидуализм Запада. Иной, неотъемлемый от товарищества. Видел другие отличия в самой ментальности обоих народов.

Как относился Костомаров к идее независимости Украины?

Геополитическая, как мы теперь говорим, ситуация XVII и XVIII столетий, состояние украинского общества той эпохи, делали невозможным, по его мнению, достижение и сохранение независимости. Объединение с Россией, при всех издержках представлялось ему неизбежным «меньшим злом».

Связь между украинцами и русскими считал прочной и разрыва её не хотел. Как и не хотел растворения Украины Россией. Поэтому и появился славянский проект Костомарова.

Славянам - этой одареннейшей ветви индоевропейских народов - не везло. Достаточно сказать, что из 12 ныне существующих славянских государств 7 утвердились на политической карте в XX веке.

Тремя столетиями раньше хорват Кржинич предлагал славянам объединиться. Но ... под эгидой России, ставшей могучей империей.

Костомаров был убеждён: славянство и империя не совместимы. Идеалами Кирилло-мефодиевского братства стало иное — союз вольных славянских народов. Федерация. Естественным центром который Николай Иванович считал Киев. Авторы большой идеи не всегда сразу постигают все её возможности, потенциалы. Судьба отпустила братству слишком короткий срок. Проект не был развит, обогащён.

Многозначительно название общества. Кирилл и Мефодий - просветители славян. Ставшие олицетворением славянской духовности. Но они же - символ ещё одного единства. Христианского.

Во времена братьев Рим и Константинополь - ещё не смертельные враги. Великий раскол был впереди. В славянам Кирилла и Мефодия послал византийский кесарь Михаил III. А помогали им три римских первосвященника.

Правомерен вопрос: не на славян ли возложена великая миссия - примирить западное христианство и восточное? Федерация - или Империя?

Всю историю России Костомаров воспринимал под углом зрения борьбы двух начал: удельно-вечевого (федеративного) и единодержавного (имперского). Федеративное начало принималось учёным и как принцип организации государства, и как форма народовластия. Древняя Русь, немыслимая без вече, съездов князей, шла - по Костомарову - к Федерации, к своеобразной демократической модели.

Утверждение империи (применительно к России этот термин означает власть, подмявшую под себя общество, преследующую свои цели, порой далёкие от реальности) Николай Иванович увязывал с особенностями формирования Великороссии. Противостоя Золотой Орде, Россия вышибала клин клином. И сокрушив власть Чингизидов, стала, по сути, их наследницей.

Победа «единодержавия» (самодержавия, имперства) не убила федеративного начала. Оно прорывалось — через бунты, бегство, феномен казачества. Последнему Костомаров уделял особое внимание. Ибо видел в нём и протест, и попытку создать новый общественный строй. Заслугой степного рыцарства Украины стало создание украинской государственности. Пусть не де-юре, а де-факто, в безвыходном тогда геополитическом положении...

Насколько обоснованы ныне надежды, чаяния, идеалы Костомаров?

Например, равенство Украины и России - достижимо ли? Да. Если Россия избавится от имперства. Если Украина станет сильной. Тогда станет возможен братский союз независимых государств - Великой Украины и Великой России. Трансформированные, в иной форме, могут воплотиться и замыслы Кирилло-мефодиевского братства. Интеграция Европы не снимает соперничества, конкуренции внутри неё. И сближение славян поможет им укрепить свои позиции в общеевропейском доме.

Наконец, жгучий интерес Костомарова ко всем попыткам «народоправства», федерализму - оправданы.

Хотя бы тем, что в самых демократических странах всё чаще сталкиваются не только с достоинствами, но и недостатками своего устройства. И неизбежен поиск новых форм - социальных, политических.

Вернёмся к личности Николая Костомарова. Сын русского дворянина - пусть незаконно рожденный, преуспевший в науке и признанный российскими властями, стал подлинным героем украинской культуры. Как происходит таинство самоидентификации? Вероятно в разных случаях по-разному. Имеют значение и импульсы, впечатления детства; и то, кто из родителей ближе ребёнку; и то, насколько в нём развито чувство справедливости.

Возможна ли позиция своего рода «золотой середины» между двумя этносами? В принципе - да. Но там, где существует скрытый или явный этнический конфликт - неизбежен и внутренний конфликт личности. Который приходится делать выбор.

Костомаров не устарел. И не устареет. Неизбежные ошибки в частностях не отменяют главного в нём. Научной честности - и одновременно беззаветной любви к своему народу. Добросовестного изучения фактов - и стремления оживить историю. Его стремления объединить различные дисциплины общей задачей - постижением бытия народов.

Костомаров нужен всем нам. Но особенно - украинцам Черноземья и всей России.

Не секрет украинство Черноземья переживает кризис. Прежде всего самосознания. В трёх черноземных областях России, часть которых - земли Слобожанщины, не так давно украинцы составляли треть населения. Ныне их доля - одна двадцатая. И дело не только в ассимиляторской политике власти - сначала царской, затем советской. Или в лукавстве статистики, или иных причинах.

Множество потомков украинцев не помнят - кто они. Или не дорожат этим. Сошлись на воронежского журналиста Денисенко. Он был в Юрасовке, входящей ныне в Ольховатский район воронежской области. Видел по сути, руины школы, построенной в 1865 году на средства Костомарова.

Впрочем, видел и другое. Замечательных людей, которым дорог Николай Иванович. Они берегут память - о нём, о его матери. Украинцы в Черноземье живут. И будут жить. Возрождение - не за горами.

И Костомаров для них - символ. Ибо пришёл к украинству. Ибо верил в возможность гармонии между Украиной и Россией, и потому Костомаров принадлежит не только прошлому, но и будущему[1].

Источники:

1.Владимир Костыгов. Историк Николай Костомаров - человек двух этносов. Роль его идей в современном мире. Историко-Філологічний Вісник Українського Інституту. – М.1997. – Т.І. – С.178-190.

Володимир Костригов

Історик Микола Костомаров –людина двох етносів. Роль його ідей в сучасному світі

Анотація: В статті досліджується історик Микола Костомаров як людина двох етносів.

Основний акцент концентрується на ролі його ідей в сучасному світі.

Ключові слова: Микола Костомаров, історик, людина двох етносів, ідеї, сучасний світ.

Volodymyr Kostryhov

The historian Mykola Kostomarov – a human of two ethnic groups. The role of his ideas in the modern world.

Annotation: The historian Mykola Kostomarov as a human of two ethnic groups is researched in the article.

The main emphasis is put on the role of his ideas in the modern world.

Key-words: Mykola Kostomarov, historian, human of two ethnic groups, ideas, modern world.

Українське козацтво на Кубані

Анотація: У статті розглядаються процеси заселення українцями Кубані.

Основний акцент концентрується на історії заселення в контексті збереження української національної ідентичності в українців Кубані в XIX столітті.

Ключові слова: Запорізьке козацтво, Українське козацтво, Кубань, Тамань, Україна, Російська Федерація, Краснодарський край.

На крутому березі моря, в станиці Тамань Краснодарського краю височить величезний пам'ятник, символ українського козацтва, що освоїв Кубань і тим самим продовжило українську етно-культуру та військово-політичну організацію в пізньому середньовіччі до передгі'я Кавказу.

Пам'ятник українському козацтву вмонтовано на гранітному постаменті, спиною до Чорного моря. Сам пам'ятник виконаний з бронзової скульптури українського чи запорізького козака з стягом у руці і кривою шаблею при боці. Він стоїть і вглядається в широкий прикубанський степ, немовби сьогодні вийшов з козацької чайки. Козак пильно вдився в степ з під великої козацької кудлатої шапки і обдумує з чого і як йому потрібно цей великий край обживати. Пам'ятник українським козакам, що в кінці XVIII століття переселилися на Кубань збудовано наприкінці XIX століття на кошти Кубанського козачого війська з нагоди 100-річчя переселення українських чи запорізьких козаків у Кубань.

З цієї унікальною, єдиною в своєму роді пам'яткою української культури, скульптури, українського мунтаментального та образотворчого мистецтва пов'язана дуже цікава і водночас драматична сторінка історії в політичному житті українського народу. Після віроломного захоплення та знищення Запорізької Січі царськими військами за наказом Катерини II у 1775 році, запорізьке козацтво відступило в частково в Пониззя Дніпра частково переправилося за Дунай у надані турецьким султаном віолодіння, де заснувало Задунайську Січ. Таким чином, Російська імперія знищивши віроломно військово-політичний устрій Української держави і українське козацтво зокрема показала свою любов до українського народу. Однак кращого війська ніж українське козацтво в XVIII столітті не було, тому царському уряду дуже скоро виникла потреба у добреорганізованій у військовому розумінні військовій силі. Оскільки на південному заході імперії концентрувались підбурювані Турецькою імперією кавказькі народи та Кримське ханство, незадоволене просуванням Росії на південь. Тому запорізьких козаків було вирішено розмістити на південних кордонах імперії. Уже, як свідчать документи російських архівів, у 1787 році з запорізьких козаків було створено перші полки Чономорського війська. Спочатку їх розмістили в степах Південної України, а також указом від 19 квітня 1790 року запорізьким козакам було віддано Таманський півострів для захисту кордонів Російської імперії в Передкавказзі.

Таким чином, як засвідчують архівні джерела:” 11 травня 1792 року генерал - аншеф Каховський повідомляє головнокомандувача Чорноморським флотом, та чорноморськими портами, віце-адмірала, Мордвинова, царський указ про “негайну відправку Чорноморської козацької флотилії на Тамань”. В цей час Запорізький кіш і канцелярія перебувала в Слободзеї на Дністрі.

21 липня 1792 року козацька флотилія, яка складалася із 51 козацького судна, на яких була артилерія, реманент і понад 3 тисячі козаків вирушила в похід.

25 серпня 1792 року перші козацькі частини висадилися на безлюдний берег Таманського півострова. Черепз 100 років саме на цьому місці, яке відоме нам з першого козацького літопису Кубані та уної козацької народної творчості та епосу Кубані, постав пам'ятник українським - кубанським козакам...

Так почалося заселення Кубані етнічними українцями у 1792 році. Очолив це заселення наших земляків українців полковник Чорноморського козацького війська Сава Білий.

У жовтні 1792 року на Єйську косу прибула друга частина прибула друга частина українського козацького війська на чолі з кошовим Запорізького війська Захірієм Чепігою.

У 1793 році декілька тисяч українських козаків привів на Кубань військовий суддя Запорізької Січі Антон Головатий.

У слід за козаками на Кубань почали прибувати їх сім'ї та односельці, що своїм переселенням з України рятувалися від закріпачення.

Загалом як засвідчують архівні документи, після 1828 року у Кубань, українське козацтво в XIX столітті збільшилось, коли прибула велика частина Задунайської Січі з сім'ями на чолі з отаманом Потапом Гладким, яка перейшла в турецько-російській війні на бік Росії. Їм також були виділені великі землі для поселення у пониззі ріки Кубань.

Після реформування у 1861 році у Кубань переселились чисельні українці з Київщини, Полтавщини, Харківщини, які утворили нову українську версту “новоприбулих” чи “іногородніх”.

Таким чином всь тупило третє століття, як українці обжили Кубань створивши там українсько-кубанську культуру на Таманському півострові, яку так сильно бажає знищити і остаточно русифікувати новітня демократія Російська Федерація любими махінаціями відірвати від праукраїнського етнічного кореня та української історії та культури. Однак даремно. Українське населення український кубанський народ, у якого простнулася генетична пам'ять, і який розуміє, що є відмінний від російського, намагається сьогодні зберігати свою прадавню українську мову, культуру, традиції, фольклорі надбання українських предків.

Щоб пересвідчитись в цьому слід не тільки побувати в українських хуторах-станіцях, алей в Краснодарі, активно діючих по всій Кубані наукових, культурних, громадських українських громадських організаціях, приклад яким подає сідомий на весь світ Кубанський козакий хор.

Список використаних джерел та літератури:

1. П.Л.Бич. Кубань у кривому дзеркалі. Кубань. – Прага, 1927. – Т.І.
2. П.П.Короленк. 200 – лєтє Кубанского казачьего войска. – Екєтєтирєнбург, 1896.
3. Д.Куриляк. Запорожці на Кубані. Краснодар, 1982.
4. Я.Савка. Кубань – Південно – західний бастіон України. Українське козацтво. – 1982. – №3-4.
5. В.Червинский. Памятник Кубанского казачьего войска. – Спб, 1896.
6. Д.Кулиняк. Українське козацтво на Кубані. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. – М., 2010. – Т. XV. – С.62-63.

Дмитрий Кулиняк

Украинское казачество на Кубани

Аннотация: В статтє рассматриваются процессы заселения украинцами Кубани.

Ключевые слова: Запорожское казачество, Укаийнское казачество, Кубань, Тамань, Украина, Российская Федерация, Краснодарский край.

Dmytro Kulyniak

Ukrainian Cossacks in Kuban

Annotation: The processes of Ukrainians' settlement in Kuban are considered in the article.

The main emphasis is put on the settlement history in terms of Ukrainian national identity preservation of Ukrainians in Kuban in XIX century.

Key-words: Cossacks of Zaporizhia, Ukrainian Cossacks, Kuban, Taman, Ukraine, Russian Federation, Krasnodar Krai.

УДК 930(477)

Олексій Нирко

Кубанські майстри бандур

Анотация: У статті розглядається історичний процес першого кобзарського відродження Кубані.

Основний акцент концентрується на народних умільцях майстрах кобзарських бандур, які виготовляли українські народні інструменти.

Ключові слова: Кубань, кобзарство, бандуристи, кубанські майстри бандур.

У час першого кобзарського відродження на Кубані, яке розпочалося на початку ХХ століття музикантами зі складу симфонічного оркестру Кубанського козачого війська та славної пам'яті “бандурного батька” Миколи Олексійовича Богуславського, попит на бандури був настільки великим, що ні давні інструменти, ні інструменти, що постачали знамениті майстри з Великої України Антін Паплинський та Олександр Корнієвський, його задовольнити не могли. Виникає нагальна потреба виготовляти бандури на місці, безпосередньо на Кубані, бо кількість бандуристів „... так хутко зростала, що ще за царя їх мала майже кожна паланка.” (Станіця О. Н.). У низці місць з'являються свої майстри бандур, а в де інде – навіть по декілька, як, наприклад, в станіці Канівській. Це стверджує й українській радянський кубанський письменник та бандурист

Кузьма Катаєнко. Він пише: “У деяких станицях робили бандури, наприклад, Полтавській, Канівській, Старомінській та ін...”[1,с.119-127].

Нам вдалося за довгі роки пошуків віднайти лише декількох бандурних майстрів у станицях, одного в Краснодарі та одного на еміграції. В станиці Полтавській, яка була другим центром українства після Краснодару, були такі бандуристи-патріоти, як брати Безщасні Конон та Никін, Костя Лінський та, безперечно, були й інші, нам уже невідомі. Була змішана студентська капела бандуристів при українському педагогічному технікумі, але після тотального гвалтівного виселення жителів станиці на крайню північ більшовицької імперії, про майстрів, яких згадує К.Катаєнко, і слід проках. В історико-краєзнавчому музеї в станиці Новоменській ні про бандуристів, ні про майстрів бандур ніяких відомостей немає. В станиці Канівській вдалося розшукати і встановити прізвища 24-х бандуристів, із них двох майстрів бандур: Григорія Гусара і Прокопа Смолку. “Були в станиці й інші майстри”, - згадує учасник станичної чоловічої капели бандуристів Володимир Семенович Лазаренко (1900-1994). Прізвища цих майстрів не збереглися, але одна з їхніх бандур потрапила в експозицію Канівського районного музею при досить своєрідних обставинах. При утвердженні радянської влади її адепти, щедро експортовані з країв північних, та місцеві активісти громили все і вся: вивозили, саджали, розстрілювали, грабували, розкуркулювали, заганяли в колгоспи. Один з них Трохим Семенний в пориві радянського патріотизму в числі інших речей, “реквізованих” у бандурного майстра, прихопив, між іншим, і дві новосконструйовані бандури. Приволік їх додому та, не знаючи, що з ними робити, викинув на горище власної хата. Активіст з часом почив у бозі, а бандури, можливо, долежали б до наших світліших часів, якби не повернувся з чергового ув’язнення за крадіжки рідний племінник Василь Іванович (яке коріння, таке й насіння). Шукаючи, що б ще пропити з дядькової награвованої спадщини, дістав з горища дві бандури. Не знайшовши покупця, він зі злості вирішив протопити ними в грубі. Одну спалив, накинувся з сокирою й на другу, та, на щастя, в критичну хвилину екезекуції нагодився сусіда-козак на прізвище В.М.Крикливий і вихопив бандуру з-під сокири та передав до музею 3 червня 1975 року.

Це хроматична бандура 20-х років ХХ століття невідомого майстра станиці Канівської. Має 110 см довжини, 46,5 ширини, 10,5 см глибини корпусу. Спідняк (коряк) довбаний, суцільний з грифом. Верхня ялинова дека складається з двох частин, на яких густі вертикальні прожилки, товщина деки – 8 мм, гриф має 45 см довжини. Порожній, вибраний, покритий продовженням деки. По його центру маленька розеточка-голосник. Закінчується подвійною голівкою. На верхній її половині 4 металеві кілочки, на нижній – 9. по боках голівки по чотири отвори для скрипкових декоративних кілочків. 13 басів від “До” великої по “до” малої октави включно. 4 нижніх басів ідуть поза грифом. Підструнник металевий. В ньому 38 основних і 9 допоміжних круглих отворів для хроматичного звукоряду. Причому, основні приструнки ідуть по верху підструнника, а допоміжні спіднизу за принципом сучасних хроматичних бандур Чернігівської фабрики музичних інструментів. Підструнник розрахований на 37 струн. На шемстку (щоці) 22 низьких круглих кістяних поріжків і 19 високих (як у сучасних бандурах). Вони розміщені на спеціальній полудуговій пластинці. Кілки для кріплення і натягування струн саморобні, металеві, зверху розплеснуті, на грифі – полукруглі. На шемстку – 31, грифі – 13 струн, всього – 44. Конституція інструмента проста, але побудована зі знанням справи й з орієнтацією на широкі технічні можливості гри й повноцінне звучання. Знаходиться бандура в Канівському районному музеї під інвентаризаційним номером 1803.

Бандура розміщена на фоні уривка з тексту козацького маршу продиктованого по пам’яті останнім зі старої генерації кобзарів-бандуристів Кубані В.С.Лазаренком і записаного корінним росіянином, тогочасним директором музею В.М.Тощевим із значними неточностями в правописі та тексті. Наприклад, замість “Гей” у нього “Эй” тощо.

Ой там на горі Січ іде
Эй малиновий стяг /несе/
Эй малиновий
Наше славне товариство
Эй марширує раз-два, раз-два
Ой ти хлопче, поспішай
Та до Січі приставай
Наша Січ дорога
Эй, як та мати всім одна
Эй, як та мати
Наше славне товариство
Эй наша Січ дорога.

Бандурам двох згадуваних майстрів станиці Канівської теж поталанило. Дві з них потрапили в Ялтинський музей кобзарства Криму та Кубані, а імена їх майстрів збереглися. Один з них Гусар Григорій (близько 1870-

1940), відомий як творець одної з перших хроматичних бандур на Кубані (1923 р.). Це бандурний майстер і бандурист, учасник Канівської чоловічої капели бандуристів Степана Сергійовича Жарка (1877-1943), відомий станичний столяр, козак-хлібороб з діда-прадіда. Предки його запорожці переселились до Черномор'я 1792 року. Народився і помер в рідній станиці. Був завзятим музикантом-аматором. Грав на різних народних інструментах: скрипці, басолі, цимбалах, гармоніці тощо. В його будинку часто збирались станичні музиканти, щоб спільно пограти "для душі". Він робив і лагодив музичні інструменти, а коли в станиці забували кобзарські пристрасті після повернення до неї С.Жарка з Краснодарського симфонічного оркестру Кубанського козачого війська та гастрольних концертів таких прославлених бандуристів Кубані, як Конон Безщасний, Ізот Діброва, Конон Йорж, Кузьма Німченко з дружиною-бандуристкою, Антін Чорний та ін. – Г.Гусар один з перших взявся за конструювання нових бандур, в яких була велика потреба. На його бандурах грали не лише учасники станичної капели бандуристів, а й інші бандуристи-аматори, такі як Микита Сергійович Жарко (1884-1972), його син Федір Жарко (1903-1944), студент Краснодарського робфаку Степан Рідкобородий та ін. Найзначнішим досягненням у кобзобудуванні майстра була сконструйована ним хроматична бандура на замовлення та за чорновим кресленням С.Жарка. Бандуру зроблено з суцільного шматка окореника старезного грецького горіха. Довжина її – 97 см, ширина – 43 см, глибина корпусу – 9 см. Широкий гриф з 15-тма хроматичними басами, вибраний (порожній) і покритий суцільною з корпусом декою. Посередині грифа розетка-голосник. Основна розетка в центрі верхньої деки. На бандурі грав Степан Жарко, з нею він є на світлині №2 одинацятьох учасників Канівської чоловічої капели бандуристів (1929 р.)[2,с.144-153].

Біографічні відомості про Григорія Гусара подала 1988 року дружина його сина Григорія (1933-1988) Ніна Матвійвна Тиха (1935 р.н.) та Андрій Жарко (1902-1997). Зокрема вона говорить: "Ніхто не зробить так, як він. З нічого робив щось. Був хорошим музикантом і музичним майстром. Приїжджають, було, з поля, а він до сина: "Ти йди, синок, до коней управся, а я буду музику робить". В пенсійному віці займався лише виготовленням музичних інструментів".

Бандуру подарував Ялтинському музею кобзарства Криму та Кубані син Степана Жарка Андрій Степанович разом з унікальними світлинами чоловічої капели бандуристів станиці Канівської 1929 року, світлинами учасників симфонічного оркестру Кубанського козачого війська за 1898 та 1903 роки, де є й музиканти причетні до Першого відродження кобзарства на Кубані, а також інші документи і матеріали про свого знаменитого батька.

Якщо Григорій Гусар – це козак з діда-прадіда, то його сучасник Смолка Прокіп Михайлович (1887-1947) на тій же Чорноморії став іногороднім. За родинними переказами, його далекі предки були гетьманськими козаками, в якийсь сумний спосіб покріпаченими Санкт-Петербурзьким панством. Після звільнення з кріпацтва рід зубожів, а на батька Михайла щось "найшло": "Душа затужила за козацькою волею. Взяв сина Прокопа, трьох доньок – і на Чорноморію в станицю Канівську" (з Кобилякського повіту Полтавської губернії). Ні землі, ні коней не було, та були золоті руки. Прокіп Михайлович на власному обійсті будує столярну майстерню. Робить до возів колеса, яким і зносу не було. (Майстерня збереглась і до сьогодні – вулиця Горького, 103). Став відомим колісником, а згодом бандурним майстром, учасником станичної капели бандуристів. Капела невпинно розросталась, не вистачало бандур, і за спонукою її керівника П.Смолка включається в їх конструювання.

Першу з його бандур було зроблено з окоренка старої дикої груші, заготовка якої довгий час висувувалась на печі. Бандура довбана. Корякоподібний спідняк вибирався спеціальними ложками, виготовленими станичним токарем Супруном. Він також відлив бронзовий підструнник, заготовив металеві кілочки для натягування струн, зробив струбцину. Струбцина, 50 металевих кілочків та один бронзовий підструнник зберігаються у Ялтинському музею кобзарства Криму та Кубані. Бандура має 111 см довжини, 44 см ширини, 6 см глибини корпусу. Подвійна голівка бандури вклеєна у гриф. На верхній голівці 7, на нижній 8 басів, поставлених на металеві кілки. Збоку верхньої голівки 4, на нижній 6 декоративних скрипкових кілочків. Хроматичних приструнків – 37. На семи отворах кілочки не вмонтовано. Отже за первісним задумом автора, інструмент мав би мати 15 басів і 41 приструнок. Всього – 56 струн, але на практиці їх використовувалось лише 49: на підструннику – 38 основних отворів і 15 допоміжних. Тобто всього 53 отвори, розрахованих на кріплення 53 струн. Очевидно, виникло деяке розходження в розрахунках токаря, який конструював і відливав бронзовий підструнник, і автора бандури. Але це була перша спільна експериментальна робота.

Бандура легка, зручна для користування. Звук ніжний, мелодійний багатотембровий. На спідняку етикетка з надписом: "Прокіп Михайлович Смолка. Ст. Канівська. 23 січня 1929 р." Грав на ній Дмитро Семенович Лазаренко (1908-1987), який і передав її 1980 року в Ялтинський музей кобзарства Криму та Кубані.

Працював П.Смолка вдумливо, творчо. Постійно дошукувавсь оптимального акустичного і декоративного рішення в конструкції інструментів. Вніс і свій вагомий вклад не лише в розповсюдження та популяризацію

бандури на Кубані в 20-х початку 30-х років, а й у її вдосконалення. На його бандурах грали переважно учасники станичної капели бандуристів, а також бандуристи з інших міст і станиць краю.

Життєва доля Прокопа Михайлович не завжди була для нього ласкавою. Після встановлення радянської влади на Кубані він, як іногородній, опиняється в членах компартії. Під час Другої світової війни йому доручають евакуювати колгоспну худобу в глибокий тил. Біля Армавіра їх наздоганяють німці і повертають назад. Дома, не встиг поголитися, як прийшов з комендатури вповноважений. Йому загрожував розстріл, як члену компартії. Захистив станичний учитель математики Черняк, який працював в німецькій управі. Але П.Смолку постійно викликали... З приходом Радянської Армії “батька терзали, тягали. Виключили з партії. Він дуже переживав”, – розповідає син Микола.

Помер Прокіп Смолка на 67 році життя в рідній станиці Канівській. Син успадкував його професію столяра, але бандур, звичайно, не робив і не без хизування заявляв: “Я русак! Я русский”.

Кікоть Павло Михайлович (1907, Єйськ – 1965, Геленджик) – бандурний майстер і бандурист. Народився в Єйському укріпленні, а в станиці Ставропольській пройшли його дитячі роки. Станична загальноосвітня школа, Єйське училище механізаторів, праця водієм автомашин. Друга Світова війна. Морський піхотинець-дисантник Чорноморсько дунайської флотилії. Закінчив війну в Бухаресті. За бойові заслуги нагороджений орденами та медалями.

Після війни знову працює водієм. Одружується на вдові Наталії Петрівні Вдовенко (1917-1972), чоловік якої Георгій Кривоший загинув під Кенігсбергом. Вона не змогла його забути. Сина від нового шлюбу назвала його іменем і дала його прізвище. Нова сім'я не склалась. Сестра Павла Михайловича забирає його в Геленджик. Тут він підпадає під чари кобзарського мистецтва Дмитра Михайловича Байди-Суховія (1882-1975) та його дружини Фаїни Іванівни Квітки (1905-1975). Будучи досвідченим музикантом, грав на баяні, акордеоні, гармоніці, скрипці, швидко опановує гру на бандурі і приступає до її конструювання за зразками бандур Байди-Суховія. Останній мав три давні діатонічні бандури, які і стали взірцем для творчих пошуків Павла Кікотя. Одна з його бандур знаходиться в музеї станиці Сіверської. Це інструмент середнього розміру. Має 12 басів і 26 діатонічних пристунків. По центру деки шестикутна зірочка-розетка. По обичайці простий український орнамент. Тильна частина грифа орнаментована різьбленням. Голівка грифа скрипкова, що надає конструкції інструмента естетичної довершеності. Звучить бандура наспівно і сильно.

На бандурах П.Кікотя грали бандуристи станиці Сіверської Олександр Михайлович Духновський (1908-1984), Роман Павлович Чобітько (1894-1974), бандурист Улитка з хутора Новопетровського Сіверського району та інші, імена яких до нас не дійшли. З вищеназваними бандуристами та бандуристкою Євдокією Іванівною Бандурко-Чобітько (1904-1986), Павло Михайлович перебував у великій дружбі. Часто зустрічалися. Разом музичили. Виступали в районному Будинку культури станиці Сіверської і так просто неба, де завжди збирали багаточисленну публіку. З Романом Чобітком, в знак побратимства, обмінялись бандурами.

П.Кікоть зустрічався і з майстром бандур з станиці Азовської Семеном Євдокимовичем Турчинським (1901- 1995). Ділились творчим досвідом. Були репрезентаторами різних творчих шкіл: перший – давньої діатонічної, другий – нової хроматичної.

Основна багатолітня концертна діяльність Павла Михайловича проходила в оздоровницях Геленджика та східного побережжя Чорного моря від Анапи до Сочі включно.

Помер Павло Миколайович в Геленджикі відомим бандуристом і бандурним майстром.

Строкун Тихін Григорович (29.06.1902, ст. Новопашківська – 20.08.1965, Краснодар) – бандурист і бандурний майстер, педагог, письменник, активний діяч українського національного відродження на Кубані, політв'язень. 1931 року закінчив український філологічний факультет Краснодарського педагогічного інституту. Працював на Робфаці та в педінституті. Викладав українську мову та літературу. З 1929 року друкується як поет і прозаїк (В.Чумаченко). Після війни написав два великі прозові твори: “Записки солдата” та “Зрадник Батьківщини”. В двадцятих роках під час українізації на Кубані брав у ній найактивнішу участь у різних сферах, переважно як бандурист і педагог. Працював секретарем на курсах по вивченню української історії, мови та літератури, виступав з бандурою по міському й крайовому радіо. Збереглась світлина датована 1930 роком з підписом: “Группа сотрудников и артистов Краснодарского радиоузла”, на якому Т.Строкун з бандурою.

Доктор історичних наук, українець, кубанський козак, бандурист Леонід Іванович Лаврів (1909-1982) у своїх спогадах дає високу характеристику Т. Строкуну як бандуристу і людині. Він, зокрема, зазначає, що на час їхнього знайомства та спільних виступів в ансамблі бандуристів станиці Пашківської (20-ті роки) Тихін Григорович був кращим бандуристом ансамблю і “ поклав на музику мій вірш “Кавказ” і виконував його по “краснодарському радіо”. Отже, Тихін Григорович не лише опрацьовував українську народну інструментальну музику для бандури та створював супровід до українських народних пісень, а й писав музику до поетичних текстів.

Т.Г.Строкун був заарештований органами НКВД в січні 1933 року, в серпні засуджений “трійкою” на 10 років “ИТЛ” за участь у так званій українській націоналістичній контрреволюційній повстанській організації¹. (Парадокс: в документах Т.Строкун – росіянин). За свідченнями родичів його ув’язнили за українську мову і бандуру. Покарання відбував на Біломорсько-Байкальському каналі. 1939 року під час російсько-фінської війни якимсь чином був звільнений достроково і відправлений на фронт. Відвоював фінську і Другу Світову війну. Повернувшись у Краснодар працював викладачем російської мови та літератури в СШ № 35, а з виходом на пенсію – бібліотекарем. Реабілітований 21 грудня 1957 року.

На Кубані Т.Г.Строкун був відомий як визначний бандурист і бандурний майстер. До бандури його покликала висока національна свідомість та музичне обдарування. Його виконавську майстерність високо цінував один з історичних кубанських кобзарів Микита Савич Варавва (1870-1939). З бандуристом Кононом Безшасним, Іваном Гавришем, Кузьмою Німченком Тихон Григорович був у великій дружбі. Першу свою бандуру (бандурку) він зробив для бандуриста-початківця І.Гавриша. Це була діатонічна бандура з невеликою кількістю струн, яка відзначалася небуденними звуковими якостями і мала вишукану форму. (Віра Гринь – дружина І.Гавриша). Брат Майстра Віктор Григорович (1916 р.н.) зберіг його світліну 1929 р., на якій він з бандурою власної конструкції. Бандура хроматична, досить великого розміру, клепкова. Має 20 басів, сім з яких на додатковій верхній голівці, 51 приструнок. Баси і приструнки зверху кріпляться до металевих кілочків, знизу – до підставки (кобилки). Площину за підставкою прикриває металева фігурна пластинка з орнаментальним тисненням. На середині деки намальований масивний вінок, в центрі якого Тарас Шевченко з бандурою. Бандура була легка, гарна, мала сильний, приємний звук і свідчить про високий рівень кобзаробудування на Кубані вже в 20-х роках ХХ сторіччя.

1946 року бандуру реконструйовано. На ній прикріплена металева пластинка, на якій вигравіровано: “Пам’ять про загиблого друга Мину. Ми всі за мир!” Мина – це друг-побратим по неволі. Загинув у першому бою у складі штрафбату “искупая вину перед Родиной”. Тихона Григоровича теж тут було тяжко поранено в голову, пошкоджено праве око, на яке він недобачав потім все життя.

Як повідомляє брат Віктор, 1965 року Тихон Григорович обніс бандуру у всі музеї Краснодару. Ніде не взяли. Потім вона загубилася у багаточисленних родичів. Коли про це запитали онуку Т.Строкуна, то вона й не знає, а що то таке бандура.

Відомий у свій час на Кубані бандурний майстер і бандурист з Катеринодару – Краснодару Крикун Дмитро Романович (80-ті рр. ХІХ ст. Катеринодар – 1 пол. ХХ ст. Франція) успадкував щирий патріотизм, музичне обдарування, любов до української музики від свого славного діда Діодима Ілліча Крикуна. Діодим Ілліч був урядником станції Полтавської. 1849 року поступив на службу в Кубанський козацький хор. Був “від природи дуже обдарований, любив музичне мистецтво. Багато працював над власною освітою в цій галузі і став необхідно корисним для військового хору”. Обирався старостою (1850), завідуючим (1875), капельмейстером хору (1879), де пробув до 1887 року. Призначався Наказним отаманом викладачем музики та співів в Кубанську вчительську семінарію. Був підвищений у стан хорунжого, сотника, осавула. Дід мав великий вирішальний вплив на формування особистості Дмитра Романовича, біографічними даними якого ми володіємо недостатньо. Збереглася одна з бандур його роботи, на нижній деці якої в середині напис: “01.07.1928. Майстер бандур Крикун” (майстер не бандури, а бандур!). Деся після цієї дати йому якось вдалося емігрувати до Франції, де він і помер. Радянські органи засиляли до Дмитра Романовича рідного брата Саву. Французи його розвінчали і він повернувся в Союз ні з чим. Проте цей факт свідчить про небуденність особистості Дмитра Романовича.

Згадана бандура роботи Д.Крикуна є в Ялтинському музеї Кобзарства Криму та Кубані. На ній грав Іван Степанович Гавриш (1901-1985). Передала бандуру в дар Ялтинському музею кобзарства його дружина Віра Гринь (1917 р.н.) та донька Ельвіра (1988 р.н.) в станиці Канівській.

Довжина бандури – 118 см, ширина – 42 см, глибина корпусу – 9 см. Басів – 13. Три на верхній голівці ідуть поза грифом, 10 на нижній ідуть по грифу. Закріплені на металевих кілочках. Збоку на верхній голівці три декоративні скрипкові кілочки, на нижній – чотири. Основних діатонічних приструнків – 22. очевидно, згодом було добавлено струну сі-бемоль і приструнків стало 25. Настроєна бандури в тональності ре-мінор. Звукоряд: ре – мі – фа – соль – ля – сі-бемоль – сі – до. Закінчується діапазон приструнків нотою «ре» третьої октави. В нижній частині корпусу всі струни кріпляться до металевих підструнників. По центру деки шестипелюсткова розетка, над якою проходить сорокасантиметрова дугоподібна планочка з позначками-орієнтирами для зручності користування приструнками.

Дека розмальована чорною тушшю. На її кінцях по всьому периметру геометричний орнамент шириною в три сантиметри. В нижній половині деки типовий український станичний пейзаж з криницею і журавлем, річечкою з місточком, хатою під солом’яною стріхою, з садком і тополями, вітряком і гаєм на горизонті. У

верхній частині деки клубочуться прозорі хмаринки. В самому низу корпусу: “Ів.Г” (Іван Гавриш – О.Н.) – ініціали замовника бандури.

Видатний кубанський бандурист і майстер, учасник і співорганізатор чоловічих ансамблів бандуристів на еміграції Чорний Антін Павлович (1891-1973) перебуваючи на Кубані бандур не конструював. До виготовлення їх за межами рідної землі спонукала його теж велика в них потреба. Тут проявилася ще одна грань його не розкритого таланту. Бандури майстра відзначалися вишуканістю і оригінальністю форми, а головне неперевершеною звучання.

Нам поки що вдалося зібрати відомості лише про частину його бандур. В журналі «Бандура» за 1987 рік подано світлини бандур А. Чорного з бандуристами і без них, які редакції «вдалося дістати з архіву його учня Наума Паука, який живе в Аргентині в Буенос-Айрес...». Там на світлині є одна з перших учениць А. Чорного. У В. Ємця світлина підписана: “ На пам’ять дорогому й ніколи не забутому вчителю Антонові Чорному, від учениці Галі Галайденко. Дня 17.05.1944.” Галя тримає лівою рукою бандуру з трьома розетками-резонаторами, яка нагадує бандуру Василя Ємця, що на світлині Першої кубанської кобзарської школи 1913 року Миколи Богуславського в Катеринодарі. Чи це була бандура А. Чорного - уточнень немає. Вона з подвійною голівкою грифа. На верхній голівці 4 баси, на нижній – 11 (проглядаються невиразно). Діатонічних приструнківдесь двадцять. Бандура, в якійсь мірі, подібна до пізнішої бандури орнаментованої за зразками козацьких клейнодів, лише більша розміром. Ймовірно, що це одна з перших бандур А. Чорного. Привертається особлива увага на бандуру, яку тримає в руках “Сл. п. професор В. Ємець в Голівуді”. Далі подано “ бандуру цілком інкрустовану ззаду з козацькими клейнотами, знаменито виконана...” Зараз знаходиться в експозиції Українського музею Нью-Йорка (США). На одній із світлин у журналі “Бандура” сам майстер з п’ятьма бандурами, здається, не до кінця викінченими. Тут же бандура підліткова, “мініатюрна полтавка”, зроблена до 1959 року для свого юного учня Наума Паука. Бандура є на світлині у книзі В. Ємця «У золоте 50-річчя на службі Україні» і зберігається в домашній колекції

Н. Паука в місті Гудзоні (Аргентина). Дві бандури звичайні, сконструйовані до 1973 року. Ними й сьогодні користується Н. Паук. Чергова бандура «Бондарівна» має свою непересічну історію. Бандурист і бандурний майстер, учасник першої капели бандуристів «Хору кобзарів» Василя Ємця часів Гетьманату 1918 року Йосип Сніжний (1890-1960), був репресований радянською владою в сибірські концтабори. Втік. Через Монголію дістався пішки до Китаю. У місті Шанхаї працював і робив бандури київського типу за зразком бандур першої капели. П’ять вивіз в Парагвай, потім в Аргентину, де брав активну участь в емігрантському кобзарському русі разом з А. Чорним та іншими кобзарями емігрантами. В Буенос-Айресі створив концертний ансамбль бандуристів, в якому були: Юхим Приймак, Григорій Сенешин, Йосип Сніжний, Антін Чорний¹. З часом одна з його бандур вибула зі строю, в основному через попсованість деки. За її реставрацію взявся А. Чорний. Зменшив розмір, повністю замінив деку, кілочки для натягування струн з шемстока (верхньої частини обичайки) переніс у нижню частину корпусу, перетворивши її таким чином з киянки в полтавку. Було створено оригінальний гібрид з конструкцій двох кобзарських шкіл: київсько-чернігівської та зінківсько-харківської, від чого, як кажуть знавці-сучасники, нова модель багато виграла. Вона була легка, мала чарівний тембр, сріблястий короткий, але сильний звук. Антін Павлович бандуру дбайливо, із властивим йому естетичним смаком, орнаментував, особливо гриф, і на верхній частині обичайки мистецьки інкрустував перламутром її жіночу назву «Бондарівна». Бандура зберігається і використовується в капелі бандуристів ім. Тараса Шевченка в місті Лявожоль – передмісті Буенос-Айреса, столиці Аргентини. В капелі її дуже люблять, на ній навчивсь грати не один з бандуристів, в свідомість яких вона і увійшла як бандура Антона Чорного. Отже, фотодокументи засвідчують наявність 12 бандур А. Чорного.

За словами бандуриста з Аргентини Олеся Берегового “А.Чорний дуже скромно жив, але він був справжній великий майстер виготовлення бандур. Він робив бандури точно на моделі братів Гончаренків, та ще додавав прекрасні інкрустовані орнаменти з перламутром і тоненькими кусочками дерева”. Антон Павлович “працював в залізничних майстернях міста Кільмас (передмістя Буенос-Айреса), ремонтував тодішні дерев’яні вагони”. Його сучасників дивує «як він зробив такі бандури: в кухні, на столі, видовбуючи коряки... Він до самої смерті ніколи не мав електрики. Він будував свої бандури під світлом його керосинової лампи, (а треба зазначити, що в тих часах, мати електрику була дуже нормальна річ в Аргентині) але, не дивлячись на все це, Майстер був свідомий свого високого призначення. Один раз А. Чорний сказав до В. Качурака: “Василію, ти пригадай ті бандури, які роблю, колись будуть так само, як скрипки”, маючи на увазі знамениті скрипки Антоніо Страдиварі.

Розуміючи нелегке і злиденне емігрантське життя нашого тоді бездержавного народу, О.Береговий закінчив свою розповідь про бандуристів і бандурних майстрів-емігрантів Йосипа Сніжного та Антона Чорного констатацією: “На скільки таланту Бог обдарував таких як А.Чорного і Й.Сніжного, і вони не мали можливості розвинути його в цілому, як добре насіння, що падає в неорану землю”. Високої думки про

бандури А.Чорного був і його славетний учитель Василь Костьович Ємець (1890-1982) – всесвітньовідомий бандурист-віртуоз (“бандурист у фраку”) і майстер. Він називає свого учня “талановитим майстром бандур”. “Бандури його виробу не лише по гукові, але й по зовнішньому виглядові – це творіння справжнього майстра-мистця”. І в закінченні характеристики В.Ємцем А.Чорного як майстра наведемо ще одну його думку: “Та на коли б таке трапилось, що я потребував би нової бандури, то виконання такого замовлення міг би доручити з повним довір’ям хіба лише колишньому своєму учневі з 1913 року – полковникові Антонові Чорному – моєму дорогому козацько-бандурному побратимові й талановитому нащадкові славного Запорізького війська”.

І, нарешті, сам про себе А.Чорний говорить: “Я не лише як бандурист, але і як майстер по виробництву бандур самої високої якості, я можу, кого це цікавить, дати про форми і конструкції їх самі вичерпні дані. А якщо змилюється доля побачити знову свою милу козачу землю та і допомогти організувати в Катиринодарі виробництво бандур”.

З цієї заповітною мрією, якій, на жаль, не судилося збутись, він відійшов 1973 року у вічність на чужині, що так і не стала йому другою батьківщиною.

Вереса Микола Онуфрієвич (1894-1938) – бандурний майстер і бандурист-баритон, регент-хормейстер, блискучий організатор і керівник українського музично-драматичного руху, голова станичного суду. Багатогранно обдарований, як особистість, він належав до типової української станичної інтелігенції довоєнного часу і розділив її трагічну долю. “Был арестован органами НКВД 11 декабря 1937 года по обвинению в причастности к контрреволюционной повстанческой организации. Решением тройки УНКВД Краснодарского края от 23 декабря 1937 года приговорен к расстрелу. Погиб 8 января 1938 года в Краснодаре. Реабилитирован определением военного трибунала СКВО 30 марта 1957 года за отсутствием состава преступления”.

Народився майстер і бандурист в закубанській станиці Саратовській. Його дід був отаманом станиці, батько сотником. Виховання Микола Онуфрієвич отримав, як і всі кубанські діти, в дусі козацьких традицій і звичаїв.

За опосередкованими даними М.Вереса, під час служби в армії співав у хорі Кубанського козачого війська. Тут же одержав професійну музичну освіту та цивільну професію столяра-геслі. Працював регентом станичної церкви, бригадиром будівельної бригади.

Як засвідчує син Федір (1921 р.н.), батько грав на бандурі та займався їх удосконаленням і конструюванням ще до його народження. Уже в юнацькому віці його полонила ідея створення Гетьманської бандури, на якій мав би грати сам гетьман України-Русі, ідея, яку він проніс через усе життя. До здійснення своєї мрії М.Вереса наполегливо йшов через збирання, аналіз і узагальнення багатовікового досвіду кубанських майстрів, які жили з пракоренів кобзаробудування на славному Запоріжжі.

Остання модель майстром зроблена із старезної верби, в яку вдарила блискавка. Була вона великого розміру, вишуканої форми і мала вирізьблену голівку на грифі у вигляді голови козака-запорожця з традиційним “оселедцем” і вусами. Мала хроматичний стрій, широкий діапазон. Звучала неперевершено. “Божественно!” – стверджує син Федір Миколайович.

Чи й була це та Гетьманська бандура, яку мріяв створити Майстер, чи лише чергова ланка в ланцюгу його пошуків недосяжного ідеалу, стверджувати не беремось. Його мрію обірвав підступний постріл московсько-більшовицької політичної системи. Бандуру було конфісковано під час арешту Миколи Онуфрієвича і вона пропала безслідно назавжди.

За довгі роки пошуків М.Вересі вдалося узагальнити великий досвід кобзаробудування кубанських майстрів бандури. Попереду були роки й роки плідної творчої праці, збагачення кобзарського інструментарію досконалими зразками, створення власної школи, залучення і навчання послідовників і продовжувачів пошуку недосяжного ідеалу. Але всі ці перспективи стали маревом і прахом. Такою була кобзарська дійсність для українського кобзарського мистецтва взагалі і для Миколи Онуфрієвича зокрема...

Німченко Кузьма Павлович (1899-1973) – бандурист, бандурний майстер, педагог, поет і композитор-аматор. Народився і помер в станиці Пашківській. 1913 року закінчив на відмінно Пашківське Олександрійське двохкласне училище, 1916-го Катеринодарську міську чоловічу гімназію й “удостоен звания учителя начальных училищ с правом преподавания въ двухкласныхъ училищахъ Министерства Народного Просвещения». Рік вчителює. З вересня 1918 року – студент Катеринодарської, а з 1920 – Краснодарської державної консерваторії по класу вокала професора В.П.Антонової. З невідомих нам причин на третьому курсі залишає консерваторію. Працює вчителем станиці Медведівської та міста Краснодару. З січня 1922 року Кузьма Павлович – артист естради (бандурист-співак) Краснодарського посередницько-артистичного бюро союзу “Рабіс” - дата виходу на шлях професійного кобзарювання.

Одна з перших бандур, на якій грав К.Німченко була діатонічною, про що довідуємось з недатованого листа відомого київського майстра Антона Карповича Паплинського (нар. бл.1870 р.) до бандуриста. В ньому

йдеться про те, що прислана майстром бандура К.Німченка не задовольняє з ряду причин. Судячи з правопису листа, його написано в дореволюційний час. Виходячи з цього, можна припустити, що Кузьма Павлович, як граючий бандурист, розпочав виготовляти власні бандури ще до революції 1917 року. До речі в цьому йому радо допомагав молодший брат Іван Павлович, квартира якого була перетворена у справжню майстерню завалену заготовками, стружками тощо. Він виконує основну чорнову роботу за кресленнями Кузьми Павловича, який завершальний етап бере на себе. Як майстер він був дуже вимогливим, як до себе, так і до брата. Помітить в уже досить опрацьованій заготовці з'ян – викидав: “Не звучатиме!”

Згодом К.Німченко доходить висновку, що для успішного функціонування ансамблів та капел бандуристів необхідно сконструювати сім'ю оркестрових бандур. Ця ідея знайшла широке поширення в середовищі бандуристів і схвальних відгуків у пресі. Наприклад, С. Баклаженко в праці “Українська культура на Північному Кавказі по Жовтню” пише: “Німченко працює над новою конструкцією бандури з метою диференціювати її так, щоб із бандури, як з інших струнних інструментів, можна було утворювати оркестри для гри партіями. Бандура його конструкції віддає не тільки народні мотиви, а й всі види сучасної концертної музики. Бандуру, бас і концертну бандуру він уже зробив, в цьому ж напрямкові продовжує і далі свою роботу”.

Вдосконалені бандури К.Німченко пропонує Краснодарській фабриці музичних інструментів “Кубань” для впровадження їх в серійне виробництво. Одержавши категоричну відмову з ідеологічних причин, він звертається в українську держфілармонію тодішньої столиці Української РСР Харків. Музикознавець Валерій Довженко в журналі “Всесвіт” за 1929 рік пише: “15 квітня перед експертною комісією Укрфіла кубанський бандурист-конструктор К.Німченко демонстрував дві удосконалені бандури... Перша бандура є цілком самостійний діатонічно-хроматичний інструмент, трохи більший від звичайної бандури. І вона, як віолончель, стоїть на ніжці, до якої прироблено педаль. Роль її полягає в тому, щоб гасити відіграні звуки... Другим удосконаленням цієї бандури є орієнтована шкала, на якій певні значки періодично повторюються. Це дає спроможність легко орієнтуватися в назвах звуків та швидко грати... Друга бандура набагато більша за розміром ніж перша. Діапазон її 4 октави. Стрій діатонічно-хроматичний. Вона служить більше додатком до першої бандури, хоча на ній можна грати самостійні речі. Посередині ця бандура має проріз, який полегшує гру. Через нього проходить ліва рука і грає на басах. Найбільша роль цього інструменту... акомпанувати концертній бандурі. Сполучення цих двох однорідних інструментів дає спроможність виконувати найскладніші класичні речі...”.

Як виступ К.Німченка, так і його вдосконалені бандури справили велике позитивне враження на членів експертної комісії та багаточисленних слухачів. Йому було запропоновано заснувати клас бандури в Одеському музично-драматичному інституті (згодом Одеська державна консерваторія ім. А.Нежданової). З червня 1930 року по вересень 1933 року він веде клас бандури, керує створеним ним ансамблем бандуристів, пише педагогічний репертуар, працює над виготовленням оркестрових бандур на музичній фабриці Української філармонії. Це були бандури пікало, прими 1 і 2, тенорові, баритональні й басові. Всього – 14. Недбайливо зроблені оркестрові бандури на Одеській фабриці музичних інструментів не мали якісного звучання і не були використані в капелах та ансамблях бандуристів. Заради (історичної) справедливості необхідно зауважити, що хоч К.Німченко і прийшов до ідеї створення оркестрових бандур цілком самостійно, за що слід віддати йому належне, але ця ідея не була новою.

В альбомі домашнього архіву іншого кубанського бандуриста Олексія Обаба зберігається вирізка-листівка з незазначеного видання, на якій “Украинскія бандуры. Образцы бандуръ, на которых играютъ въ оркестре: справа бандура сложная, слева – упрощенная, всередине малая бандура (пикколо), внизу две бандуры гетманскія (панскія). Между бандурами – школа и адрес преподнесенный известному бандуристу В.Шевченку его учениками”.

Згідно з аналізом даної інформації листівка і адреса були подаровані учнями вчителю, кубанському бандуристу Василю Кузьмовичу Шевченкові (1882-1964) в Москві 1917 року в день його 35-тилітнього ювілею з дня народження й 15-річчя кобзарської діяльності. Це були поки що перші відомі оркестрові бандури[3,с.102-111].

Більш ніж ймовірно, що перші вищеназвані оркестрові бандури було сконструйовано за порадою і кресленням бандуриста, українського актора, режисера і драматурга Василя Павловича Овчинникова (1868-1930?), а зроблено музичною фірмою „А.Кальміус і К’”, яка ще з 1912 року випускає в Москві серії бандур. За зразком інструмента бандуриста Андрія Волошенка по ініціативі того ж В.Овчинникова.

В Ялтинському музеї кобзарства Криму та Кубані зберігається одна з бандур К.Німченка 20-х років ХХ століття. Довжина її – 105 см, ширина – 43 см, глибина корпусу – 8 см, довжина грифа – 43 см. Верхня дека пофарбована у світловишневий колір, тильний бік корпусу і грифа у чорний. Голівка грифа простої зручної форми. На деці три паралельно розміщених круглих розеток-голосників (до речі, таких як у бандурі В.К.Ємця

на відомій світлині Першої кубанської кобзарської школи М.Богуславського 1913 року), півметрова полукругла планочка з позначками-орієнтирами для приструнків. Бандура має 31 діатонічних приструнків і 14 басів, особливістю яких є те, що вони проходять по центру корпусу в заглибині деки для збільшення кількості останніх. (Вірогідно, запозичення з конструкції фортепіано). У правій частині грифа на обичайці є виступ-планка, в яку вкручено 7 металевих кілків для приструнків, що ідуть поверх басів. На лівому боці від грифа теж 7 кілків для приструнків. В нижній частині корпусу басы і приструнки кріпляться до простого економного і міцного підструнника. Перед ним розташована досить масивна дерев'яна підставка пофарбована в темний колір і з опущеним правим краєм. На ній був вмонтований демпфер для приглушення звучання струн. (Демпфер не зберігся). Бандура під час гри стояла на ніжці з демпferною педаллю. Ніжка вільно виймалась при транспортуванні бандури. Педальний демпфер приводивсь у дію натисканням ногою. (Як у фортепіано). Над підставкою була суцільна планка для приглушення тонів, а на полутони, що внизу, окремі глушители. Було дві пружинки. Декілька верхніх приструнків не глушились, нижні глушились всі. Басы теж не глушились. Бандури майстер робив переважно з горіха (горіх, ялина, бук). К.Німченко залишив дів бандури в спадок рідному племіннику і учневі Іллі Івановичу Німченку (1925-1998), з яким у свій час багато виступав у складі чоловічого тріо бандуристів.

Крім бандур, К.Німченко працював і над іншими винаходами, такими як піанінна механіка подвійної репетиції, вібруюча електрогітара, удосконалений клавесин, струнний орган "Цимбаліно". З вібруючою електрогітарою автор сам успішно концертував, решта винаходів не була реалізована виробництвом.

Кубанський майстер бандур з станиці Азовської Турчинський Семен Євдокимович —це справжній Майстер-золоті руки. Він все робив сам: від дерев'яного будинку, який склав без жодного цвяху, до одягу, взуття та інструментів, якими конструював бандури тощо. Народився майстер 19 лютого (ст.ст.) 1901 року в селі Вербка Чечельницького району на Поділлі. 1952 року переїхав на Кубань в станицю Сіверську, 1954 – в Азовську. В підлітковому віці робив сопілки, на яких з батьком віртуозно грали дуєтом. Вперше почув гру на бандурі в Балаклаві до Другої світової війни. Виступала державна заслужена капела бандуристів Української РСР. Бандура зачарувала майбутнього майстра. На конструювання бандур надихнув кубанський "клімат". 1972 року С.Турчинський відвідує Чернігівську фабрику музичних інструментів ім. П.Постишева. Спостерігає за роботою майстрів, консультується у Івана Скляра. Одержує в подарунок його книгу "Київсько-харківська бандура". "Приїхав додому і почав..." – згадує майстер. Першу бандуру робив півроку. "Прокинувся уночі і думаю: а куди і як оце деталь припасувати?..." Його бандури з кубанської червоної верби, бука, кавказької гірської ялини. Підставки, кілочки (вербеля), струни, орнамент з Чернігівської фабрики. За формою і розмірами його бандури подібні до бандур цієї ж фабрики, тільки голівка грифа має форму скрипкової. Басових струн не 12, а 13 від "До" великої октави по "до" малої включно. Приструнків 43 від "до-діз" малої до "соль" третьої октави. Всього 56 струн, настроєних хроматично в тональності соль-мажор. Корпус бандур з верби. Шемсток (щока), вставка в голівці грифа під кілочки та вставка для кріплення струн в нижній частині корпусу з бука, верхня дека – ялинова. В одній з перших бандур майстра, яка зберігається в Ялтинському музеї кобзарства Криму та Кубані, голівка, вклеєна в гриф, з бука. На відміну від інших майстрів С. Турчинський корпус бандури не вимочував і не висушував. Виготовляв з сирої заготовки, а потім досить довго його висушував при звичайній кімнатній температурі. На практиці це значно полегшувало виробничий процес.

С.Турчинський сконструював три типи бандур. В першому – нижня дека-спідяк клепова. В музейному її екземплярі 6 клепок. Верхня дека клеєна з 10 кусків, розміщених похило праворуч від центру. Основа корпусу вербова. Орнамент, кількість і розміщення струн тотожні з чернігівською бандурою. Гриф вибраний. Легший на 50 грамів. Бандура – легка, має вишуканий вигляд і чарівний звук.

Другий тип – це так звана бандура-довбанка, яка зроблена з суцільного шматка червоної верби. Пружини (рипи, рипки), верхня дека – ялинові. Глибина корпусу незначна, має всього 4,5 см.

Третій тип – суцільна з грифом нижня дека клеїться на гнуту обичайку з бука (обичайка – гнутий обруч). Ця конструкція набагато полегшує виготовлення корпусу і робить його міцним та легким. До речі, на еміграції подібним принципом користувався майстер Федір Диряжний (1905-1981, Австралія). На батьківщині – київський майстер Володимир Павлович Тузиченко, та кримський бандурист і майстер з Ялти Андрій Павлович Цемко (1887-1956.)

В одній з останніх бандур майстром вмонтовано механізм Чернігівської фабрики для перестроювання у всі тональності. На його думку механіка не цілком досконала. Гайку, яка регулює настройку, треба замінити стойкою, на верху якої стояла б рухлива голівка (як голівка цвяшка). Стойку підіймати або опускати ключем в залежності від потреби інтонації... Дані міркування старий майстер реалізувати не встиг.

Зауважимо, що в останніх своїх моделях С.Турчинський повертається знов до традиційної бандури-довбанки. Після раптової загадкової смерті митця, на 94 році життя в його квартирі-майстерні залишилось

дев'ять високоякісних бандур і десять заготовок-довбанок. Всі вони, за винятком двох заготовок та першої клепокової бандури, були розібрані невідомими станичниками до його похорону...

Семен Турчинський, як і інші кубанські майстри, конструював бандури, користуючись досить примітивними засобами. Були то переважно звичайна пилка, сокира, молоток, долото, фуганки та інші додаткові пристрої, примітивно зроблені самотужки. Це ускладнювало виробничий процес і робило його довготривалим, малопродуктивним, на відміну від виробництва бандур фабриками музичних інструментів, не говорячи вже про досконале оснащення музичних майстерень майстрів бандур за кордоном[3,с.102-111].

С.Туринський, скориставшись сучасними йому досягненнями кобзаробудування, намагався привнести в конструкцію своїх бандур щось нове, своє: досягнути кращого звучання, вдосконалити форму, зменшити вагу тощо. "Всі бандури, - говорив майстер, - експериментальні. В кожній є щось нове". Перебуваючи в регіоні, де не було фабричного серійного випуску бандур, його праця принесла неабияку користь у розвитку кубанського кобзарства. На його бандурах грали і грають учні-бандуристи школи мистецтва (педагог Марина Коземаслова, 1961 р.н.) та студенти культосвітнього училища станиці Сіверської. Дві бандури в Караганді в доньки Али Семенівни та онуки Оксани, дві бандури та одна заготовка в Ялтинському музеї кобзарства, решта в приватних руках. Всього зроблено майстром біля 30-ти інструментів. Хоч, як говорить кубанський журналіст С.Баклаженко: "Одна з найбільших перешкод в поширенні бандури – це відсутність їх масового фабричного виробництва - бандури кустарного виробництва обходяться надто дорого"[1,с.119-128].

Але й цю перешкоду місцеві майстри в силу своїх талантів та можливостей не без успіху долали. Одним з них і був кубанський майстер бандур станиці Азовської Семен Євдокимович Турчинський.

Список використаних джерел та літератури:

- 1.О.Нирко. Кубанські майстри бандур. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. – М.,2007. – Т.ХІІ. – С.119-128.
- 2.О.Нирко. Ансамблі та капели бандуристів на Кубані. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. – М.,2007. – Т.ХІІ. – С.144-153.
- 3.О.Нирко. Неповний список репресованих кобзарів - бандуристів Кубані. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. – М.,2009. – Т.ХІV. – С.102-111.

Алексей Нирко

Кубанские мастера бандур

Аннотация: В статье рассматривается исторический процесс первого кобзарского возрождения Кубани.

Ключевые слова: Кубань, кобзарство, бандуристы, кубанские мастера бандур.

Oleksiy Nyрко

Bandura masters of Kuban

Annotation: The historical process of the first kobza revival in Kuban is considered in the article.

The main emphasis is put on people's craftsmen, masters of kobza banduras who produced Ukrainian national instruments.

Key-words: Kuban, kobza players, bandura players, bandura masters of Kuban.

УДК 930(477)

Андрій Окара

Українська та Великоруська культури у XVII столітті: культурний вплив чи культурний конфлікт?

Анотація: В статті досліджується історія українсько-російських культурних взаємин XVII-XVIII століть. Основний акцент концентрується дослідженні культурних впливів чи культурних конфліктів цих культур.

Ключові слова: Українська культура, російська культура, культурний вплив, культурний конфлікт.

Історія українсько-російських культурних взаємин XVII-XVIII століть - тема надзвичайно цікава і показова для розуміння як старожитностей минулих віків, так і культурно-ідеологічних процесів та тенденцій у сучасному світі. Реалії тієї доби хоч і вивчені досить повно, але, як виявляється, потребують додаткового осмислення, можливо, навіть переосмислення. Їх об'єктивному аналізу заважають світоглядні стереотипи та ідейні забобони, що склалися в українській та російській науці й суспільній свідомості XIX-XX століть.

СТЕРЕОТИПИ

Доба XVII-XVIII століть надто міфологізована, особливо це стосується культури. Тому об'єктом дослідницької уваги можуть стати не лише українсько-російські культурні відносини як такі, але і їхня рецепція у сучасній науці, історичний міф про них. Цей міф, а його відтворюють у своїх працях майже всі українські історики та велика частина російських[1], будується на тому, що нібито «європейські» за типом українські культура та освіта стояли на значно вищому рівні од великоруських і своїм благодатним впливом у XVII-XVIII століттях врятували «азіатське» - дике, темне, забите та некультурне Московське царство. Тобто діалог між великоруською та українською культурами ці вчені мислять виключно як культурний вплив, коли структурні моделі однієї («розвиненої», «прогресивної») культури витискують моделі іншої («відсталой», «консервативної») культури, а не як конфлікт між принципово різними типами культур. Таке уявлення сформувалося у руслі загальної генези української інтелігентської свідомості XIX-XX століть під впливом як світоглядних чинників (євроцентризм, панування лібералізму й міфологем доби Просвітництва, секуляризація мислення), так і психологічних (почуття культурного реваншу щодо Росії, сублімація комплексу «молодшого брата» та власної національної неповноцінності). Сюди ще додається ренесансно-просвітницький погляд на добу Середньовіччя як на «темні віки» та «часи мракобісся й релігійного фанатизму». Все це разом з домінуванням емпірично-позитивістських методологій наукових досліджень тягне за собою однобічність у вивченні та осмисленні культурних реалій тієї доби. Слід зазначити, що такі феномени, як ісіхазм і культура «другого південнослов'янського впливу», зворотня перспектива в іконопису, стиль «плетіння слівес», - це все було відкрито або належним чином поціноване лише в XX столітті. І якщо російська медієвістика усвідомила самоцінність та унікальність цих явищ і середньовічної культурної парадигми взагалі, то в українській медієвістиці переважно панує бароккоцентризм та культ Києво-Могилянської академії[2].

Сучасний історико-культурний дослідницький дискурс вимагає розгляду не лише конкретних культурних фактів, процесів та цілісної історії культури, але й аналізу світогляду доби, ейдологічних підстав тієї чи іншої естетичної системи та вивчення семіотичних процесів - характеру функціонування та зміни мови культури й загальнокультурних парадигм. Спробуємо ж за допомогою бінарних опозицій виявити ключові моменти українсько-великоруських культурних взаємин у XVII столітті. Але передовсім треба позначити той історичний, гносеологічний та ідеологічний контексти, у яких розвивалися українська та великоруська культури у добу Барокко.

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Немало сприяв рецепції й політичній перемозі української бароккової культури в Московському царстві Олексій Михайлович. Він був першим царем, який намагався православну есхатологічну міфологему про Москву як Третій Рим перевести в реальний вимір і перетворити на політичну програму - об'єднати під своїм скипетром усі православні країни й заснувати нову Візантію - Вселенську Греко-Російську Східну православну імперію з центром у Москві, а самому стати її імператором.

Приєднання України та реформи Никона (уніфікація церковного обряду та культури за українським взірцем) могли розглядатися ним як перший етап цієї програми, тим паче, що Україна та українська бароккова культура символічно пов'язували Москву не лише з Західною Європою, а й з Грецією (в традиціоналістських колах Московської Русі до останньої панувало в цілому негативне ставлення через прийняття нею Флорентійської унії). Визначальним чинником культурного процесу в Україні та Московському царстві до початку XVIII століття є православ'я. Тому й типологія української та великоруської культур цієї доби залежить од місцевих богословських, обрядових, почасти навіть догматичних особливостей. В культурі Московської Русі аж до середини XVII століття давався взнаки вплив візантійської, болгарської та сербської культур XIV-XVI століть - так званий «другий південнослов'янський вплив». В основі його світобачення знаходився ісіхазм - містична течія у православ'ї, що розвивалася з ранньохристиянських часів не без участі неоплатонізму Александрійської школи і остаточно сформувалася в середині XIV століття у Візантії в богословських трактатах св. Григорія Палами[3] та св. Григорія Сінаїта[4]. Ісіхазм передбачає обоження людини - єднання з Богом на енергійному рівні, стягання людиною благодаті Св. Духу за допомогою споглядальної («умної») Ісусової молитви - це веде не лише до морального очищення, але й до онтологічного преображення людини[5]. Представниками культурної традиції, пов'язаної з ісіхазмом, в Московській Русі можна вважати Феофана Грека, Андрія Рубльова, Діонісія, Нила Сорського. Окремі ісіхастські мотиви зустрічаються у Йосифа Волоцького, Івана Грозного (як видатного письменника та композитора), протопopa Аввакума та багатьох інших давньовеликоруських богословів, книжників, іконописців. Інакше з українською культурою XVII століття. Православ'я в Україні у XVI-XVII століттях витримувало міцну експансію з боку єзуїтського контрреформаційного католицизму - українська культура одночасно знаходилась в орбіті візантійсько-православної і римо-католицької культур. Саме така її відкритість щодо зовнішніх впливів (на відміну од закритості великоруської культури) стала передумовою нової - бароккової моделі українського

православ'я, нового типу православної релігійності в Україні. Вони були синтезовані й закріплені П. Могилою та розбудованою ним Києво-Могилянською академією як безальтернативна культурна парадигма, яка, з одного боку, дозволяла соціально легалізувати православ'я, ввести його у загальноєвропейський культурний контекст, боротися за нього на культурній мові своїх конфесійних противників, але з іншого - вела до формалізації духовного життя в Україні, оддаляла його від святоотецької православної традиції. В основі світобачення української бароккової культури - антимістичні інтуїції, раціоналізм, арістотелізм, так звана «друга» (контрреформаційна) схоластика. «Другий південнослов'янський вплив» з характерними мотивами преображення людської душі, аскетизмом, символістичною ускладненістю та спрямованістю до Горнього Світу позначився й на українській культурі, але його тривалість виявилася коротшою, ніж у Московському царстві - до другої половини XVI століття.

Не можна не помітити типологічної тотожності культурно-ідеологічного протистояння між адептами середньовічної культури та модерністами-барочниками в Україні кінця XVI - початку XVII століття (І. Вишенський - уніати, І. Копинський - П. Могила) і в Московській Русі середини та другої половини XVII століття (Аввакум - С. Полоцький, старообрядці - Никон та никоніани).

ТИПОЛОГІЯ КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ

Великоруське та українське мистецтво XVII століття мають різне ґносеологічне коріння: з одного боку - платонівсько-плотинівська ідея довершеної, неосяжної, надчуттєвої краси, з іншого - ренесансне уявлення, яке йде ще від Августина, про раціональний критерій естетичного та пропорційності. Середньовічна культура зорієнтована перш за все на реалії божественного порядку і звернена до Абсолюту - звідси настанова на втілення у її творах об'єктивних смислів і навіть певна байдужість щодо суб'єктивного сприйняття цих творів. Цілком протилежна картина спостерігається в культурі доби Барокко та й взагалі Нового часу - вона звернена до людини, зорієнтована на естетичне сприйняття - на зовнішній ефект, на ілюзійністичну, а не онтологічну реальність. Специфічною рисою усіх середньовічних православних культур є, за спостереженням Ю.М. Лотмана та Б.А. Успенського, принципова полярність, що проявляється в дуальності їхньої структури - всі ідеологічні, політичні та релігійні цінності різко поділені на позитивні й негативні, грішні й святі - нейтральна аксіологічна зона відсутня[6]. Така структура відповідає православному уявленню про загробний світ, простір якого поділений на рай та пекло. Простір католицького загробного світу поділяється на рай, пекло та чистилище - саме з останнім пов'язується нейтральна сфера життя - нейтральні норми моралі, соціальної поведінки, культури, державної ідеології.

Середньовічна великоруська культура структурно будувалася відповідно до першої моделі - сакральні мотиви в ній різко відділяються од світського начала, Горній Світ - од земного. В українській барокковій культурі XVII століття крайнощі поляризовані не так сильно, в ній можна спостерігати існування обох моделей, причому з католицькою моделлю пов'язаний перш за все серединний рівень барокко. Українське мистецтво цього часу балансує на межі сакрального й світського.

Головна ґносеологічна відмінність поміж західноєвропейським та православним культурними типами полягає, за спостереженням О.Ф. Лосева, у різному ставленні до догмату про сходження Святого Духа. Якщо в православ'ї Св. Дух сходить від Отця і основою православного досвіду є сутність, ідея як така, то в католицизмі надмірно підносяться тіло, матерія - вони фактично ототожнюються з ідеєю - звідси бере початок католицький догмат *Filioque*, що передбачає сходження Духу від Отця та Сина[7].

Зрозуміло, що українське православ'я ніколи не сприймало і не могло безпосередньо сприйняти *Filioque*, але похідні од цього догмату присутні в українському культурному й богословському дискурсі XVII століття. Так, св. Петро Могила визнавав існування чистилища[8], а св. Димитрій (Ростовський) - католицький догмат про непорочне зачаття Богородиці[9].

Різним типам культури відповідають і різні антропологічні ідеали - ісіхастський, сформований у святоотецькому богослов'ї, і стоїчний та епікурейський, наново осмислені барокковою культурою. Якщо у вченні та практиці ісіхазму долається протиріччя між духом та матерією - людина на онтологічному рівні може стяжати несотворені Божественні енергії, обожитися, причаститися Фаворського Світла, яке побачили ап. Петро, Яков та Іоанн на горі Фавор[10], то для людей доби Барокко - «друзів Христа та Епікура», за виразом А. Макарова[11], - таке преображення стає принципово неможливим, людина барокко особливо гостро переживає трагічне протиріччя між «небесним» та «земним» у своїй природі.

Отже, українська та великоруська культури у середині XVII століття мали різні ґносеологічні та ідеологічні підстави, тяжіли до різних цивілізаційних парадигм, в них домінували різні світоглядні інтуїції. Розглянемо, як це відбулося на освіті, літературі та мистецтві.

ОСВІТА

Високий рівень освіти як такий ще не може вважатися ознакою високої духовності. Граматика, риторика, діалектика та філософія у тому вигляді, в якому вони потрапляють в Україну та Московське царство у XVI-

XVII століттях, сприймаються представниками традиційної православної свідомості (Іоаном Вишенським, протопопом Аввакумом, а в XVIII столітті св. Паїсієм Величковським) як «зовнішня мудрість», що не веде до Бога, а, навпаки, - відвертає од Нього - вона пов'язується з язичтвом та католицизмом і протиставляється «сокровенній мудрості» православного вчення.

Протягом усього XVII століття рівень освіченості в Україні значно перевищує великоруський - на цьому сходяться майже всі українські та російські дослідники[12]. Але негативне ставлення в Москві до українського типу освіти, пов'язаного з Києво-Могилянською академією та єзуїтськими колегіями, у тому числі акції на зразок спалення книжок українських і білоруських друкарів (Ф. Скарини, К. Транквіліона-Ставровецького та інших), пояснюється не дикунством та неучтвом носіїв традиційної середньовічної культури, а головним чином — піклуванням про чистоту віри, захистом її од протестантських ересей та католицьких впливів, есхатологічним уявленням про Московську Русь як про спадкоємницю Візантії та останній притулок православ'я. Альтернативу латино-польським школам в Україні на межі XVI-XVII століть певною мірою становили братські школи та Острозька академія, орієнтовані на візантійсько-слов'янську православну модель освіти[13], але П. Могила своєю надзвичайно активною та енергійною діяльністю вже в середині XVII століття ствердив латино-польський тип освіти як безальтернативний - саме за цією моделлю розбудовувалася Києво-Могилянська академія, пізніше - московська Слов'яно-греко-латинська академія та багато менших колегій і шкіл. Їм судилося стати розсадниками нового - барокового світогляду, нової культури та релігійної свідомості.

ІКОНОПИС

Досить яскраво гносеологічні відмінності між українською та великоруською культурами зафіксувалися в іконопису XVII століття. В основі візантійського та слов'янського православного середньовічного іконопису лежить сформульоване Василієм Великим уявлення про образ як подібність Першообразу, що й передумовило такі характерні риси, як зворотня перспектива, відсутність пропорційності, відсутність сотвореної світлотіні (джерело світла знаходиться поза площиною зображення, і золоте світло, наче еманція Божественної енергії, світить крізь обличчя святого). Саме такого типу іконопис панував у Московському царстві до українського барокового впливу. Саме такий іконопис знаходимо й у західноукраїнському мистецтві XV-XVI століть.

Принципово протилежні, ренесансно-барокові характеристики спостерігаємо в українській іконі XVII століття: в ній панує пропорційність та пряма (лінійна) перспектива, її ілюзійністичний простір будується за принципами театральної декорації, за принципами, як підкреслював о. П. Флоренський, Евклідової геометрії та філософії Канта[14], а сотворене - зовнішнє світло та світлотінь відповідають ідеї сотвореної благодаті та догмату *Filioque*. Ренесансно-барокова художня свідомість розглядає живопис як вікно у світ, у природу, як, за Леонардо да Вінчі, дзеркало світу.

І хоча барокові українські ікони (так само, як і великоруські, - Симона Ушакова та його школи) не суперечать православному іконописному канону, але добарокові ікони послідовніше, глибше та повніше виражають православні духовні інтуїції - троїчний догмат, містичну спрямованість до Горнього Світу, до преображення людської душі та земного буття. Середньовічна ікона в кращих своїх зразках надчуттєва й передбачає синергію - активну духовну співпрацю, співтворчість Бога та людини, стягання людиною Божественних енергій. Барокова ж ікона тілесна, ілюзійністична, занурена у побутові деталі, спрямована на пасивне споглядання, на сферу чуттєвих переживань та емоцій. Саме від неї бере початок портретний жанр. Показово, що останнім часом, коли відкриваються закриті Радянською владою церкви і виникла велика потреба в храмових іконах, в Росії сучасні іконописці пишуть ікони у зворотній перспективі, свідомо наслідуючи середньовічні традиції московської, новгородської та деяких інших іконописних шкіл, або просто відтворюють відомі ікони Андрія Рубльова, то сучасні українські майстри, як правило, відтворюють українські барокові іконописні традиції з прямою перспективою та прагненням до зовнішньої реалістичності.

СЛОВО, МОВА, ЛІТЕРАТУРА

Українську барокову та великоруську середньовічну культуру в середині XVII століття різнить принципово відмінне ставлення до знаку, слова, тексту, мови, мовлення та літератури. В домінуючих у Середньовіччі монументальному стилі та «плетінні словес» зберігалось ставлення до слова як до вищої, сакральної реальності. Ренесансно-барокова концепція мови побудована на риторичних принципах, її притаманне вживання слів у метафоричному, переносному, умовному значенні. Для барокко характерною є гра словами та смислами. В стилі «плетіння словес», який особливо шанувався Нилом Сорським та іншими ісіхастами, повтори та градації втілюють Божественну енергію, у той час коли барокові риторичні фігури мають чисто естетичне та психо-емоційне значення. Проте барокову та середньовічну культуру об'єднує традиція «готового слова» - використання різноманітних словесних топосів, формул, кліше, спільних місць,

яка завершується в XVII-XVIII століттях - у подальших епохах культивувались індивідуальні літературні стилі.

Як зазначає Б.А. Успенський, українську та великоруську культури у середині XVII століття розділяє різне ставлення до знаку - конвенційне (знак як умовність, як засіб комунікації) та неконвенційне (знак як позаумовна вища реальність, як фіксація, як вираження певного змісту безвідносно до сприймача інформації)[15]. Такі розбіжності зумовили і різне ставлення до церковнослов'янської мови. В контексті великоруської середньовічної свідомості вона має сакральний статус - сприймається як система символічного зображення православного сповідання, як «ікона православ'я»[16]. Її співіснування з розмовною та писемною світською мовою будується за моделлю «диглосії» - як ієрархічне взаємодоповнення у межах однієї мовної макросистеми. Тому латина, тюркські мови, а іноді навіть грецька сприймаються в Московському царстві негативно - як властивість католицизму, мусульманства чи античного язичтва. В контексті української бароккової свідомості існувала комунікативна концепція мови як такої (мова - не містична реальність, а один із засобів передачі інформації) - і церковнослов'янська, і латина, і польська, і «проста мова» мали однаковий статус (хоча дещо різнилися сфери їх вживання) - будь-яка мова могла стати носієм як світських, так і сакральних текстів.

Одна з головних відмінностей між культурою середньовічною та Нового часу (від бароккової до сучасної) проявляється у різному ставленні до категорій форми та змісту. В системі середньовічної свідомості світ розглядається як Богоодкровенна данність, що не піддається розщепленню та моделюванню - форма становить невід'ємну складову частину змісту. Звідси антагонізм між українськими перекладачами та великоруськими книжниками-старообрядцями під час «книжної справи»: перші апелювали до авторитету граматики Мелетія Смотрицького та інших граматичних правил, другі - до богооткровенності священних текстів, які не можна звіряти та правити за будь-якими моделями. Середньовічне, субстанційне, за С. Матхаузеровою[17], поняття тексту передбачає онтологічну тотожність означаючого (слова) та означуваного (об'єкту, поняття) на противагу до бароккового, реляціоністського, де поміж словом та об'єктом стоїть ще й сприймаючий суб'єкт.

ТЕАТР І МУЗИКА

Театр відноситься до найбільш видовищних мистецтв, і, на відміну од літургії, театральна вистава звернена до глядача, а не до Бога, - її реальність умовна (художня, ілюзійно-естетична), а не онтологічна. Православна середньовічна культурна ментальність орієнтована на неконвенційне сприйняття знаку і не дозволяє ніяких умовностей. Через це в Московському царстві точився тривалий опір театру як такому - навіть містерії та шкільні драми на священні сюжети розглядалися як святотатство.

Але український театр виник на схрещенні православно-візантійського та римо-католицького культурних ареалів, тому з західного (передовсім польського) художнього досвіду він запозичив лише найсуворіший тип - з системою обмежень та дидактичними функціями - тип шкільного театру. Інші можливі у добу Барокко театри (придворний, магнатський та народний) через свій світський характер в Україні не прижилися. Шкільний же театр, як доводить Л.О. Софронова, знаходився на межі світського та сакрального, православ'я та католицизму, барокко та середньовіччя[18], тому чи не найактивніше з усіх мистецтв прищеплював спочатку в Україні, а тоді й у Московському царстві новий культурний світогляд. Тим паче, у Тверь, Новгород, Ростов Великий, Смоленськ, Москву, Тобольськ, Іркутськ шкільний театр потрапляє разом з духовними училищами та колегіями[19].

На розвитку духовної музики XVII століття також позначилися настанови бароккової культури на зовнішню досконалість, «солодкозвуччя» (український партесний спів) і середньовічної на внутрішню духовну цілісність, на суворо-стримане споглядання (великоруські знаменні розпиви). Показово, що українсько-великоруський культурний діалог, як підкреслює Т.Ф. Владишевська[20], відбувається не лише на рівні літургійних, але й позакультових музичних жанрів: у Московській Русі українські, польські й білоруські «псалми» та канти витискають місцеві духовні вірші та піснопіння.

Таким чином, у середині та другій половині XVII століття діалог української та великоруської культур розвивався не як звичайний вплив високорозвиненої української культури на відсталу великоруську, а як семіотичний конфлікт двох різних культурних мов, двох різних цивілізаційних парадигм - великоруської пізньосередньовічної та української бароккової. Внаслідок цього конфлікту виникає великоруська бароккова культура (К. Істомін, С. Медведєв, С. Ушаков, Й. Владимиров, «наришкінське барокко»), яка отримує офіційний статус і в результаті секуляризації та модернізації за протестантськими моделями на початку XVIII століття трансформується в «загальноруську» культуру петровського барокко. Середньовічна ж великоруська культура опиняється на периферії культурного процесу - у старообрядницькому «підпіллі», де в законсервованому вигляді без принципових змін зберігаються й донині її окремі компоненти. Про «українізацію» великоруської культури у цей період можна казати лише як про зміну культурних моделей та парадигм культурного дискурсу, а не як про зміну її етнічної домінанти (як то було в процесі русифікації

України у XIX-XX століттях).

Безперечно, українська культура XVII століття (література, духовна музика, іконопис) в цілому пишніша та різноманітніша за великоруську, але уся ця пишність та зовнішнє благоліпство не звернуті, як правило, до Горнього Світу і мають чисто риторичний характер. Духовний потенціал та внутрішня цілісність великоруської середньовічної культури значно вищі, ніж української та великоруської барокових культур.

Відмовившись од своєрідної східнохристиянської середньовічної культури, Україна, а згодом і Московське царство та Російська імперія у загальноєвропейському просторі XVII-XVIII століть перетворюються на культурні провінції Європи, українське та великоруське барокове мистецтво, порівняно з західноєвропейськими прототипами, у своїй більшості другорядне, хоча й своєрідне.

Отже, зазначимо, наведені вище погляди - це не ідеалізація допетровської Московської Русі з усіма її соціально-політичними інституціями, як то робили ранні російські слов'янофіли, а спроба поглянути на історію культури як на історію розвитку або деградації людського духу. Українсько-великоруський культурний діалог XVII століття дає підстави говорити про друге (тобто про деградацію) і в черговий раз підтверджує, що культурний процес як такий розвивається нелінійно - не як прогресивний рух від нижчого до вищого, від примітиву до довершеності, а як проекція складних перипетій та борінь людського духу. В глобальній історичній перспективі ні Україна, ані Московське царство, а згодом і Російська імперія після загибелі Візантії не зуміли стати рівним за масштабом та потужністю культурним та релігійним епіцентром східного християнства, не зуміли створити конкурентноздатну цивілізаційну парадигму (порівняно з католицько-протестантською романо-германською західноєвропейською). У XVII столітті історія людства збідніла ще на одну нереалізовану альтернативу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. – К., 1993; Демкович-Добрянський М. Україна і Росія. – Львів – Краків – Париж, 1993; Огієнко І. Українська культура. – К., 1918. – К., 1991; Григорій Палама. Триади в заштиту священно-безмолвствующих. – М., 1995; Св. Григорій Синаит. Наставление безмолвствующим // Добротолюбие. Т. 5. М., 1992. С. 216–237; Лосский В.Н. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. – М., 1991; Хоружий С.С. После перерыва. Пути русской философии. – М., 1994; Экономцев И., прот. Исихазм и возрождение. (Исихазм и проблема творчества) // Экономцев И., прот. Православие, Византия, Россия. – М., 1992. – С.167-196.
2. Серед нечислених виключень слід назвати наукові праці Я.Д. Ісаєвича, В.П. Колосової, І.З. Мицька, Ю.В. Пелешенка.
3. Св. Григорій Палама. Триади в заштиту священно-безмолвствующих. – М., 1995.
4. Св. Григорій Синаит. Наставление безмолвствующим // Добротолюбие. – М., 1992. – Т.5. – С. 216–237.
5. Докладніше про ісихазм див.: Лосский В.Н. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. – М., 1991; Хоружий С.С. После перерыва. Пути русской философии. – М., 1994; Экономцев И., прот. Исихазм и возрождение. (Исихазм и проблема творчества) // Экономцев И., прот. Православие, Византия, Россия. – М., 1992. – С. 167-196.
6. Лотман Ю.М., Успенский Б.А. Роль дуальных моделей в динамике русской культуры (до конца XVIII века) // Успенский Б.А. Избранные труды. Т. I. Семиотика истории. Семиотика культуры. – М., 1994. – С. 220.
7. Лосев А.Ф. Очерки античного символизма и мифологии. – М., 1993. – С. 881-882.
8. Жуковский А. Петро Могила й питання єдності церков. – К., 1997. – С. 28. – С. 161. – С.186. Критичну оцінку діяльності П. Могили див., наприклад: Меєндорф П. Літургічні реформи Петра Могили: новий погляд // П. Могила: богослов, церковний і культурний діяч. – К., 1997. – С. 61–74
9. Круминг А.А. Четъи Минеи святого Димитрия Ростовского: очерк истории издания // Святой Димитрий, митрополит Ростовский. Исследования и материалы. (Филевские чтения. Вып. IX). – М., 1994. – С.16, – С.25. – С.35-41.; Харлампович К.В. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. Т. 1. Казань, 1914.
10. Мф. 17, 1–9; Мк. 9, 1–9; Лк. 9, 28–36.
11. Макаров А. Світло українського бароко. – К., 1994. – С. 14.
12. Лаппо-Данилевский А.С. История русской общественной мысли и культуры XVII–XVIII вв. М., 1990; Соболевский А.И. Образованность Московской Руси XV-XVII века. – СПб., 1894; Тітов Хв. Вища освіта на Україні кінця XVI – початку XIX ст. – К., 1924.
13. Харлампович К.В. Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви. – Казань, 1898.

- 14.Флоренский П.А. Обратная перспектива // Флоренский П.А. [Сочинения]. У водоразделов мысли. – М., 1990. – Т. 2. – С. 57. – С.89-95.
- 15.Успенский Б.А. Раскол и культурный конфликт XVII века // Успенский Б.А. Избранные труды.. Семиотика истории. Семиотика культуры. – М., 1994. – Т.І – С. 336–337.
16. Успенский Б.А. Раскол и культурный конфликт XVII века. – С. 340.
- 17.Матхаузерова С. Древнерусские теории искусства слова. – Прага, 1976. – С. 22.
- 18.Софронова Л.А. Старинный украинский театр. – М., 1996.
- 19.Перетц В.Н. Кукольный театр на Руси. – СПб., 1895;
- Адрианова В. Из истории театра в Твери в XVII–XVIII веке // Старинный театр в России XVII-XVIII вв. – Пг., 1923.
- 20.Владышевская Т.Ф. Музыка Древней Руси // Вагнер Г.К., Владышевская Т.Ф. Искусство Древней Руси. – М., 1993. – С. 218–219.

Андрей Окара

Украинская и Великорусская культуры в XVII веке: Культурное влияние или культурный конфликт?

Аннотация: В статье исследуется история украинско-российских культурных взаимоотношений XVII-XVIII веков.

Ключевые слова: Украинская культура, российская культура, культурное влияние, культурный конфликт.

Andriy Okara

Ukrainian and Great Russian cultures in XVII century: cultural influence or cultural conflict?

Annotation: The history of Ukrainian-Russian cultural relationships of XVII-XVIII centuries is researched in the article.

The main emphasis is put on the research of cultural influence or cultural conflicts of these cultures.

Key-words: Ukrainian culture, Russian culture, cultural influence, cultural conflict.

УДК 930(477)

Тамара Петрова

До питання функціонування української мови в час підпорядкування Української Церкви Московським Патріархатом

Анотація: У статті вивчається питання функціонування української мови в час підпорядкування Української Церкви Московським Патріархатом.

Ключові слова: Українська Церква, українська мова, Московський Патріархат.

До сьогоднішнього дня вчені з'ясовують питання функціонування української мови в час підчинення Української Церкви Московським патріархатом, однак ніяк не можуть визначити точний причини і точний час остаточного підчинення Української Церкви до Московського Патріархату і переходу українських друкованих засобів на російську мову.

Джерела зазначають, що уже в 1686 році гетьман Іван Самойлович, що дуже помагав Москві підчинити Українську Церкву Московському ієрарху, отримав за це від російського царя золотий ланцюг та два бриліантових клейноди[1]. До нашого часу збереглася коротка розписка за 1686 рік патріарха московського. Цю розписку Діонісій (патріарх турецький та Константинопольський) видав московському послові Микиті Олексієву, що брав у нього грамоти, які засвідчували, що Московська патріархія з цього часу має право на Київську метрополію, яка раніше була в підчиненні константинопольського патріарха. Діонісій писав:

«Приняли есмы милостью святого вашего царствия от посланного вашего господина Никиты Алексеевича три сорока соболей и двести червонных»[2]. Ожде документи свідчать, що насильством, зрадою і підкупом продажних українських можновладців над Українською церквою запанувала Москва, яка положила у 1686 році кінець самостійного розвитку української релігійної організації і української мови зокрема.

Спочатку, як свідчать документи, переходу на російську мову не пічинилась Києво-Печерська Лавра, яка окрім релігійного була ще й значним науковим, культурним і духовним осередком українського народу. В той час, коли Лавра друкувала і передруковувала книги українською мовою майже усієї цивілізованої Європи, в

самій Москві видрук книг проходив під наглядом патріарха і царського уряду. Осягнувши «право» на Київську митрополію московська патріархія побажала встановити контроль і на книговидавництво в Україні. Доля української мови, культури, книгодрукування була вирішена царським урядом і російським духовенством зразу ж по «приєднанню» Української Церкви до Московського Патріархату. Московський патріарх Іоаким, так люто ненавидів українців, що став першим заборонювачем усього українського. Можна наголосити, що він перший заборонив друкування книг українською мовою. У 1677 році він наказав видирати з українських книг листки, бо вони «несходились з книгами московськими»[3].

Так почалась цензура і вилучення усього українського з українських релігійних книг. Українська Церква починає «непослушання Москві», тобто боротьбу за не визнання над собою церковної влади Московського патріарха і утримання української мови в митрополії. Цей період можна овізначити з 1670- по 1692 роки. За таких обставин московський патріарх Іоаким у 1692 році звертається з проською до Константинопольського патріарха, щоб той наказав Київському митрополиту слухатися Московського патріарха. Однак Київська митрополія знову не підчинилась. Лавра видрукувала літургію в передній частині якої не згадувала ні царів московських ні московського патріарха, а тільки свого архимандрита Мелетія Вояхевича.

Новий московський патріарх Андріян бачачи, що не може впоратися з провідними діячами української церкви, однак забороняє везти і розповсюджувати українські книги в Москву[4].

Однак скоро ярого противника усього українського на патріаршій кафедрі замінив українець Стефан Яворський, який у час свого управління практично не втручався у справи Київської митрополії і українського книгодрукування зокрема. Тому можна сказати, що в цей час українська церква більш вільніше могла налагоджувати своє життя і книгодрукування. Однак цей період був не довготривалим. З 1710 по 1720 роки цар Петро особисто побажав розібратися у взаємовідносинах Московського патріархату з Київською митрополією і в моаному зокрема[5]. Вивчення цих взаємовідносин проходив тривалий період, оскільки Московська держава вела довготривалі війни. Однак у 1720 році своїм указом заборонив видавати книги в Україні «по стародавніх правилах без його повеління»[6].

Після заборони видання українських церковних книг було повністю заборонено українське богослуження і введено московське богослуження. В одному із актів царського повеління наголошувалось «чтобы никакой противности с великорусскими требованиями небыло. Все несогласия устранить... За невыполнение учинить штрафы»[7].

Джерела наголошують, що у 1724 році Києво-Печерська Лавра була покарана на суму 1000 російських рублів за те, що без дозволу Московського патріарха друкувала книги «по старых правилам, которые небыли с великорусскими сходными». За такий же проступок було покарано і чернігівську друкарню[8]. Джерела засвідчують, що київський митрополит Іосиф Краковський в 1726 році всяко намагався відстояти перед царським урядом і московською патріархією право видруку книг українською мовою. Він постійно клопотав за українську мову і тому цар на короткий час знову дозволив видруковувати книги українською мовою, однак попав, щоб ці ж книги видавалися і «великоросійською мовою». Такий період відновлення друку українською мовою релігійних і світських книг продовжувався до 1769 року, тобто до того часу, коли Києво-Печерська Лавра видрукувала український буквар. Однак Синод уже недозволив друкувати українські букварі і наказав відібрати уже видані букварі, які уже були розповсюджені в українських школах[9].

Однак київський митрополит не підчинився і українські букварі ще певний час функціонували як основний навчальний посібник в українських школах до 7 травня 1775 року, тобто до того часу, коли Синод знову ненаказав Київському митрополитові Гавріїлу Кремінському (1770-1783), «щоби він виконав бажання Синоду по введення усіх книг для навчання релігійного вжитку з московських типографій, а свої відкинув, і щоб доповів про виконання рішень в Синод негайно!»[10].

Нововиявлені джерела дають підстави нам наголошувати, що митрополит і на цей раз не підчинився Синоду. На жаль покищо нам невідомо як йому вдалося ще на певний час затримати українську мову в українському релігійному книгодрукуванні, однак свідчення під 1786 роком наголошують, що Синод наказує уже слідуєчому Київському митрополиту Самуїлу Миславському (1783-1796) заставити книговидавців з Печерської Лаври перейти на московську мову «чтобы небыло никакой розни»[11].

Як бачимо, допоки релігійна влада дискутувала з приводу українських книг, допоки київська митрополія мала можливість відхилитися від московських нововведень. Однак за усіма діями Київського митрополита наглядала нова цариця Катерина II, яка укріпивши своє становище вирішила «знищити українство і перетворити його в російських вірогідданих». Першим своїм кривавим вчинком був маніфест «Про скасування Запорізької Січі»[12].

В цей же час слідуєчим маніфестом вона розділила Україну на губернії і наголосила на введенні «великорусского языка»[13]. Усі ці закони почалися широко впроваджуватися в Україні, у якій було заборонено Магдебурзьке право. На народ було накинуто «великоросійська система управління»- кріпацтво.

З 1763 року цариця заборонила селянам право вільного переходу від пана до пана[14]. В 1785 році цариця видала «грамоту на пожалування козацькій старшині дворянства»[15].

Дальше Катерина II повела відверту русифікацію руками самих українців. До цього часу митрополит київський ще міг дискутувати з ієрархами російської православної церкви і відстоювати разом українську мову і українську церкву, та зараз цариця суворо наказала перевести Київську академію на великоросійську мову і заставила митрополита, що б усі священники Київської митрополії перейшли на чисту великоросійську мову. До 1786 року митрополит намагався не підчинятися, однак в лютому 1786 року цариця видала указ, який змушував митрополита київського Самуїла Миславського розпочати введення російської мови в Київській Академії і Київській митрополії[16].

Ліквідувавши незалежність Київської митрополії цариця ввела російську мову по всіх українських церквах, духовних школах, училищах. Українські монастирі були тоді дуже багаті. Вони мали землю, великі достатки. Їх ніколи не обкладали податками ні польські королі ні українські гетьмани. На монастирських землях тоді було 14 тис. 111 дворів. В цей же час українські монастирі проводили велику культурно-освітню роботу, утримували школи шпиталі, друкарні. Катерина швидко побачила квінучу структуру монастирського життя і без згоди з релігійною організацією, всупереч законам Російської імперії почала роздавати чисельні землі українських монастирів своїм коханцям[17].

Побачивши духовне знищення України, українець Арсеній Мацієвич, тоді митрополит Ростовський та Ярославський, член найсвятішого Синоду. Він з цього приводу направив своє звернення в Синод. Скоро його звернення прочитала й сама цариця і вона вирішила організувати суд над «осквернителем ее величества». За такий проступок митрополита схропили і відправили під конвоем до Москви. На допиті була сама цариця і митрополит сміливо знову висказав їй своє світобачення з приводу ліквідації української церкви, державності, заборони української мови. За це йому закрили рота і в такому стані утримували до суда. Суд почався 1 квітня 1763 року. Суд позбавив митрополита сану і вирішив заслати останнього ченцем в Архангельсько-Корельський монастир. Однак арешт і заслання митрополита Арсенія Мацієвича не зламали українське духовенство і воно відкрито звернулося до Катерини II з проханням залишити їх «при стародавніх правах». Роздратована упертістю українців цариця 17 лютого 1765 року наказала : « из малороссийских епархий из монашествующих в Великороссию без указа святого Синода и без крайней надобности отнюдь никого не выпускать и великороссийские епархии не принимают ». Уся упертість українських релігійних діячів закінчилась тим, що у 1786 році російська цариця Катерина II повністю відібрала усі землі, що належали Українській церкві. З цього часу усі духовні заклади концентрувались в Москві і Санкт-Петербурзі із яких призначалося духовенство в українські землі[18].

Як бачимо услід за ліквідацією Української релігійної організації була ліквідована і українська політична організація. Ще згодом її наукові заклади. Таке релігійне насліддя московського управління дуже відчутне в Україні і сьогодні після відновлення української держави[19].

Список використаних джерел та літератури:

1. Малороссийские дела, 1686 г. – №25.
2. Архив Юго-Западной России. – Ч.1. – Т.4. – С.177.
3. И.Мансветов. Как у нас правились церковные книги. – М.,1883. – С.23-28.
4. Архив Юго-Западной России. – Ч.1. – Т.5. – С.372.
5. Полное собрание законов, 4. – М.,1835. – С.34-45.
6. В.Скабичевский. Очерки истории русской цензуры. – СПб.,1892. – С.4.
7. Н.Петров. Акты. – Т.5. – С.164.
8. С.Єфремов. Історія українського письменства. – М., – Вид.2. – С.129.
9. Об отмене стеснений малорусского печатного слова. – К.,1914. – С.8.
10. Н.Петров. Акты. – Т.5. – С.196-197.
11. Н.Петров. Акты. – Т.5. – С.166.
12. Полное Собрание Законов Российской Империи. – СПб.,1830. – Т.XX. – №133354. – С.190-193.
13. Полное Собрание Законов Российской Империи. – СПб.,1830. – Т.XX. – №133354. – С.229-304.
14. Полное Собрание Законов Российской Империи. – СПб.,1830. – Т.№11987. – С.454-457.
15. Полное Собрание Законов Российской Империи. – СПб.,1830. – Т.XXII. – №16187. – С.344-358.
16. Н.И.Петров. Киевская Академия в царствование Екатерины II. – СПб.,1886. – Т.2. – С.10. – С.70.
17. Н.И.Петров. Киевская Академия в царствование Екатерины II. – СПб.,1886. – Т.2. – С.10. – С.70.
18. Полное Собрание Законов Российской Империи. – СПб.,1830. – Т.ХVII. – №12332. – С.49.

19.Т.С.Петрова. До питання функціонування української мови в час підпорядкування Української Церкви Московським Патріархатом. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2005. – Т.ХІ. – С.154-157.

Тамара Петрова

К вопросу функционирования украинского языка во время подчинения Украинской Церкви Московским Патриархатом

Аннотация: В статье изучается вопрос функционирования украинского языка во время подчинения Украинской Церкви Московским Патриархатом.

Ключевые слова: Украинская Церковь, украинский язык, Московский Патриархат.

Tamara Petrova

On the issue of the Ukrainian language functioning during the subordination of the Ukrainian Church by the Moscow Patriarchate

Annotation: The issue of the Ukrainian language functioning during the subordination of the Ukrainian Church by the Moscow patriarchate is studied in the article.

Key-words: Ukrainian church, Ukrainian language, Moscow Patriarchate.

УДК 930(477)

Володимир Петрук

Яке українознавство розвивають в Московському державному університеті?

Анотація: В статті досліджується розвиток українознавства в Росії.

Основний акцент концентрується на питанні - яке українознавство розвивають в Московському державному університеті?

Ключові слова: Українознавства, українознавство в Московському державному університеті, МГУ.

Події помаранчевої революції сколихнули увесь цивілізований світ. Після 13 років незалежності України чи не вперше значна частина людства, поглибивши свої географічні знання, дізналася нарешті де розташована країна з таким мужнім, демократичним і толерантним народом, як українці. Але не всім ця новина припала до смаку. Московська еліта, за винятком окремих гостей Майдану, сприйняла моральну перевагу українців як виклик усталеним поняттям про вторинність українства, штучність української державності, провінційність української культури тощо. В Інтернеті з'явилося багато статей, в яких ці погляди розкручуються "на повну катушку". Враховуючи, що на сьогодні тільки 2% громадян мають доступ до цього нового виду ЗМІ, пропоную ознайомитись з однією з найхарактерніших публікацій московського науковця О. Неменського "Недоукраїнцы" или новый народ? Не вважаю, що в цьому випадку "коментарі зайві", оскільки йдеться про співробітника Центру україністики і білорусистики Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова[1,с.38-47].

Минулого року Київський національний університет імені Тараса Шевченка відзначав свій 170-річний ювілей. На урочистому засіданні в палаці "Україна" серед численних гостей був і ректор Московського університету ім. М.В. Ломоносова В.А. Садовничий. В його виступі, частина з якого прозвучала українською мовою (це і не дивно, бо він з походження українець), наголошувалось на необхідності підтримування давніх традицій плідної співпраці провідних вузів України і Росії. Як символ такої співпраці на одному з приміщень МГУ було встановлено пам'ятну дошку на честь першого ректора Київського університету і колишнього вихованця й викладача Московського університету Михайла Максимовича. Добрим почином в цьому напрямку було і відкриття Центру україністики та білорусистики при історичному факультеті МГУ ще 1992 року, аналогу Центру українознавства в КНУ. Здавалося б, можна тільки порадіти, що нарешті українська тематика і проблематика займе належне їй місце поряд з історією південних і західних слов'ян з відповідною кафедрою, чого за часу СРСР ніколи не було – тепер є кафедра "стран ближнего зарубежья". В часи ж СРСР замість відкривати такі центри в Москві, Ленінграді, Краснодарі, Воронежі, Курську чи навіть у містах Сибіру і Далекого Сходу, де для цього знайшлося б достатньо бажаючих і відповідного матеріалу, публіцистичний запал був спрямований на "ворожу діяльність" українознавчих кафедр в університетах Канади, США та інших країн, де виявляла свою активність українська діаспора. Наукові сили, в тому числі і в Україні, мобілізувалися на захист "історичної правди, об'єктивності, неупередженості, захисту від поширення

націоналістичних поглядів під прикриттям наукових досліджень" і тому подібне. Не маючи можливості глибше оцінити наміри нинішніх московських дослідників україністики та їхні досягнення за 1992–2005 роки (згідно інформації на сайті центру, вже декілька раз видавалися підручники з історії України, на які, очевидно, й закликали українських істориків рівнятися з російськими при узгодженні спірних проблем – ця тема широко обговорювалася в українській пресі) ми, працівники Київського національного університету імені Тараса Шевченка, гадали, що вони були принаймні добросусідськими і, зрозуміло, позбавленими тих звинувачень, які раніше спрямовувалися в бік інших іноземних наукових центрів, зацікавлених україністикою[1,с.38-47].

Тому представлений нижче переказ інтернетівської публікації будемо вважати особистою точкою зору одного із співробітників Центру Олега Борисовича Неменського. Син видатного російського живописця, народного художника Росії, лауреата державної премії СРСР, академіка РАН Бориса Михайловича Неменського, вихованець МГУ, мав якийсь інтерес до України, можливо і родинний, коли вибирав собі тему для кандидатської дисертації "Историческое и этническое самосознание элит украинско-белорусского общества в первой половине XVII в.". Поглиблений інтерес до нюансів історичного буття українського народу засвідчений і доповіддю "Особенности этнического дискурса в греко-католических (униатских) сочинениях первой трети XVII в." в рамках теми колоквиуму "'Национальное', конфессиональное в христианских культурах запада и востока Европы в 15–17 вв.". Очевидна і його участь у діючій дослідницькій програмі "Опыт этноконфессиональных конфликтов и религиозной терпимости в истории Украины и Белоруссии, XVI-XVIII вв.". Мета її, будемо вважати, щиро академічна: "вияснити, наскільки погляд на ці конфлікти з точки зору "перспективи великої тривалості" допомагає пояснити походження, природу і особливості етнічних і національних конфліктів XIX-XX ст. і як такий погляд допомагає подоланню етнічної і національної нетерпимості в сучасних умовах". Отже, Олег Борисович Неменський, як представник сучасної московської наукової еліти, про складні обставини церковного і суспільно-політичного життя в Україні, зокрема і Західній, та паралельно і в Білорусі, як бачимо, розбирається не поверхово, а цілком фахово. Як же він свої знання використовує в "сучасних умовах", тобто в ході і після таких важливих для нашого народу виборів президента, які обернулися "помаранчевою революцією"?[1,с.38-47].

Дійовим інструментом науковців, як і журналістів, є публіцистика. Олег Неменський підводить підсумки подій, що схвилювали весь цивілізований світ, у статтях, доступних в інтернеті, з шокуючими назвами: "'Недоукраинцы" или новый народ?" або вона ж "Есть ли альтернатива для "недоукраинцев"? на сайті "Единая Русь", де зібрана велика добірка відверто антиукраїнських матеріалів, спрямована на читача в Україні (http://www.russ.ru/culture/20041229_nemen.html) та "От Лжедмитрия к Пожарскому. Русофобия как внутрирусская проблема" (http://www.russ.ru/culture/20050325_nemen.html) для внутрішнього споживання.

Прошу читачів не обурюватися тим, що численні цитати будуть подаватися без перекладу – повірте, не з лінощів, а задля збереження авторського духу, яким його "язык" відповідно віддає-попахує. Та й апелює він власне до російськомовних українців, названих ним "недоукраїнцями"[2].

ДЛЯ СВІТУ – ДЕРЖАВА, А ДЛЯ МОСКОВСЬКОЇ ЕЛІТИ – "ПРОЕКТ"

Отже, вибори президента України, на переконання О. Неменського, "обнажили давно известный факт: "это государство как искусственно созданное не представляет собой целостности ни в языковом, ни в религиозном, ни в историческом, ни в культурном, ни в экономическом аспекте", що проявило себе "в принципиальных различиях в геополитических предпочтениях местных элит". Почуття гумору підказує йому, що одні з них належать "Юкраїні", а другі "Якраїні".

Це, так би мовити, наукова установка, вироблена на підставі довголітньої праці в галузі україністики. Далі починається поглиблений аналіз: "Однако казалось бы столь ясная картина «двух Украин» отдаёт неполноценностью: вроде как там не две Украины, а одна – собственно Украина, а другая – просто Недоукраина, то есть совокупность территорий, пока что не вовлечённых в **украинский национальный проект**, не заговоривших на украинском языке и не заразившихся западентской русофобией, а в целом – тормоз развития украинской государственности и культуры".

Відкинувши поняття "держави", як непридатне для України, О.Неменський використовує не ним придуманий, але нині популярний під впливом бізнескультури термін "проект". Начебто у професійних істориків нема власної термінології. Досі було ясно, що країна, народ і держава є універсальними поняттями, без яких годі зрозуміти світову історію. М. Карамзін починав з *держави*, маючи на увазі Київську державу (хоч називав її "Государством российским"), М. Грушевський з *народу*, який був її засновником, зокрема з антив, відомих з IV ст., а "украинист" О. Неменський пропонує починати з "проекту" середини XIX ст. Між тим авторами його принаймні треба вважати творчий колектив Кия, Щека, Хорива і Либеді. Нам же нагадують

байку Крилова про рака, шуку й лебедя, в якій місце обезвряженого воза відводиться "штучно створеній державі".

У такого погляду, каже він, "есть свои серьёзные основания". Замість всім впрягтися і тягнути спільно державного воза, частина еліти схильна до утворення південно-східної автономії. Він наводить і її аргументацію: "это, во-первых, аргументы экономического эгоизма, и, во-вторых, *анти-западентства*, то есть нежелания «плясать под дудку Львова», *говорить на украинском языке и смириться с отрывом от России*".

Нині, в зв'язку з перемогою В. Ющенка, негайна загроза автономізації нібито відступила. Але влада не повинна, на мій погляд, покладатися лише на адміністративні методи. Для ефективної боротьби з ідеями розколу України треба чітко розібратися звідки і з яким підґрунтям вони з'являються та де розробляються. Окрім того, не відкладати на невизначений термін пекучу українську національно-мовну проблему, важливість якої, як побачимо далі, інколи краще усвідомлюють в Москві, ніж у Києві.

"ПОТЕНЦИАЛЬНАЯ АВТОНОМИЯ МОЖЕТ БЫТЬ ИМЕННО РУССКОЙ"

переконаний О. Неменський. Рушійною силою в ній мають бути "русские, нежелающие потерять своё национальное лицо". Але як "спеціаліст", пробує розібратися, чому ж про це не кажуть відверто, а прикривають свої наміри і називають автономію "украинской, только с географическим уточнением".

Виявляється суть справи криється в недостатній "русскости", на яку так сподівалися московські україністи: "*местные жители себя русскими уже не считают* – они называют себя либо теми же украинцами, либо, например, казаками, "донбасскими", "харьковскими" и т.п." (Це вони тільки для перепису і для московської пропаганди заявляють, що їх в Україні 11 мільйонів. Мабуть, "маасквичи" не знають, що й в самій Росії "данские" і "пскапские" чи "тверские" трохи не такі як "сибіряки" чи "уральські челдони").

Однак, наступає він таки на горло українській пісні: "Что за *казацкий этнос*? Что за *украинцы, нежелающие говорить по-украински*?". І тут вже слів з пісні не викинеш. Цю трагедію власного народу, на жаль, і справді не всі його складові чітко усвідомлюють. Тому байдуже і без образи сприймають висновки подібних "вчених", мовляв, "представление о юго-восточной Украине как о Недоукраине вполне оправдано и никакой «другой Украины» (читай, справжньої, природно українськомовної і патріотично налаштованої – В.П.) здесь нет".

Але нема, як йому, О. Неменському здається, і "*потенций к «русскому национальному сопротивлению»*" (начебто мова йде про Францію 1940-45 р. – В.П.), о котором любяť говорить *национально мыслящие* политологи в России". Наприклад, О. Дугін, керівник "Центра геополитических экспертиз", лідер руху «Євразія», для кого саме існування України поряд, а не в складі Росії, є абсолютним геополітичним нонсенсом, або К. Затулін, який в "Институте стран СНГ. Институте диаспоры и интеграции" подібним же чином глибоко вивчає українські проблеми[3].

За цю імпотенцію "к сопротивлению" О. Неменський нещадно бичує місцеву діаспору, розписуючи похмурий "*образ жителя восточной Украины как «недо-...»* – это небритое угрюмое лицо, грязная тёмная одежда, каска *шахтёра*, или же это криминальная «шестёрка» с одной извилиной, и общее у них то, что *слушают они блатняк на радио «Шансон»*" (начебто це українці навмисно фінсують його для дискредитації "русской культуры" – В.П.). Останнє його, "русского интеллигента" і свідка, що побував у Києві в помаранчеві дні, особливо обурило, бо навіть "*на митинге в Киеве в поддержку Януковича кто-то додумался восполнить отсутствие поп-звёзд, включив в динамики именно эту радиостанцию*".

Цілком у стилі колишньої радянської контрпропаганди О. Неменський заявляє, що анти-образ східняка-шахтаря "активно внедряется". Мабуть тими дівчатами-студентками, які з квітами в руках безбоязно стояли на Привокзальный площі біля такої загрозової маси силовіць привезених шахтарів і скандували "Донбас – ми любим Вас", "Схід і захід разом", а у відповідь чули з жіночих вуст приїжджої полум'яної пропагандистки: "Эй, вы, сосунки. Вас же купили. Вас подставили взрослые дяди. Идите учиться". Стояла вона якраз на тій темній мовчазній сцені, на якій так і не з'явився жоден артист. "Я мать, – продовжувала агітаторка, – у меня сын в армии. Среди вас есть мужчины? – це вже до маси шахтарів. – Чево вы боитесь. Давайте, мужчины вперед, мы за вами, пойдём на Хрещатик!". Але носії образу, так яскраво виписаного О. Неменським, в касках шахтарів, виявилися куди мудрішими від ідеологів "сопротивления" у вигляді "нападения". Нікуди вони не рушили, і за цю їх врівноваженість попри всі провокації, довіку буде їм вдячна майбутня єдина Україна.

Як провокації робляться, мені довелося побачити і в парку навпроти Кабміну. В той день велика колона, звезена і сформована в районі Музею ВВ, проминувши Верховну Раду і наближаючись до Кабміну, була зустрінута доброзичливими гаслами і усмішками. "Донбас – приєднуйся до нас" – раз у раз невтомно скандували тисячі помаранчевих. І сталося те чудо, якому дивувався весь світ: українці з походження і переконання і просто громадяни України, якою б мовою вони не говорили, виявилися якщо не згуртованим, то

вельми цивілізованим народом. Вони не кидались один на одного з кулаками, а мирно розійшлися. В даному разі колона синьо-білих повернула і піднялася східцями в парк, почавши там свій мітинг. Довго він не тривав. Бажаючих поговорити, поспілкуватися очі в очі з обох боків виявилось так багато, що за деякий час майже нікого на алеях не лишилося. Більшість досить швидко порозумілися й рушили разом на Хрещатик і до кухонь з чаєм. Перед колоною в шахтарських касках помаранчеві навпроти Кабміну розступилися так, начебто це були найпочесніші гості.

Але на горі до огорожі стадіону "Динамо" була притиснута група десь із 30-50 людей, що вимахували червоними прапорами з білим колом посередині з чорними серпами й молотами. На якомусь підвищенні вмовився агітатор з "матюгальником". "Ви продалися американцям, – кричав він несамовито, – вас купили. Міжнародний валютний фонд хоче зробити з України колонію". Ну і так далі... Звичайно, у відповідь він чув не вельми схвальні вигуки. В цей час кореспондент місцевої радіостанції, як виявилось з Дніпропетровська, озброєний мобілкою, вів прямий репортаж з місця подій. Очевидно, його запитували, щось подібне до того: "Ну, как там у вас?", бо у відповідь він почав видавати цінну "інформацію": "Да вот, прижали шахтеров в стенке. Такое творится...". Наступне питання мабуть було "скільки їх?", бо у відповідь прозвучало "человек сто пятьдесят". Все за наперед придуманим сценарієм, який не відбувся. Повірте, цю брехню не можна було далі слухати. "Де ви бачите шахтарські каски, – летіло з мене. – Колона шахтарів давно вже пішла на Хрещатик і їх ніхто і пальцем не зачепив. Навіщо ж брехати?". Довелося примусити його прочитати написи на червоно-біло-чорних прапорах – "Прогресивна соціалістична партія України". "– Я помилився, – вичавив з себе кореспондент у мікрофончик, підвішений на грудях, здогадавшись, що й мій голос було в нього чути – это люди Витренко". А коли б він був з Донбасу, та ніхто його випадково не почув і не спинив, хіба ж би не повірили за таких обставин земляки "мужньому" журналісту, що опинився в "епіцентрі" подій, коли кияни і західняки нібито били шахтарів. Чим же тоді відрізняється московський вчений-україніст від цього доморощеного журналіста-провокатора, коли пише про східняка: "Это образ того украинца, которым не хочется быть и с которыми не хочется быть. Это человек из недо-цивилизованного общества, это тупое быдло, требующее окультуривания и дорастания хотя бы до идеи проголосовать за Ющенко". І ще: "голосующий за Януковича голосует против украинства, но не за что-то иное. Он просто «тормоз», а не борец за своё". І не написав же "образ русского, живущего в Украине, которым не хочется быть". До нього спрямована іншого роду критика, за яким проглядається психологічний портрет такої собі лінивої благородної величі: "он пасивен: славянина можно увлечь идеей светлого будущего, даже не важно какого (лишь бы дать ему имя), а вот сподобить его бороться за свои экономические интересы или против «западенцев» (которые всё же людей в печах миллионами не сжигают) – трудно". Зверніть увагу, який толерантний вчений, не обзиває, як ті ж співробітники К. Затуліна, всіх несподобних їм українців фашистами, а так легенько натякає з претензією на статистичну об'єктивність.

Вибори програли. Шарля де Голля з узгодженого претендента не вийшло. Вся біда виявилася в тому, що не було "достойной для него [русского] мотивации. Он и деньгами, если надо, готов поделиться, и с западенцем лучше дружить будет, горилки выпьет. Нынешние слабые всплески активности жителей Юго-Востока (хто ж тоді забезпечив 98% участі, і 44% голосів? – В.П.) вызваны скорее раздражением, но это чувство временное, наш человек отходчив"[1,с.38-47].

"ПРОЕКТ УКРАИНСКОЙ БУДУЩНОСТИ"

А хотілося ж заколоту проти Києва, проти України. "С Донбасса начнется возрождение России" – лунало в московській пресі. Проте не вийшло. Ось тут и впливло на поверхню те, що не влаштовує московську еліту: "разделённость Экс-УССР не по национально-территориальным проектам (а вони б дуже хотіли поділити її за власними "постартемівськими" проектами. – В.П.), а по линии принятия-непринятия большинством населения единственно существующего проекта украинской будущности, являющегося и официальной идеологией государства".

Більшість населення таки відчула загрозу майбутньому своєї держави, тому й проголосувала відповідно. Не визнавати цього неможливо, а тому доводиться робити вимушені висновки, приправлені своєрідним історичним збоченством, вигодуваним імперським мисленням: "Да: у западенцев есть своя сильная, уже полтора века как разрабатываемая и многим в этом мире выгодная идея, а у восточных идеи в принципе нет. Есть нежелание принимать государственную идеологию и язык, есть нелюбовь к «западенцам», есть местные экономические интересы, но нет своей идеи, своего взгляда на будущее". Ця думка так сподобалася автору, що він ще раз повторює її в категоричній формі: "Никакого хоть сколь либо определённого положительного и самостоятельного комплекса идей (того же образа лучшего будущего), за который [русские] люди могли бы бороться – нет". І в третій раз: "Нет цельности позиции, более того – нет и самой позиции". Зробивши

невтішні висновки, визнає: "на таком комплексе недо-идей и анти-образов создать что-либо крепкое ...невозможно". Але й заспокоїтись теж не випадає. Зрозуміло, далі черга йде за типовим "русским вопросом": "Хто винен?" Винних О. Неменський знайшов – це українці сходу, у яких "нет своего имени. Единственное имя, которым называют недоукраинцев – это «малороссы», но и за ним стоит всё тот же анти-образ. Малоросс в современном словоупотреблении – это плохой украинец, это человек, склонный к коллаборационизму с москальскими угнетателями, их «младший брат», это внутренний враг, это недо-...". Коли треба лаяти українців, слів йому не бракує.

Основна ж мета – обґрунтування розколу України – не дає спокою. Нема ідеї, нема позиції, нема імені? "Украинист" О. Неменський їх запропонує для недорозумних недоукраїнців: "существование столь своеобразного региона с «русскоязычными нерусскими и неукраинцами», с всё более *определёнными геополитическими, культурными и экономическими предпочтениями* (ясна річ, в бік Росії. – В.П.), *носящими совершенно неприемлемый для галицийцев* (от уже далися йому західняки – В.П.) *характер*, требует придание ему собственной *политической формы*... Потребность в ней объективная – и она уже выразилась в *проектах автономизации*, но ей недостаёт самого главного – субъективного фактора, то есть того *комплекса идей, который обосновывал бы её существование и целостность, и того имени, с которым её жители могли бы себя ассоциировать*. Без этого субъективного фундамента никакие объективные предпосылки и потребности не создадут *целостного гео-политического и культурного организма*, способного к формулированию и отстаиванию своих интересов".

Ось над цим комплексом ідей та суб'єктивним фактором для "геополітичного організму" і попрацював активний співробітник Центру україністики і білорусистики Московського університету ім. М. Ломоносова. Далі ми побачимо, які ж рекомендації він дає[1,с.38-47].

"НОВЫЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПРОЕКТ"

Вдихнувши глибоко, О.Неменський вирішив не мало, не багато – сотворити в Україні новий народ, за допомогою якого перемогти українців, оскільки кількості "активных русских" в Україні для цього не вистачає. "Необходим комплекс положительных идей исторической оригинальности, культурного своеобразия и горделивого самообраза, объединенный в особом **самосознании**, закреплённом в **самоназвании**. По сути, речь идёт о новом национальном проекте для этих земель. Нынешняя Украина – это *пространство экспериментального нациостроительства*".

Зневага до українського народу і його права на національно-визвольну боротьбу та формування зрілої національної свідомості прикриваються з допомогою теорії зовнішнього втручання: "если украинский проект благодаря сильнейшей поддержке имперских властей сначала Вены, а затем Москвы (не дарма ж вивчав О. Неменський в курсі середньовічного українознавства методи ієзуїтів, це ж для нас Франц Йосиф зачав, а потім Ленін і Сталін, та ще Хрущов гуртом досотворили "батьківщину" у вигляді УРСР. – В.П.) смог победить на территории Западной Украины, то на Восточной он смог лишь *замутнить русское самоназвание*".

Для того, щоб прояснити цю "мут", тобто ситуацію з самовизначенням українців у Східній Україні, використовуються не результати офіційного перепису, а популярний в Росії термін "слов'яни", відповідно політизований: "Жители Восточной Украины – это русскоговорящие **славяне**. *Вновь осознать себя русскими* в ближайшей перспективе они вряд ли смогут, но и украинцами быть всё более не хотят (и называют себя так скорее в гражданском смысле). Как мечты świadомых украинцев о постепенной украинизации этих земель кажутся всё более призрачными, так и надежды *национально мыслящих русских* на то, что этот край скоро вернётся в лоно матушки-России как заблудший не по своей воле сын, очень уж мало оправданы, о чём свидетельствует слабость местного *русского национального движения*".

Ця слабкість зумовлена тим, що й "сама Россия, надо признать, слишком малопривлекательная ныне страна для пробуждения сильной тяги к ней". Однак, це "нині" може і змінитися, а вчені повинні ж працювати на перспективу, тому: "при любом развитии событий – будь эти земли в составе федеративной Украины или в составе федеративной России (или же образованного вокруг неё «*союзного государства*») (далеко дивиться! – В.П.), им необходим будет автономный статус и, соответственно, *идейное обоснование своей автономии*".

Усвідомлюючи, що в Україні термін "слав'янство" має первинний етновизначальний, а не імперсько-політичний сенс, О. Неменський констатує: "Нынешние попытки вести автономистское движение под лозунгами «славянства» вряд ли можно счесть удачными, слишком трудно обосновать им самоуправление такого края или же его нежелание войти в украинский проект". І наполягає на своєму задумі внести в розкол України ідейну базу: "Пока автономистское движение не станет идейным, пока на Украине не появится два сильных национальных проекта вместо одного с аморфной массой непримкнувших к нему граждан, до тех пор

и демонстрации на площадях, и выступления местных политиков будут носить безыдейный и потому слабый характер"[1,с.38-47].

НАСТУП НА СВЯТАЯ СВЯТИХ НАРОДУ КОЗАКІВ

Чим відрізняється О. Неменський від *национально мыслящих русских*, то це своєю обізнаністю з українськими історичними реаліями. Але дивиться він на них крізь те ж імперське пенсне: "исторически Восточная Украина – это Запорожская Сечь со своей очень оригинальной историей и своеобразной культурной традицией, а также сильным опытом политической автономии, воплощённой в Гетманате; это Слободская Украина, также богатая местной исторической и культурной спецификой; это Новороссия с её *степенным колоритом и корнях в имперском прошлом*".

Замахнувшись на славу Запорозької Січі і козацтва взагалі, невідривного від поняття про Україну і українців, московський україніст вирішив, що він зможе з їх допомогою натравити одну частину народу на іншу: "Одни идеи казачьего «рыцарского» самоуправления чего стоят! Это ли не повод *горделиво* смотреть в сторону «*прогнувшихся под ляхами*» галицийцев? Прошлые века дают богатейший материал и для осознания своей исключительности, и для противодействия «западенскому насилию», и для «восстановления» автономных традиций".

Хотілося б спитати – про які автономні козацькі традиції йдеться? Принизливе чолобиття перед московськими царями? Чи віковична мрія про свою власну державу? То хіба нинішня українська держава не їх вершина? Чи нам пропонується повернутися до статусу Гетьманату майбутнього "союзного государства, образованного вокруг России"? Було б небережним дивитися на такий задум як цілком фантастичний. Попри спроби О. Неменського приписати собі новизну, реальні кроки до його здійснення вже зроблено. Уподобання виборців козацького краю – Дніпропетровщини і Запоріжжя теж не секрет. Розколоті козацькі організації тільки в останні дні були об'єднані завдяки зусиллям Президента.

Але те, що прокламується О. Неменським, також практично здійснюється: "важнейшей составляющей национального самосознания с необходимостью должно стать Православие. Именно граница канонического православия Малороссии с ушедшей в различного рода расколы остальной частью Украины может определять сферу *малорусского влияния*. История *запорожцев как главных защитников веры* от антиправославной политики Речи Посполитой можно *оживить в сознании* и сделать идею приверженности Православию важнейшей чертой *малороссийского национального самосознания*, духовно оградив его от галицийского влияния". Як було відмобілізоване попівство Московського патріархату на перемогу над українством у виборчій кампанії видно було з його власних публікацій. Не дає спокою О. Неменському і козацька символіка. Всіма засобами він хоче поставити її на службу ідеї розколу України: "в осознании историко-культурной самостоятельности юго-восточных земель нынешней Украины – кроется и богатейший символично-стилевой материал, совершенно не задействованный в нынешней и прежних политических кампаниях". Чому ж, більшовики вже один раз одурили українців, утворивши "червоне козацтво" замість вільного. Тепер знайшовся ще один "україніст", який закликає до подібної хитрості в майбутніх виборчих кампаніях. Подивіться, каже він, як "сторона Ющенко активно использует, например, предметы традиционной одежды запорожцев как национально-украинскую символику, хотя, по идее, она должна принадлежать как раз противоположному лагерю".

Боротьба за представництво в парламенті, звичайно, буде відрізнятися від президентських виборів, але настанови московських ляльководів можуть бути так само задіяні: "Если противостояние западного и восточного кандидата будет по крайней мере в Восточной Украине ассоциироваться с противопоставлением запорожца-казака, защитника православия и личной вольности с западенским «бандеровцем», то и предвыборная позиция восточного кандидата покажется гораздо более симпатичной и привлекательной". Не забув О. Неменський в такому розмаху думок і про Гоголя: "Важна также работа по созданию образов *знаковых личностей Малороссии, местных «национальных героев»*. Ими должны быть и крупные деятели культуры, и политики прошлого. Одним из культурных символов здесь вполне может стать Гоголь... Очень яркие образы «национальных героев Малороссии» представляет *казацкая история*, хотя их имена и надо ещё *отмывать от украинской националистической интерпретации*". Щоб козаки вже й не були українцями, бо так їх, мовляв, не називав Гоголь. Не такими вже безнадійно мюнхаузенськими здаються представнику московської еліти його заклинання : "По сути, речь идёт об особом национальном проекте, для оформления которого есть *все предпосылки и возможности*, не хватает лишь комплексной работы по его созданию и *донесению до сознания «тутейших»*". В цьому останньому терміні, взятому з дореволюційної практики перепису населення в Західному краї (Білорусі) зафіксована розмитість їхньої самосвідомості. Позбавлені державно-історичних уявлень, на запитання про національність вони, ніяковіючі, відповідали "та ми тутейші".

На подібний плацдарм невизрілої національної свідомості у Східній і Південній Україні якраз і спрямовується вістра аргументів автора "нового національного проекту"[1,с.38-47].

СТАРЕ-НОВЕ ІМ'Я НОВОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОЕКТУ – "МАЛОРОССИЯ"

З іменем вийшов прокол. Не придумавши нічого оригінальнішого, О. Неменський агітує за повернення до милої серцю москвичів "Малороссии" (не дарма ж так пристрасно писав про комплекс "малоросійства" в Україні Євген Маланюк): "Да, имя, которое оказывается почти безальтернативным для такого проекта – малорусы – сейчас звучит почти ругательно. Но ведь оно было реальным самоназванием городских жителей Левобережной Украины ещё с XVII века, было господствующим в XVIII-ом и сошло на нет только к концу XIX-ого и звучащее в нём «мало-» лишь подчёркивает осознание того, что эти земли – не суть вся Русь, а это никак чести местных жителей не умаляет. Поляки с Малой Польши не стесняются своего происхождения и места проживания – у них просто нет тех комплексов, которые породила *искусственность украинского национального проекта*".

Оце і є квінтесенція думки московського "україніста", а точніше "малоруссисти": "воспетое в литературе «Малороссия» вполне реально можно наполнить привлекательным содержанием, ассоциациями с образами, вызывающими *чувство гордости за свою родину* (чую "родину", Россию? – В.П.) и усиливающими чувство собственного достоинства. Однако для этого требуется серьёзный труд части интеллигенции по *разработке такого самосознания*, по *внедрению* его в униженные ныне массы «недоукраинцев».

Представників московської інтелігенції, задіяних у виборчому процесі в Україні, зокрема контрреволюціонера Г. Павловського, ми вже бачили. І результати їх творчої роботи знаємо. Але заклики до майбутнього реваншу не припиняються: "Для создания Малороссии требуется активная *интеллектуальная и организационная деятельность*, направленная на закладывание её основ в фундаментальных областях культуры, самосознания, идеологии, причём как по их идейной разработке, так и по проведению PR-кампаний, доносящих новые массивы информации до сознания людей. Часто говорят, что факел национального движения не гаснет – его нужно только суметь *разжечь*".

Так інтелігент О. Неменський виступає в ролі не тільки підбурювача до розколу нації за допомогою "внедрения" в її самосвідомість, але й підпалювача громадянської війни в Україні. Наприклад, по типу Придністров'я, про що цілком відверто і каже: "Необходимо создание **учебников по истории Малороссии**, (мабуть за основу їх треба брати ті підручники з історії України, які видає Центр україністики і белорусистики МГУ? – В.П.), а также полноценного *вузовского курса (вдохновляющим примером* здесь может служить учебная литература и двухтомная **«История Приднестровья»**, издаваемые в ПМР). Также огромную силу воздействия могут иметь исторические фильмы и телепередачи, снятые по заказу местных властей и акцентирующие историко-культурные различия и *факты противостояния малороссов и украинцев* (хотя бы по той же старой антитезе «православные – униаты»). В исторической памяти (формируемой, главным образом, школьным образованием и кино) стоило бы сделать акцент именно на тех периодах истории этих земель, для которых характерно было их сепаратное развитие от территорий Западной Украины".

Чим не кандидатська програма для керівників східних регіонів, що хочуть дійти до влади у Києві, якщо не на Банковій, то на Грушевського?[1,с.38-47].

БІЛЬШОВИЦЬКИМИ СТЕЖКАМИ ДО РОЗЧЛЕНУВАННЯ УКРАЇНИ ЗСЕРЕДИНИ

Розробляючи теоретичні основи внутрішнього конфлікту двох "національних проектів", О. Неменський намагається опертися на досвід самого українського визвольного руху, висловлюючись сучасною термінологією, клонувати його, щоб зробити з майбутнього клона близнюка-антипода: "Когда-то так начиналось украинство, планируя распространить своё влияние на весь юг Российской Империи, на всё Причерноморье (вспомним карты М.Грушевского). Пора признать, что при всей *политической успешности* этих идей, они не смогли реально охватить даже территорию СССР. Однако и тот частичный успех, который достигло украинское движение, оказался возможен благодаря тому, что его адепты и «спонсоры» работали не только в области политики и экономических связей, а начинали с самых главных и глубоких оснований такого проекта, а именно с *самосознания*".

Підмінити генетично-українську самосвідомість російськомовних українців свідомістю малоросійською у вигляді внутрішнього процесу (як було зроблено більшовиками з проголошенням Радянської України в Харкові з маріонетковим урядом Х.Раковського всупереч Києву і УНР) і є його головна мета: "И на Восточной Украине, если ставит *задачу местного нациостроительства*, одними экономическими аргументами и политической борьбой создать что-либо не получится. Да, власть в Москве не умеет смотреть столь далеко,

запускать долгоиграющие проекты, да и интересы у неё далеки от *проблем Русского мира* (це вже типовий російський прийом прибіднятися і юродствувати, так начебто це не Росія розіграла довгограючий проект у Придністров'ї, щоб на цю приманку на сталінському гачку клюнула Україна, а в неї натомість забрати Крим. Саме ж на Придністров'я щойно радив рівнятися О. Неменський – В.П.), но и *украинство долго существовало без внешней поддержки*, начинаясь с неформальных кружков единомышленников".

Хіба не нагадує ця лексика з "кружками" відому "Історію ВКП(б)" і закликів до підпільної пропагандистської роботи?

Набравшись певної інформації в галузі україністики, О. Неменський так і залишився неучем, пройнятим московським шовіністичним духом. Варто тільки придивитися до його формулювань, з яких так і тхне зневагою до народу, мови, що нібито є сферою його "наукових" інтересів: "Долгая кропотливая работа по созданию украинской литературной нормы русского языка (як вам подобається таке українознавче визначення? – В.П.), по написанию целостной истории «украинского народа» (не інакше як у лапках. – В.П.), по разработке украиноязычной и идеологически выдержанной системы начального и среднего образования (що вже й казати про вище, цього гасподін О. Неменський навіть в думках не допускає. – В.П.), по изменению самосознания населения (а якже – "все были русскими, а тут под влиянием кружков в Австрии и Южной России стали украинцами". – В.П.), по направлению церковной политики (здогадалися й Біблію перекласти "українською літературною нормою російської мови" та внести "розкол" у сталевобетонну єдність Московського патріархату. – В.П.), по созданию благоприятных условий для внедрения (улюблений термін, тільки от якого "наукового" відомства? – В.П.) новой идеологии в массовое сознание и т.д."

На цьому "внедрение" О.Неменського в українське життя і майбуття не закінчується[1,с.38-47].

КОДИФІКАЦІЯ СУРЖИКА ЯК "МАЛОРУССКОГО ЯЗЫКА"

Напрошуючись у батьки нового вигаданого ним народу, як не помислити і про його особливу мову: "всё это необходимые ступени для оформления нового национального тела". Так от: "В области языковой политики возможны два варианта. Один имеет прототип в немецкоязычной Австрии – использование *общерусского языка* (йдеться про москвофілів з їх калічним язиком – В.П.) при наличии местных речевых особенностей и подчёркивании своей *особости* во всех других областях культуры и политики".

Несподівана нібито згадка про Австрію не випадкова. В неназваній ним досі жодного разу українській мові він примітив маленьку, але таку дратівливу "особость": "Удачными оказались даже такие казалось бы абсурдные венские «идейные диверсии», как принуждение различать на письме русских с одним и с двумя «с»... (як же це про м'який знак забув, аналізуючи таку комарину "диверсію" старлей чи може вже й капітан (?)) – все ж таки кандидат українознавчих наук – О. Неменський? – В.П.).

Ясна річ, "око за око, зуб за зуб", хоча б і в боротьбі з комариком. З "диверсіями" можна боротися тільки новими, ще більш тонкими диверсіями, які О. Неменський і надумав здійснити, в тому числі й на мовному ґрунті: "Возможен вариант более основательный и выигрышный, хотя и более трудоёмкий. Для придания полноценности малорусскому национальному проекту (и, соответственно, чтобы избежать факторов ущемлённости малорусского самосознания) возможно проведение лингвистической работы и по кодификации местного суржика как малорусского языка. Он может остаться на бумаге – важен факт его существования". Чого ж так скромно, гаспадін "украинист", у нас же є й живі носії кодифікованої норми суржика, взяти хоча б Верку Сердючку, дует "Кролики", вельми популярні і в Росії (пробачте, що через одну "с"), де вони гідно представляють ваш майбутній проект. Чому б їх не оголосити "видатними малорусознавцями" і ввести в комісію по кодифікації суржика, тим паче що вони жодної "ущемленности" від цього не відчувають. Щоб виписати рецепт знищення української мови, довелося О. Неменському таки один раз її згадати вимушено по імені: "Для многомиллионной Малороссии, обладающей сильными университетскими центрами, разработка особой *местной языковой нормы* вполне доступна. К примеру, за основу можно взять тот же украинский язык, но провести кампанию по его «очистке» (типу чергової "зачистки", втім вона вже неодноразово проводилася як у мові, так і серед її носіїв. – В.П.) от всех полонизмов, что изменит его до неузнаваемости и сделает почти тождественным общерусскому, но с местным колоритом. И хоть такой язык мало чем будет отличаться от русского, но будет своим, а это немаловажно". Не вельми оригінально, гаспадін сажотрус, цю ідею ще з 30-років проводять "знавці української мови", видаються відповідні граматики, словники тощо. І більше всього протестують проти повернення до народного першоджерела саме ті, хто українською мовою не користується, втім є й академіки, які проведену зачистку радо підтримують.

Як потомствений московський інтеллігент, О. Неменський турбується і про почуття національної гідності. Виявляється українцям: "как белорусам важно знать, что у них *есть свой белорусский* ("или малорусский,

какая разница". – В.П.) язык, хотя они и почти не говорят на нём (по переписи 1999 года родным его назвали 85,6% белорусов, но призналось в употреблении его значительно меньше половины из них, а более 80% всех жителей Белоруссии предпочитают говорить на русском)".

Ось той генеральний напрямок (а до цього, окрім О. Неменського, багато хто з "національно мислящих русских людей" докладає зусиль), яким має йти колишня і майбутня "Малороссия" з двома "с". Може хтось має сумнів щодо здійсненності такого плану, то він просто ще не розібрався в тонкощах "україністики". Для московських спеціалістів у цій галузі науки і політики "при кажущейся фантастичности ничего сверх сложного в такой задаче нет".

Головне стратегія військово-наукового наступу. Розривати Україну можна зі сходу, але можна і з заходу, так би мовити з ворожого загаличанського тилу. Не дарма ж О. Неменський нагадує про наміри діячів "русинского национального движения из Закарпатья, Пряшевской Руси, Лемкивщины и Воеводины по созданию и развитию сразу четырёх литературных норм русинского языка", як приклад для майбутнього малоросійського. Не важко здогадатися, що в "проекті" і від "русинського" в Ужгороді, при подальшому тісному співробітництві з московськими "україністами", лишиться теж, що у Бресті і Гродно.

"Я не случайно выше упомянул русинское национальное движение в Закарпатье, – каже О.Неменський. – Его принципиальное отличие от украинского национализма в том, что оно основано не на ненависти ко всему русскому, к своей же русской истории (от тут то й вкусив комарик – два "сс" чи одне "сь" з м'яким знаком. – В.П.), а органично сочетает в себе признание культурной и исторической общности Русской земли с акцентировкой местных особенностей, своеобразие закарпатской истории, местной культурной и языковой традицией, приверженностью к Православию и желанием самостоятельно решать свою судьбу" (читай, від України. – В.П.) Так що, панове закарпатці-"русини" мусите повставляти по два "сс" і в свою назву, і в кодифікований русинський язык. Можна і двічі по два – для більшої певності у вашому общемісцевому русинському патріотизмі, бо як кодифікується Малороссия, і галичан прижмуть по цю сторону Карпат, то Великороссия вам того і по ту сторону не попустить, таки доведе до Білорусинського стану[1,с.38-47].

РОЛЬ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ

Було б дивним думати, що такий стратег-архітектор "нового національного проекту", пишучи про антиукраїнські крайній схід і крайній захід, забув про центр. Ніяк ні: "При развёртывании такого проекта в территорию его потенциального развития может также включиться и ныне «анти-януковичская» центральная Украина, протестный характер голосования и ещё более промежуточное положение которой между русскоязычными «недоукраинцами» и украиноязычными «западенцами» способно обернуться активной увлечённостью более соответствующим местным реалиям малорусским национальным проектом (хотя значительную преграду этому способен поставить политически украинствующий Киев)".

Щодо Києва, то нічого дивного тут нема. Додумалися ж окоянні кияни аж два пам'ятника династії дорюриковичів Кию, Щеку, Хориву і Либеді поставити, ще й лицем у різні боки, один на південь, а другий на північ, щоб легше було тягнути державного воза і з води, і з суходолу. Лидінь умудрилася ще й на вершину готелю свого імені підлетіть, ба навіть під землею (в метро) наслідити. Звідси й доппельефект.

Є й інша версія щодо українства Києва. Як не прикро, в його назві жодної букви "с" нема – на відміну від Москви. Втім може по-малоруські правильно буде вже писати Моссква? З огляду на те, що був на її місці колись просто комариний рай, куди зліталися усі найрусскіші, навіть київський князь Юрій Довгорукий як заїхав у те болото, так і стоїть посеред нього з конем[1,с.38-47].

МЕТА: ДАЙОШ МАЛОРОССИЮ БЕЗ УКРАИНСТВА!

Пора підводити й підсумки: "Малорусский проект может стать ... сильным и влиятельным, нарушит гегемонию украинства и дать крепкие основы для самосознания Юго-Восточной Украины (назва, звичайно, тимчасова. – В.П.). Ведь главная проблема украинского движения – его разрыв с Ру"сс"ким миром, отрицание ру"сс"кости как своей составляющей. В этом корень русофобии (чому ж не руссофобии? – В.П.), без которой немислимо украинство. Однако оппозиция «русский – украинец» вовсе необязательна, она создана искусственно (це нас не Господь Бог, природа й історія сотворила українцями, це наших матерів кесарили в чужих столицях. – В.П.) и в чисто политических целях (вічно ці змови проти Росії. – В.П.)".

"Представление о том, что малорусы, как и великорусы – **тоже русские**, «только другие» - нисколько не повредит оформлению и утверждению самого проекта, но лишит его корня русофобии". Дякуємо малодушно за вашу великодушну пораду-молитву – як займатися самолікуванням від усіляких там фобій, що й вас оце трясє від неї[1,с.38-47].

СОЗДАТЬ КОЛОНИАЛЬНО ЗАВИСИМУЮ ОТ МАЛОРОССИИ ЗАПАДНУЮ УКРАИНУ

Дорікнувши Київ за його українство, далі про нього О. Неменський начебто забув. Але десь в глибині душі усвідомлює, що які б там проекти не придумувати, а частина українців так собою і залишиться. Специфіка полягає в тому, що зосереджені вони, на його переконання, в дуже важливому геополітичному регіоні, в межах арени, де відбуваються спектаклі якщо і не світової історії, то принаймні з заїжджими акторами-гравцями: "Формирование Малороссии может сыграть решающую роль и в борьбе за влияние на Западную Украину между Варшавой и Москвой".

Зауваживши на початку свого опусу, що "аргументи економічного егоїзму" поступаються суб'єктивному фактору, тут він запускає їх на повну потужність, оскільки "малороссийский фактор" ним вже розроблений: "Не секрет, что при всей своей идейной противоположности Юго-Востоку *запад Украины живёт за его счёт*, однако он фактически *«сам себя кормит с Востока»*, направляя политику центральной власти (це удар по авторитету Києва, його столичній ролі. – А будеш українствувати?! – В.П.).

"С точки зрения геополитических предпочтений для современного галицийца (явно чужака, бо римується з іменами "італійця, галісійця, португальця і тому подібних народів і земель, далеких від північних метрополісів. – В.П.) не стоит выбор между Варшавой и Москвой – однозначно Варшава. Но если выбор будет стоять не между Польшей и Россией, а между Польшей и Малороссией, то основной политический вектор может поменять своё направление. Тем более что экономическая зависимость от последней несомненно сильнее, чем от ЕС". Це настирливе бажання московської еліти усунути з української арени світового геополітичного гравця, якщо і не своїми руками, то "другорядних акторів", які мають розіграти національну трагедію на державномовну з аргументами економічного егоїзму тему: "Существование **формально-самостоятельной**, но экономически (в обозримом будущем) *слабой* и потому **колонияльно зависимой** от Малороссии Западной Украины привяжет её к *пространству СНГ и политически*".

Московська холодна окрошка замість українського борщу зготовлена, зупинка за малим: "Уже сейчас *вопрос только в политическом самоопределении юго-востока страны и в большей концептуальности политики Москвы*". Куди вже більше? Чи є ще якісь клоновані більшовицькі варіанти з 1918–1921 чи 1939–1940 року? А, ще ж лишилася одна маленька проблема – як самі "галіційці-італійці" сприймуть своє колоніальне становище в західняцькому П'ємонті? Ну, на те є хитрість, а вона, як загальновідомо, найдійовіша зброя москаля: "При этом оформление Малороссии может найти себе и союзника в западноукраинском автономистском движении, сторонники которого всё более осознают, что форма политической жизни в стране–Тяни-толкае не даёт *полноценно развиваться украинской культуре и осуществляться украинскому национальному суверенитету*".

Як пасаж? Смішно, чи сльози навертає? А кажуть, що Росія – "родина слонів". Це помилка. Там, неподалік верхів'я Дніпра-Борисфену, розвелися крокодили, що дуже бажають незабаром приплисти до Києва та розплодитися по східних і центральних річках України аж до самого синього моря, щоб отак як О. Неменський "непомітно" виповзати з морока історичної ночі і своїми сльозами поливати українські чорноземи. Аби в них не жито чи картопля проростала, а маленькі такі земноводні крокодильчики, нехай і безголові. Якщо ж протестуватимуть тутешні, то можна все на іноземного колорадського жучка звернути, підкупленого США чи ЄС, або й з бюджету НАТО, що з успіхом робить у своїй близькозарубіжній країні О. Лукавий[1,с.38-47].

ЗАДАЧА ПОСТАВЛЕНА. ЗА РАБОТУ ТОВАРИЩИ

"Малороссийский проект имеет огромные шансы на успех, но потребует столь же большой работы *русскоязычных интеллектуалов* по его оформлению. Экономических и политических предпосылок для того, чтобы его взяла на вооружение и *властная элита* Юго-Востока Украины, тоже не мало. Ясно также, что вечно существовать на положении *недоукраинцев и недорусских* жители этого края не могут. А значит, *есть задачи и есть поле для работы*" (дивись вище. – В.П.)

Останній акорд можна було б залишити і без коментарів, якби ж за хвостик лисички та не зачепився рак: "Ведь это именно то, что интеллигенция всегда делала и может делать *независимо от заказа властей*" (питання тільки чийх? – В.П.). Сподіваюсь, нинішня українська влада реагуватиме адекватно на подібний напрям "наукових" досліджень. І письменникам, і науковцям, і державним службовцям слід всіма засобами нейтралізувати потік подібної антиукраїнської і антидержавної пропаганди. Бо ми – і східняки, і західняки – таки єдиної України доньки і сини, єдина козацька нація, у нас одна єдина Батьківщина від Донбасу і Слобожанщини до Карпат і за Карпатами, щоб там не вигадували співробітники московських центрів "україністики и белорусистики"[4,с.38-47].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Петрук В. Яке українознавство розвивають в МГУ?. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2006. – Т.ХІІ.
- 2.http://www.russ.ru/culture/20041229_nemen.html
http://www.russ.ru/culture/20050325_nemen.html
- 3.<http://www.zatulin.ru/institute/sbornik/025/01.shtml>
- 4.В.Петрук. Яке українознавство розвивають в МГУ? Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2006. – Т.ХІІ. – С.38-47.

Владимир Петрук

Какое украиноведение развивают в Московском государственном университете?

Аннотация: В статье исследуется развитие украиноведения в России в Москве.

Основной акцент концентрируется на вопросе - какое украиноведение развивают в Московском государственном университете?

Ключевые слова: Украиноведение, украиноведение в Московском государственном университете.

Volodymyr Petruk

What Ukrainian studies are developed in Moscow State University?

Annotation: Ukrainian studies development in Russia is researched in the article.

The main emphasis is put on the question – what Ukrainian studies are developed in Moscow State University?

Key-words: Ukrainian studies, Ukrainian studies in Moscow State University, MSU.

УДК 930(477)

Володимир Прохоренко

До з'ясування антитези українського та російського менталітету

Анотація: В статті вивчається український та російський менталітет.

Основний акцент концентрується на з'ясуванні антитези українського та російського менталітету.

Ключові слова: Менталітет, український менталітет, російський менталітет, антитези українського та російського менталітету.

Хоч не так уже й мало розчарованих наукою людей легко можна відшукати серед наших сучасників, проте в переважній більшості із них вона заслужено користується незаперечним своїм авторитетом. А весь сенс такого кінцевого результату - в реальній силі науки, котра, як відомо, постає з її нерозривного зв'язку із фактами, з її стійкої опори на них. Правда, пошуки потрібних фактів у ряді випадків поєднані з вирішенням дуже складних проблем і з подоланням неймовірно великих труднощів. На щастя, у нас немає причин бити на сполох із цього приводу. Фактів, пов'язаних зі змістом даної, пропонованої на суд читачеві статті, багатотомна історія взаємовідносин українського та російського народів дає нам у більш ніж достатній кількості. Біда лише в тому, що факти ці якісно різноманітні, і тому за бажанням кожен може понасмикувати з них всього, чого завгодно. І все ж не слід упадати в розпач, вважаючи, що тут ми стаємо заручниками безпросвітних помилок та обумовленого ними всемогутнього суб'єктивного свавілля. В самій дійсності вся сукупність фактів аж ніяк не є якоюсь інертною, аморфною масою безликого й податливого «емпіричного матеріалу». Факти споконвічно знаходяться в певних взаємозв'язках одні з одними і утворюють разом статичну та химерну тканину, яка щільно обволікає специфічну структуру тих чи інших явищ дійсності, в даному випадку - соціальних. Звичайно, найбільшу цінність для людей мають «свіжі» факти, факти в сучасному, в актуальному їхньому звучанні й самовираженні[1,с.65-66].

Всесвітня історія виявляє порівняно мало аналогів того історичного періоду, що ми зараз переживаємо. Зовсім недавно на наших очах, а, можливо, навіть і при деякій нашій участі, відбулось розвалення останньої і самої підступної з усіх будь-коли існувавших на землі імперій. Тяжкі, наочно-відчутні й об'єктивно значущі наслідки володарювання цієї імперії, особливо в модернізованій, радянській її модифікації, всім достатньо добре відомі. Майже все ХХ ст. пройшло під знаком найжорстокішої конфронтації призведених нею до життя двох антагоністичних одна одній суспільно-політичних систем - капіталістичної та соціалістичної. На її рахунок спустошливі війни нашого століття, небачений раніше в історії людства розмах масових політичних

репресій, незчисленних актів жорстокого терору і немилосердного геноциду, а в остаточному підсумку - і смертельна загроза зловісно навислої в кінці другого тисячоліття над нашою Планетою термоядерної катастрофи. Заперечувати чи, навпаки, виправдовувати всі ці факти посиланнями на історичну доцільність сьогодні вже більше ніхто не наслідуються, за винятком хіба що самих ортодоксальних, самих непохитних прибічників насильницько-революційного переустаткування світу. Так що тільки розпад «імперії зла» дав можливість людству благополучно вибратись із, здавалося б, глухого куту. Однак переліченими вище трагічними подіями нашого сторіччя ще не вичерпуються всі «активи» заваленої імперії. Найбільш спустошливі, широкомасштабні наслідки залишила вона в людських душах. Але ці останні стосуються світу «невидимих», чуттєво несприйнятливих феноменів нашого індивідуального існування. Ось чому «душевнохворі» люди, апелюючи до безперечних фактів дійсності, можуть уявляти себе зовсім здоровими, а всі знегоди суспільного життя скинути на злий намір інших та на несприятливі зовнішні обставини. Результати подібних витівок людського розуму, подібних розвінчувань ним шкідливих «темних» сил історії, як правило, виявляються цілковито безплідними, тому що суворі вимоги до того, що встигло уже канути в небуття, можуть мати для сучасників лише чисто символічне, чисто ритуально-містичне значення. Тим часом такі явища суспільно-психологічних розбирань в досить великих масштабах спостерігаються зараз не тільки в нашій країні, але й на широких теренах пострадянського простору в цілому, супроводжуючись при цьому більш чи менш помітним резонансом в усьому останньому світі[2,с.39-41].

Непримиренно настроєним по відношенню до радянської влади людям здавалось, що досить позбавитися хибної марксистсько-ленінської теорії, і відразу ж якимось чарівним способом все легко й негайно само собою уладнається. Та замість таких благодійних сподівань дуже скоро виявився в країні глибокий ідеологічний вакуум. В обстановці інтенсивної дискредитації пануючої раніше комуністичної ідеології разом з викликанням цією кампанією всезагальним ідейним розбродом можновладці не знайшли нічого кращого, як направити суспільну думку в русло звичайного здорового глузду і зорієнтувати його на реанімацію традиційних релігійних вірувань (перш за все православ'я, розуміється). Що із цього виходить, ми з крайнім розчаруванням своїми власними очима зараз спостерігаємо довкола себе. Та й дивно було б, якби на порозі третього тисячоліття, коли наука перетворилася в «безпосередню продуктивну силу суспільства», ми вирішили раптом без її поважних санкцій здійснити радикальні соціально-економічні реформи й розпочати суттєве оздоровлення всього нашого суспільного життя. Чи варто після цього дивуватися, що власть імуці розпочали невдовзі розмову про необхідність створення нової ідеології? Однак «віз, - як мовиться, - й понині там». Для того щоб рушити накінець з мертвої точки, нам необхідно рішуче й без зволікання звільнити свою свідомість від важких кайданів закоренілого совкового гіпнозу. Як часто в своїй познавальній діяльності ми, ніби піддавшись азарту скорішого досягнення бажаного результату, необачно проскакуємо цілий ряд проміжних щаблів, а інколи навіть і сам вихідний пункт розпочатого нами дослідження. Особливо різко впадають в очі зловживання подібними «методологічними засобами» в суспільних науках. Само собою зрозуміло, що це вельми згубно відбивається на якості отриманого таким шляхом знання. Не секрет, що в багатьох випадках відзначені упущення виникають не стільки з-за недогляду запопадливих жреців істини, скільки з-за їхнього старання трудитися на догоду якоїсь можновладної особи. Особливо широко це практикувалося в радянський період. Зараз уже нема більше славнозвісної Країни Рад, однак характерні для неї соціальні явища все ще по інерції продовжують свій переможний хід. І ось тут нам якраз і не завадило б покликати на допомогу здоровий глузд. Якщо поспостерігати за різними оточуючими нас навколишніми предметами, то легко можна виявити, що їх поведіння визначається дією тих чи інших фізичних сил, зокрема - гравітації. Ми теж постійно знаходимося в гравітаційному полі, та все ж таки, апелюючи до нього, неможливо з'ясувати, чому ми, наприклад, зібралися з вами в якомусь приміщенні. Причини нашого знаходження в даному місці можуть бути самими різноманітними, але всі вони так чи інакше приводять до одного й того ж вихідного пункту, а саме, до потреб. Людські ж потреби для нашого суспільствознавства досі все ще фактично - terra incognita. Раніше в історичному матеріалізмі, який в радянські часи виконував по суті роль марксистсько-ленінської соціології, не тільки не було спеціального розділу по темі людських потреб, але навіть і саме їх поняття практично тут не фігурувало. Зате в загальногуманітарному плані йому була надана досить широка сфера застосування, правда, вже в якості чогось само собою зрозумілого. Тут це поняття, повністю позбавляючись будь-якого проблемного забарвлення, являється перед нами в двох іпостасях - у вигляді матеріальних і духовних потреб людини, перші з котрих розглядаються як більш фундаментальні по своїй суті, а другі - як більш привабливі, як більш прийнятні і бажані для суспільства (тобто для властей імущих). Нічого серйозного з точки зору можливості з'ясування суспільного життя таке уявлення про людські потреби не давало, та й не могло дати, оскільки виконувало воно лише специфічну, службово-допоміжну роль своєрідного буфера між науковими запитами суспільствознавства та пропагандистсько-ідеологічними ресурсами панівних кіл.

Останнім часом публіцисти дуже часто нагадують нам про життя наших «братів молодших» і про наші обов'язки по відношенню до них. Цей сюжет постійно навіває нашої свідомості безліч всіляких загадкових думок і асоціацій. Одна ця обставина мимоволі підштовхує нас на стежку, спрямовану в бік проблеми потреб. Навіть найповерховіше знайомство з тваринами - немає значення, дикими чи домашніми - наочно показує нам, що в нас із ними багато спільного. І це спільне, звичайно, починається з самого фундаментального - з потреб. Місце останніх досить чітко фіксовано в простому, триланковому життєвому циклі всякого організму: ЦІЛЬ (потреби) - ЗАСІБ (діяльність) - РЕЗУЛЬТАТ (задоволення потреб). Тим часом у людини цей цикл зазнає суттєвої трансформації, обумовленої закономірним переходом від пристосовуючої діяльності тварини до людської творчо-перетворюючої діяльності. Тепер перші дві ланки зазначеного циклу втрачають свій безпосередній зв'язок одна з одною, і між ними з'являється декілька нових, проміжних ланок, які органічно вписуються в канву своєрідного категоріального ряду: П - М - І - Ц - Д («потреби - мотив - інтерес - ціль - діяльність»). Цей ряд виражає собою духовний, прямий зв'язок людини з зовнішнім світом. А ось на лінії зворотного, практичного її зв'язку з світом (Д - П) відповідно до наявних людських потреб постійно простежується помітна трансформація самої об'єктивної реальності. Таким чином, завдяки творчо-перетворюючій діяльності людини відбувається необхідний поділ її життєдіяльності на суб'єктивну (духовну) й об'єктивну (практичну) сфери, що неминуче призводить до радикальної перебудови самих потреб. У тварин потреби споконвічно носять вітальний характер, і направлені вони безпосередньо на фізичне виживання як окремих одиниць, так і тих видів, до яких вони належать. Цілком очевидно, що без таких потреб неможливе існування ні людини, ні людського суспільства. Але якщо в тваринному світі ними й вичерпується весь арсенал можливих потреб, то в людському суспільстві вони створюють лиш один із двох їхніх різновидів. Перші грають у людини роль органічних потреб, над якими надбудовуються специфічно людські, функціональні потреби, виводжуючі суспільство на шлях Добра, Істини та Краси й забезпечуючи йому за допомогою цього перспективу безперервного і безкрайнього прогресу. Внаслідок принципової відмінності функціональних і органічних потреб, співвідношення між ними в перебігу історії поступово змінюється. Ранні етапи суспільно-історичного розвитку відзначені печаттю абсолютного переважання органічних потреб над потребами функціональними. Потім настає довготривалий період, який характеризується відношенням деякої рівноваги між ними. Накінець настає історична фаза абсолютної переваги функціональних потреб над органічними потребами людини[3,с.47-52].

Хоча фазова динаміка людських потреб визначає специфічні особливості суспільно-історичного розвитку людства в цілому, у різних народів вона відбувається все ж таки по-різному. У світовому рангу пріоритетів Європа здавна користується заслуженою пальмою першості. Тут вперше зародилася демократія, в найбільш концентрованому вигляді виражаючи благодійний вплив функціональних потреб людини на соціально-політичні структури суспільства. Тут же складались і відносно сприятливі умови для виникнення та розвитку квітучих моноетнічних держав. Прикметна в цьому плані історична доля України. Україна - європейська країна, і як така вона по праву повинна була б користуватися всіма благами європейської цивілізації. Разом з тим периферійне її положення в європейській співдружності народів завжди було насичене провокаційно підтримуваною ззовні серйозною небезпекою внутрішніх її деформацій. Цієї історичної «пастки» якраз і не вдалось обійти Україні в процесі довгочасних культурно-побутових, економічних та політичних її взаємовідношень з дедалі міцніющою Московською державою, що призвело врешті-решт до згубного поневолення українського народу і втрати ним на багато століть свого державного суверенітету. Такий трагічний результат із самого початку був фактично зумовлений укладеним 1654 р. воєнно-політичним союзом двох сусідніх східно-європейських країн[1,с.65-66].

Справа в тому, що російський етнос, утворюючи централізовану національну державу, з моменту занепаду Київської Русі переживав глибоку інверсію людських потреб, зміщення співвідношення органічних і функціональних потреб людини на початок суспільно-історичного процесу. Звідси ясно, що для підтримування більш-менш стерпної продуктивності праці росіянина із-за інверсії його потреб був потрібен досить досконалий, ефективно діючий репресивний державний апарат. Оскільки цей апарат сам потребував солідної матеріальної підтримки, неймовірно збільшувався податковий прес на трудящі маси, і тому інверсія потреб у суспільстві не тільки не слабшала, а ставала навіть ще більш інтенсивною. Не важко здогадатися, що з якогось певного часу в відношеннях між державою та її підданими повинно було наступити становище напруженої й хиткої рівноваги. Підкорюючись такій непринадній долі, суспільство було приреченим на поступове сповзання до крайньої грані консерватизму й застою, повністю заглушуючи в самому собі всілякі потенції культурно-історичного поступу. Однак така ситуація можлива тільки при максимальній його ізоляції від всього зовнішнього світу. Певна річ, що подібна картина може мати місце лише в уяві. У дійсності ж кожний народ постійно спілкується з своїми сусідами, а стосунки ці в історії людства часто-густо носили далеко не ідилічний характер. До самого недавнього часу у взаємозв'язках між державами чітко, без будь-яких виключень, діяв

простий і жорстокий принцип: «Відсталих - б'ють». Тому, щоб запобігти обумовлену інверсією потреб неминучість внутрішнього колапсу, російська держава навіть витрати на боротьбу з зовнішніми ворогами повинна була відшкодовувати за їхній власний рахунок, що є досяжним, як відомо, тільки шляхом захоплення й окупації чужих територій. Звідси випливає, що інверсія потреб сама по собі вимагала постійної експансії, постійного розширення російським етносом свого життєвого простору[3,с.47-52].

Таким чином, у результаті взаємодії двох відзначених вище тенденцій (інверсія потреб і зміцнення держави) в лоні Великого Московського князівства дуже рано виник потужний континентально-імперський тайфун, поступово затягувавший у свою орбіту все нові й нові землі з різними чужорідними етносами. Без усякого сумніву, імперським вірусом північно-східний сусід України був заражений з самого початку, хоча для повного визрівання великодержавного синдрому й деспотично-політичного монархічного режиму тут сподобався певний час, певний, так би мовити, латентний період. В цьому плані приєднання України до Московії - кульмінаційний пункт в розвитку російської державності. Тільки після цієї події стала можливою поява на міжнародній арені могутньої й грізної Російської імперії, яка знайшла свою стійку економічну опору «у надзвичайній працездатності й працелюбності українського народу» (Філософія. Курс лекцій: Навч.посібник. 2-е вид.- К.: Либідь, 1994.- С. 229). Але при цьому відразу ж виникає нагальна необхідність якось подавити дуже розвинуте в українців почуття «свободи, гостре неприйняття деспотизму, абсолютної монархічної влади» (там само). Через те, що ці дві якості української натури органічно пов'язані одна з одною і принципово неможливі одна без другої, головний упор, звичайно, було зроблено на ідеологічну дискредитацію краших, шляхетних рис українців (в руслі традиційної російської практики виховання й перевиховання «несвідомих» громадян), а не на фізичну «прополку» українського етноса, хоч і вона в «раціонально» допустимих рамках при нагоді завжди використовувалася властями[2,с.39-41].

Слід визнати, що ідеологічний наркотик російської імперії виявився вельми ефективним засобом паралізації волелюбних прагнень українського народу. Героїчні виявлення його натури повністю були поставлені під контроль Росії і використовувались як їй тільки заманеться, а на поверхні старанно виставлялися й надзвичайно широко культивувалися частіше всього невинно-наївні, безглуздо-блазеньські витівки хохла-хохмача. Становище посилювалося ще й тим, що, незважаючи на своє майже 350-річне поневолення російським імперіалізмом, українці так і не навчилися адекватно-практично орієнтуватися в закрутах менталітету «старшого брата». В умовах імперії російський етнос фактично весь спрямований на привілейовану державно-службову кар'єру, але такої величезної кількості вакансій суспільство в принципі не може забезпечити. Тому «низи» російського народу надто вороже настроєні відносно «верхів» і тим самим плодять у «инородцев» небезпечні ілюзії та дружню їх прихильність до позірних своїх союзників-добродіїв. Подібним же цілям ідеологічної дезорієнтації «придонних» підданих імперії служить і широке використання властями таких нагород для найбільш відданих «короні» тубільців, як їхнє успішне пересування на різних щаблях державно-чиновної ієрархії. І не дивно, що розвал Радянської імперії відбувся стихійно, в результаті чисто фізичного й морального зносу всіх внутрішніх життєвих її структур і конструкцій, а не завдяки свідомій, творчо-цілеспрямованій діяльності передових, політично активних сил суспільства. Вельми знаменно, що й досі шовіністично-імперський чад не проходить не тільки в Росії, а і в багатьох інших, звільнених від колоніального гноблення незалежних країн на широкому пострадянському просторі. Мало того, зараз спостерігаються навіть деякі зворотні рухи. Білорусія - свіжий тому приклад. Так що справжнє національно-ідеологічне пробудження скинувших ярмо імперії народів поки ще не настало. А без цього про жадане процвітання нових незалежних держав просто не може бути й мови[1,с.65-66].

Проте час не затримується на місці. Зараз світова людність за всіма ознаками впритул наблизилася до межі, звідки бере свій початок абсолютна перевага функціональних потреб людини над органічними її потребами. Саме тому відбувається реінтеграція внутрішнього, духовного світу людської особистості, і людство вступає в якісно нову фазу свого існування, в фазу так званого постіндустріального суспільства. Але це реально поки що тільки для Заходу. А ось Росія в вигляді сильної сучасної наддержави, в вигляді невблаганної радянської «імперії зла» тільки тому й капітулювала перед мирним натиском світового капіталу, що не змогла вписатись у ритм поступального історичного руху, визначеного потужними імпульсами нинішньої науково-технічної революції. Розпад СРСР якщо й не зробив Росію цілком сталою, моноетнічною країною (як, зрештою, і всі інші густо насичені в свій час «російськомовними анклавами» колишні радянські республіки), то в усякому разі значно понизив коефіцієнт її поліетнічності і створив завдяки цьому сприятливі передумови для постійного й неухильного ослаблення інверсії потреб росіянина, а, отже, й для майбутнього духовного оздоровлення нації в цілому. Ось чому дійсні інтереси російського народу цілком і повністю сходяться з інтересами звільнених із імперського рабства народів і вимагають від нього в новій історичній ситуації особливої пильності, щоб не піддатися чарам так званих національно-патріотичних, а по суті

реваншистсько-шовіністичних сил і не перетворитися в їхніх руках в реакційне знаряддя смертельно небезпечних для всього людства спроб відновлення старих імперських порядків[3,с.47-52].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.В.Прохоренко.Історико-соціологічна канва українського питання в Росії. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. – М., 2007. – Т. XII.
- 2.В.Я.Прохоренко. Кров тут не причем. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М.,1998. –Т.П. – №I.
- 3.В.Я.Прохоренко. Симптомы имперского умопомрачения. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М.,1998. – Т.П. –№III.

Владимир Прохоренко

К изучению вопроса украинского и российского менталитета

Анотація: В статтє исследується украинский и российский менталитет.

Основной акцент концентрируется на изучении вопроса украинского и российского менталитета.

Ключевые слова: Менталитет, украинский менталитет, российский менталитет.

Volodymyr Prohorenko

On Ukrainian and Russian mentality antithesis elucidation.

Annotation: Ukrainian and Russian mentality is studied in the article.

The main emphasis is put on Ukrainian and Russian mentality antithesis elucidation.

Key-words: Mentality, Ukrainian mentality, Russian mentality, Ukrainian and Russian mentality antithesis.

УДК 930(477)

Олександр Руденко-Десняк

Українці в Російській Федерації

Анотація: В статті аналізується становлення, розвиток та сучасний стан українців в Російській Федерації.

Ключові слова: Українці в Російській Федерації, становлення, розвиток, сучасний стан.

...Українці в Російській Федерації не існують самі собою, вони все частіше замислюються над терміном “світове українство”.

Багато залежить від точки зору на предмет. Якщо згадати, що тільки наприкінці 80-х в Росії почали виникати перші організовані українські осередки після кількох десятиліть “повного вирішення” національного питання, тобто тотального наступу на українську мову і культуру, то дещо для духовного відродження українства на російських теренах все-таки зроблено. Це помітно і в освіті (Башкортостан), і в створенні більш усталених громадських структур (Омськ, Культурний центр “Сірий клин”), і в спробах програм національного ТБ і радіо (Сургут, Оренбург, Самара, Тюмень), і в організації не один рік діючих науково-просвітницьких і мистецьких інституцій зокрема Москви: Український Історичний Клуб м. Москви (УІК), визначний український діяч, професор, академік Міжнародної Академії Наук Євразії, голова УІК міста Москви Віктор Святославович Ідзьо, який організував УІК і з 1995 по 2006 роки провів більше 10 міжнародних наукових конференцій “Українська діаспора в Росії”, “Українське питання в Росії”, випустив 12 томів Наукового Вісника УІК, кристалізував в 2000 році з низки українських науково-дослідних організацій Росії, науково-дослідну установу Український Університет м.Москви і став його ректором, професором. Організував вихід Наукових Вісників Українського Університету (вийшло 11 томів) - який теж активно функціонує в Москві і об’єднує українську наукову громаду в Росії.

Загалом же рахунок аматорських колективів, перш за все хорів, іде на десятки – українська пісня лунає незалежно від місць поселення...Не можна не відзначити і надзвичайно цікаву тенденцію, яка свідчить про певне зростання національної самосвідомості російського українця: наприкінці 90-х всупереч ламентациям про згасання українства в Росії почали виникати національні товариства в різних містах – Архангельську, Іваново, Пермі, Пензі – і вони досить активно взялися до роботи. Тільки що зареєстровані українські організації в Твері і Смоленську.

З самого початку свого організованого існування наша громада поставила питання про цивілізований діалог з законною владою. Тому наше Об'єднання доклало немалих зусиль до вироблення і прийняття першого в російській історії закону щодо національного питання – маю на увазі Федеральний закон “Про національно-культурну автономію”. Створено ФНКА “Українці Росії” і її представник є заступником голови Консультативної ради з питань національно-культурних автономій при Уряді РФ. Іде активна співпраця з іншими національними організаціями в рамках нещодавно створеної Асамблеї народів Росії. Існують добрі робочі контакти з Міністерством у справах федерації, національної та міграційної політики РФ.

Але... Росія – країна одинадцяти годинних поясів, і на її величезній території можна зустріти багато різного і усякого. Можна ознайомитися з досить цікавими спробами співпраці українських осередків з регіональною владою. В той же час на Кубані можна довідатись, що української мови взагалі не існує, а є загадкове “кубанское наречіє”. Ще одна таємниця – з українською бібліотекою у Москві. Після років переписки мерія виділила для бібліотеки приміщення. Добра справа, нічого не скажеш. Тільки вже який місяць бібліотека не може одержати необхідних юридичних документів, та й до необхідного ремонту ніхто не приступався. Не заклад культури – справжній фантом.

По російській пресі гуляє добірка інформації невідомого походження, з якої можна довідатись, що українці Росії мають університети і культурні центри, теле-і радіоканали, газети і журнали, тобто взагалі не мають жодних проблем. Ця анекдотична міфологія в повному вигляді потрапила до прийнятої в минулому році постанови Державної Думи “О положении русского языка на Украине”. Порівнювалася солодка доля українців у Росії з гіркою долею росіян в Україні. Довелося в спеціальній заяві повідомити спікера Думи п.Г.Селезньова, що постанова розповсюджує відверту дезінформацію російської і не тільки російської громадськості. А з міфологією такого типу надзвичайно важко боротися, бо вона позначається серед усього іншого на виробленні державної політики. І, на жаль, до вирішення українського питання як і загалом національного питання в Росії все ще дуже далеко. Про це неодноразово доводилося говорити і на парламентських слуханнях в Державній Думі, і на зустрічах в Раді Федерації і з представниками виконавчої влади, і на сесіях згаданої Асамблеї народів Росії.

Так і не була реалізована ідея ОУР (підтримана Міннацем) про розробку і реалізацію Федеральної програми державної підтримки української культури в Росії. Влада на федеральному рівні (перш за все, Мінекономіки) принципово відмовилася від “запуску” програми, навіть від фінансування необхідної в даному випадку соціологічної роботи. Це зайвий раз довело, що на регіональному рівні етнічні проблеми вирішуються більш продуктивно. А на загал все залежить від доброї чи злої волі конкретного чиновника, бо виконання законів, покликаних захищати етнічні права громадян, зовсім не стало в Росії усталеною практикою.

Про деякі тенденції в цьому відношенні. В Адміністрації першого Президента Росії був спеціальний радник з національних питань. В новій президентській Адміністрації цю посаду скасовано. Це-інформація до роздумів.

Маємо те, що маємо – нема україномовних програм на федеральних каналах радіо і ТБ. Величезні труднощі у наших освітян. До останнього часу не було федерального друкованого видання нашої громади. Зараз, правда, випущено два числа нового часопису ОУР “Український огляд”.

Членом Ради ОУР Українським Історичним Кулубом з 1995 року за підтримкою жертводавців випущено: 1 том Українського Історичного Альманаху Росії.М.1995, з 1996-1997 років 10 номерів Української Історичної Газети в Росії, з 1997 по 2006 роки 12 книг Наукового Вісника Українського Історичного Клубу, 11 томів Наукового Вісника Українського Університету. На ці видання покладаємо великі надії – як на джерело об'єктивної інформації про Українську діаспору в Росії, Україну і українство. Про таку можливість і необхідність говорилося ще на першому нашому Форумі. Ведуться переговори з російським Міністерством друку (знов-таки з участю Міннацу) про фінансову підтримку часописів. Потрібна і предметна підтримка українських державних організацій. Такі складні інформаційні пректи можна здійснити тільки спільними зусиллями.

Висновок може бути один: сама реальна ситуація вимагає від нашої громади. Її керівників і активістів більшої згуртованості, іншого рівня роботи, іншої якості планованих акцій. Нічого не поробиш, для реалізації своїх прав треба вчитися співпрацювати з різними політичними силами, самій методології співпраці з органами влади. Це важка соціальна і політична школа, яка не могла бути пройдена за короткі десять років. Проте іншого шляху нема. Адже емоційні і сміливі заяви щодо становища російських українців самі собою навряд чи позначатся на стані наших громадських справ. Потрібні копіткі і не дуже ефектні зусилля - маю на увазі збирання відповідних документів, виявлення потенційних потреб громади і системне заохочення людей до національно-просвітницької роботи, чітке формулювання своїх вимог і, нарешті, здатність до переконливої для всіх ініціативи і готовність здійснювати її на практиці, без очікування подарунків від міфічного доброго

дядька. Не треба шукати опонентів і супротивників – вони легко знайдуться самі. Набагато складніше знаходити співників і партнерів для вирішення своїх проблем.

А плідна ініціатива – вона існує. Наприклад, Товариство “Мрія” з Іванова виступило ініціатором встановлення ділових зв’язків між Івановською і Хмельницькою областями, і це – не єдиний приклад, коли наші організації прагнуть зробити свій внесок у встановлення цивілізованих міждержавних україно-російських відносин.

Наприкінці минулого року відбувся другий Всеросійський фестиваль імені Олександра Кошиця українських хорових колективів Росії. В цьому справжньому святі, ініційованому Українською народною хоровою капелюю м.Москви, взяли участь 13 колективів. Центр української культури з Лазаревської (Сочі) ініціював створення постійно діючого семінару українського традиційного мистецтва – в цьому семінарі, перше зібрання якого відбудеться через два місяці, візьмуть участь керівники творчих колективів нашої громади. В обох випадках маємо фінансову і організаційну підтримку Міністерства культури Росії – йому безумовна подяка. А здійснювалася ця підтримка через Федеральну національно-культурну автономію “Українці Росії.” Так само через неї іде робота по реалізації видавничого проекту – згаданого часопису “Український огляд”. Загалом можливий діалог національних громад і з виконавчою, і з законодавчою владою Росії іде зараз по лінії саме національно-культурних автономій як вищої форми етнічно-культурної організації. Думаю, ця інформація не зайва. Але, підкреслю, в основі здійснених недрогорядних проектів лежала розумна і плідна ініціатива наших колег, їх повсякденна, багаторічна, системна праця. Якщо і можна в чомусь переконати владу, то аргументами, організацією, а не емоціями.

І ще – важлива свіжа інформація. Тільки що у Москві відбулося перше засідання Оргкомітету Громадської ради українсько-російських відносин, у якому взяв участь і ваш доповідач як представник ФНКА “Українці Росії”. Її створення ініційоване політиками і громадськими діячами, зацікавленими у поглибленні на сучасних цивілізованих засадах діалогу між Росією і Україною. Рада, - а до неї повинні увійти авторитетні особи реальної російської політики,- заявила про свою готовність допомагати в здійсненні проектів української громади.

Мабуть, не обійти і наших взаємовідносин з “материковою” Україною.

Ось ішла підготовка до Всесвітнього Форуму українців, і під час численних розмов з київськими колегами була нагода впевнитись – так, ми не чужі, ми близькі люди з спільними проблемами і спільним клопотом. Але ж свята минають і починається буденне життя, і контакти нашої діаспори з української державою переходять до сфери реальної політики. А вона ж, як та безсмертна душа, про яку всі говорять, але якої все ж таки ніхто не бачив.

Треба віддати належне Посольству України в Росії – воно, звичайно, в межах своєї компетенції, в останній час набагато більше цікавиться проблемами української діаспори, допомагає у здійсненні просвітницьких і мистецьких проектів і навіть ініціює їх. Однак все ще не стало фактом те, про що неодноразово ставила питання наша спільнота: природне включення проблем українців у Росії до контексту україно-російських відносин на всіх рівнях. Росія активно демонструє свою зацікавлену позицію по відношенню до співвітчизників за кордоном. В свою чергу і Україна могла б частіше по-дружньому роз’яснювати Росії деякі особливості і важливість українського питання на російських теренах. Це, думаю, була б прекрасна форма допомоги сусідній державі у розбудові демократичного багатонаціонального суспільства.

І ще одна делікатна проблема. Як відомо, в Україні ліквідовано Комітет у справах національностей та міграції, з яким ішла наша співпраця. Кожна адміністративна реформа – ознака прогресу, а я ще скажу, що не відчуваю нічого, крім почуття щирої заздрості. Адже якщо ліквідоване відомство, яке займалось національним питанням, значить це питання вирішене раз і назавжди. Мабуть, унікальний випадок у світовій практиці.

Мої товариші в Росії часто питають: ну де політики і громадські діячі України, не бачимо їх роками, як би зустрілись? Відповідаю тепер без роздумів: нема нічого простіше. Їдьте до Нью-Йорку і Торонто, всі там, там вони лагідні і доступні, наговоритесь про українську справу і світове українство від душі.

Цікаві пропозиції надходять від колег з УВКР і Товариства “Україна-Світ”. Їх робота має певну ціну. Тільки чи багато їм вдається зробити при такій забезпеченості ресурсами? І чи під силу громадським структурам виконати ті функції, які спроможна здійснити тільки держава?

Тепер про наші контакти з діаспорою Західною.

Лід зрушився – це очевидно. Президент Світового Конгресу українців пан Аскольд Лозинський і Генеральний секретар СКУ пан Віктор Педенко відвідали Росію, і це – не останній їх візит. Плануються поїздки до багатьох регіонів Російської Федерації, і, сподіваюсь, очікувані зустрічі важливі і перспективні для наших колег з регіональних організацій. Налагоджуються зв’язки з підрозділами і структурами СКУ, розпочався обмін інформацією. Нам вкрай необхідний досвід Західної діаспори у розбудові громадських, просвітницьких і конфесійних інституцій. Менше дається взнаки прикра міфологія попередніх років, яка

стояла на перешкоді нашому спілкуванню, стає глибшим взаємне усвідомлення того, що українці за межами України мають набагато більше спільного, ніж здавалося, бо в основі всього – наше бажання зберегти національну ідентичність в іншомовному оточенні, органічне вrostання в сучасне суспільство при збереженні свого українства, вміння вести постійний діалог з владою.

Може, стане в пригоді і наш скромний досвід?

І повернуся до початку цього повідомлення.

Запитаємо: хто ми є – українці в сучасному світі? Дозвольте – суто сособисту точку зору. Сама доля виробила в багатьох українцях психологію переслідуваної жертви – історичного процесу, обставин і всього на світі. З цією психологією надзвичайно важко вписатися в сучасне життя, в сучасну цивілізацію з її мало сентиментальними законами. Не забудемо жодного уроку і жодної біди минулого, але майбутнє вимагає вироблення в собі ментальності сучасної людини, готової тверезо оцінювати досягнене, робити висновки з поразок і знову і знову вставати для досягнення своєї мети.

В українських осередках Росії останнім часом почали з'являтися люди молодшої генерації, які вже менше звертають уваги на романтичну риторику відносно національного відродження, але мають практичний розум, бажання і вміння на це відродження працювати. Їх набагато менше, ніж хотілося б, та все ж таки саме на них – наша сьогоднішня надія...

Список використаних джерел та літератури:

- 1.В.Ідзьо. Український Історичний Клуб у Москві. Український Вибір. – Травень-червень. №1-2, – М.1996. – №(11-12). – С.14.
- 2.В.Ідзьо.Український Історичний Клуб проводить наукову конференцію "Українська діаспора в Росії". Український Вибір. – М., 1977. – Березень-квітень. – №3-4(15-16). – С.16.
- 3.О.Руденко-Десняк.Радяться керівники українських організацій. Український Вибір. – М., 1999. Листопад-грудень. №3-4. (15-16). – С.8.
- 4.О.О.Руденко-Десняк.Залишається надія. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. – М., 2002. – Т.ІІ. – С.138-139.
- 5.Віктор Ідзьо. Українська діаспора в Росії. Історія, наука, релігія. – Львів. БАК. 2002. – 304с.

Александр Руденко-Десняк

Украинцы в Российской Федерации

Аннотация: В статье исследуется развитие украинцев в Российской Федерации.

Ключевые слова: Украинцы в Российской Федерации, развитие, современное состояние.

Oleksandr Rudenko-Desniak

Ukrainians in the Russian Federation

Annotation: The formation, development and current state of Ukrainians in the Russian Federation are analyzed in the article.

Key-words: Ukrainians in the Russian Federation, formation, development, current state.

УДК 930(477)

Ігор Смульський

До українського питання в Росії в кінці ХХ та на початку ХХІ століття

Анотація: В статті з'ясовується українське питання в Росії в кінці ХХ та на початку ХХІ століття.

Ключові слова: Україна, Росія. Українське питання в Росії, кінець ХХ - початок ХХІ століття.

Проблема зводиться до змісту культурно-політичного життя української діаспори в Росії. Термін "діаспора" по-грецьки означає "розпорошення" і застосовується до релігійних і етнічних угруповань, котрі мешкають за кордонами своєї батьківщини, в другому етнічному середовищі, складаючи національно-культурну меншість. По походженню діаспора – наслідок еміграції населення зі своєї корінної території [2,с.32-38]. Що до українців, то процес їхньої еміграції в історичному аспекті майже постійний, з різною інтенсивністю, залежно від економічного становища в Україні і в містинах нових поселень. Поруч з еміграцією безперервно іде протилежний процес – міграція в Україну представників іншого етносу, головним

чином, росіян. Є етнічного погляду процеси нерівноцінні, тому що сприяють "разубоживанню" корінного етносу. Так, наприклад, трапилось з південною причорноморською частиною України. Цар Петро I, готуючись до війни зі шведами, щоб забезпечити себе від боротьби "на два фронти" вислав звідти українців, як потенціальну змогу ускладнення з Туреччиною. Катерина II згодом заселила цю територію "інтернаціональним" конгломератом, назвавши її Новоросією; тому зараз українофоби агітують за відрив її від України[1,с.174-176].

Емігрували українці в різні держави світу, але найбільшим діаспорним масивом стала Росія (5,4 млн. чол.). Перш за все вони посіли на своїх історично-етнічних землях: південних частинах Воронежчини, Курщини, Білгородщини, Ростовської області і Кубані, а також мешкають окремими ареалами, найбільші з котрих на Далекому Сході ("Зелений клин"), Якутії, республіці Комі. Треба сказати, що українці тут досить швидко русифікуються, чому є основа: міжнаціональні шлюби і військова служба в російськомовній армії.

Взагалі русифікації допомага відсутність українських шкіл, газет, книг, радіомовлення, телебачення, дарма що Конституція РФ "...гарантирует всем ее народам право на сохранение языка, создание условий для его изучения и развития (ст.68, п.3). Але відома традиційна боротьба з українською мовою як в царській Росії, так і в радянський час. В першому випадку вона проводилась відверто, а в другому - трохи замасковано («телефонное право», «закрытие письма» й т.п.)

В другій половині XX ст. збільшилась кількість українців в північних і північно-східних регіонах Росії. Тому бачаться дві причини:

Перша - з 30-х років сюди висіли політичне неблагонадійних. З них біля мільйона українців залишилося назавжди.

Друга - ці райони багаті на родовища вугілля, нафти, газу, золота і інших корисних копалин, їх освоєння зв'язано з свердлованням і гірськими роботами, котрі якісно виконують українські фахівці.

Горбачовська перебудова закінчилась врешті решт (хотів того її ідеолог, чи ні) розпадом СРСР і утворенням з колишніх радянських республік самостійних держав в т.ч. і України. Це встряхнуло українську діаспору в Росії. Вона згадала свої коріння, історію, культуру, мистецтво. Ініціатором стала українська громадськість Москви. Тут виникли патріотичні організації, діяльність котрих здійснюється з повагою до російських законів і спрямована на національно-культурне відродження української діаспори[1,с.174-176].

До таких організацій треба віднести:

товариство української культури "Славутич" (1988 р.)

український молодіжний клуб (1988 р.)

бібліотека української літератури (відновлена в 1988р.) РУХ (1989р.)

Український державний університет (1991р.)

Український музичний салон (1994 р.)

Український історичний клуб міста Москви (1995 р.)

Характеристика цих організацій вимагає окремої уваги. Як що казати суцільно, то численний "Славутич" був в свій час явним лідером. Він об'єднував, головним чином, приїхавших з України студентів московських вищих учбових закладів.

Тепер ситуація з "закордонними" студентами змінилась і лідерство перейняв Український Університет, Український історичний клуб, для більшості складу котрого українське студентство або аспірантура підбирається вже місцеве, приїздить з України минулий етап[2,с.32-38].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.И.Я. Смутьский. О гетьмане Забужском и его потомках. Научный Вестник Украинского Исторического Клуба. – М., 2005. – Т.ХІ. – С.174-176.
- 2.І.Смутьський. Погляди вчених Українського Історичного Клубу та Українського Університету м. Москви на проблему Української держави в XIII столітті та особу короля Данила. Научный Вестник Украинского Исторического Клуба. – М.,2006. – Т.ХІІ. – С.32-38.

Игорь Смутьский

К украинскому вопросу в России в конце XX – в начале XXI века

Аннотация: В статье изучается украинский вопрос в России в конце XX – в начале XXI века.

Ключевые слова: Украина, Россия. Украинский вопрос в России, конец XX - начало XXI века.

On the Ukrainian issue in Russia in the end of XX and the beginning of XXI centuries

Annotation: *The Ukrainian issue in Russia in the end of XX and the beginning of XXI centuries is elucidated in the article.*

Key-words: *Ukraine, Russia, Ukrainian issue in Russia, end of XX – beginning of XXI centuries.*

УДК 930(477)

Олег Храбан

Україна після “Переяславської угоди” в 1654- 1660 роках

Анотація: *В статті досліджується історія України після Переяслава в 1654- 1660 роках.*

Ключові слова: *Україна, Переяславська угода, Україна в 1654-166- роках.*

В багатьох історичних працях Переяславська угода зображується як свято “возз’єднання слов’янських народів”, а всі наступні роки - як їх спільне, дружнє життя. Як же так трапилось, що лише через п’ять років після підписання цієї угоди біля Конотопу в жорстокому двобої зустрілись дві армії: більш як сотисячна московська армія під керівництвом князя Ромодановського і українська - під приводом гетьмана Івана Виговського? Чому блискача перемога української зброї не дала ніякого позитивного результату?

Але вернемось на кілька років назад. З перших днів повстання з весни 1648 року обраний на Січі гетьманом Богдан Хмельницький шукав союзників проти ворога - Польщі, що панувала в Україні, передусім бажаючи військової допомоги. Впродовж війни він дипломатичними заходами домогся ізоляції Польщі і налагодив добрі стосунки з сусідніми державами, забезпечив Україні допомогу Криму, досяг прихильного нейтралітету Туреччини і Семигороддя, змусив Молдавію розірвати союз із Польщею, готував союз зі Швецією, зав’язав дружні відносини з Венецією.

З єдиновірною Московською державою, яка вела, хоч і невдало, війни з Польщею, Богдан Хмельницький спробував вступити в дипломатичні відносини на початку літа 1648 року після своїх перемог на Жовтих Водах і під Корсунем.

Він закликав царя, щоб московські війська прийшли на допомогу Запорозькому Війську і разом ударили по Польщі. Після п’ятирічного безперервного листування та обміну посольствами було укладено міждержавну Угоду в січні 1654 року в Москві.

Не можна сказати, що, підписуючи умову, Хмельницький зовсім не знав, що таке Московія. У всякому разі деякі звістки про цю могутню централізовану державу він міг одержувати від свого брата Григорія, який виїхав з України за російський кордон, до Белгорода, і там служив у російському війську. Та і українська старшина теж знала звичаї та відношення москалів до “черкасів”. Але іншого вибору на той час України не мала.

Москва, укладаючи договір, ніби то визнавала Україну за самостійну і незалежну державу. Але московське царство за своєю природою і характером було унітарною, абсолютистською, феодально-кріпосницькою державою, для якої Українська Гетьманська держава з її ладом і сильними демократичними елементами, з козацьким землеволодінням і вільною від феодального примусу працею на землі, покаяним селянством була своєрідною історичною антитезою.

Виходячи зі своєї загарбницької, колоніальної політики, Московія дивилась на Україну як на майбутню частину свого царства, прагнула обмежити українську державність, маючи за кінцеву мету знищення Української Гетьманської держави і зміну протекторату на повну інкорпорацію України, перетворивши її в московську провінцію.

Важливіші статті, на які царський уряд все ж дав згоду, були такі:

Права і вільності всякого стану людей на Україні підтверджуються.

Всякі виборні суди козацькі і виборні уряди міські мають далі вільно відправлятися.

Гетьмана вибирає військо вільно і тільки сповіщає царя про вибір.

Гетьман і військо Запорозьке можуть приймати посольства від чужих держав, тільки сповіщати царський уряд про те, з чого йому може вийти шкода.

Війська козацького має бути 60 тисяч.

Україна мала нібито права осібної держави, зовсім самостійної, автономної, тільки зв’язаної особою царя з Московщиною. З другого боку, московський уряд не хотів віддати повного самоврядування українському громадянству, не хотів дозволити, щоб воєводи і всякі уряди настановлялися самою людністю, щоб всі доходи

з України збирались самими українськими виборними урядниками до місцевого скарбу і віддавалися на місцеві потреби... Було очевидно, що на місце польських урядників Москва хоче прислати своїх воєвод на Україну, і першим ділом уже прибули такі воєводи до Києва, поставили собі тут нову фортецю, своє військо московське і оснувалися тут так, як господарі, на дбаючи про гетьмана і його владу, і такі воєводи мали згодом прибути й до інших українських міст.

Хмельницький і старшина побачили, що чого іншого вони хотіли від Москви, а до чого іншого вона береться. Вони хотіли від неї допомоги в боротьбі з Польщею для визволення України і вільного життя. Москва ж дивилася на Україну як на новий прибуток свого царства і хотіла взяти її міцно в свої руки.

Війну з Польщею Москва розпочала, але мала на оці прилучення білоруських земель, до котрих бралась вже давніше. Хмельницького теж просила вислати своє військо на Білорусь в поміч московському, і той се сповнив. В заміну московська влада прислало своє військо на Україну, щоб з Хмельницьким іти на Волинь і там зійтися з тим військом, що було на Білорусі. Але Хмельницький боявся, що з цього походу виростуть тільки нові претензії московські до України і українського життя.

Похід звівся на ніщо. Хмельницький не рушився з Київщини, так що московська влада аж докоряла йому за се відтягання від війни... Війна Москви й козаків на Білорусі пішла незвичайно вдатно з початків. Міста білоруські здебільшого піддавалися добровільно козакам і московському війську. Козаки зайняли білоруські землі пограничні з Гетьманщиною й заложили тут новий полк. Московське військо опанувало білоруські землі аж до самого Вільно. Така перемога Москви над Польщею захопила й інших сусідів покористуватися нагодою.

В Швеції настав новий король Карл X і задумав відновити стару війну з Польщею. З шведами ж у зносінах стояв здавна князь Семигороду (або Трансильванії, на Угорщині): се був союз протестантських держав проти держав католицьких - Польщі та Австрії. Тепер король шведський і князь семигородський намірились знищити Польщу. В Польщі і Литві вони сподівались опертися на панах-протестантах, що дуже терпіли, як і православні, від католицької шляхти та уряду. Мали на думці також Хмельницького, що здавна вів приязні переговори і з Семигородом і з Швецією, заохочуючи їх на Польщу... Хмельницький задумав опертися на них не тільки для визволення українців від Польщі, але також і на те, щоб розв'язати собі руки в відносинах з Москвою. Він з великою охотою прийняв заклик шведського короля до спільної боротьби з Польщею і, чекаючи тої спільної війни, не дбав про московські походи.

Зима 1654 на 1655 рік пройшла в досить млявій оборонній війні з Польщею. Коли польське військо з татарською ордою пішли походом на Браславщину, відти на Київщину, Хмельницький з московським військом стрів їх недалеко Білої Церкви. Московське військо показало себе не особливо, але в рішучу хвилю наспів Богун з своїм полком і поляків було відбито, а хан після цього покинув поляків.

Весною шведський король зібрався походом на Польщу і просив Хмельницького виступити. Хмельницький вибрався на Поділля, на Кам'янець, потім - на Львів та Люблін. З Хмельницьким було московське військо під проводом боярина Бутурліна, тому Хмельницький, мавши всю Галичину в руках, не взяв Львів, задовольнившись лише викупом. Шведському королю Хмельницький відписав, що не хотів пускати Москву в Західну Україну, тому і не здобував там нічого. Шведський король, зі своєї сторони, переконував гетьмана і старшину, аби зовсім розірвали з Москвою. Він остерігав їх, що Московський уряд при своїм самодержавнім устрою "не потерпить у себе вільного народу", не дотримає обіцянок щодо вільностей українських і поневолить козаків. Проте бажанням Хмельницького і старшини було, мабуть, зробити Україну нейтральною державою під протекторатом Москви й Швеції, а може, й Туреччини, з котрою по своїм піддані під Москву Хмельницький відновив незадовго свої давні відносини. Але затримати нейтральність між Москвою і Швецією було важко: обставини змушували вибрати щось одне між ними.

Коли шведам почало щастити на війні й вони захопили всю північну Польщу, поляки постаралися розсварити Москву з шведами: дали надію цареві, що виберуть його королем польським, і так ціла Польща з'єднається з Московщиною. Москва з Польщею в 1656 році уложила перемир'я і почала війну з шведами. В роздратованому листі до царя Хмельницький порівнював поведінку московитів з поведінкою шведів: "Шведи - люди честі: пообіцявши дружбу і союз, вони дотримуються слова. Проте цар, уклавши перемир'я з поляками і маючи намір повернути нас в їхні руки, вчинив з нами безсердечно".

Найбільшу лютю української старшини викликало укладення у Вільнюсі миру між московським царем і поляками без усякої на те згоди українців; більше того, спеціально послану українську делегацію навіть не допустили до переговорів. Віленська умова, по суті, заклала основи майбутнього розділу України.

Хмельницький все більше прихилився до гадки, щоб розірвати свої відносини з Москвою. Зі Швецією і з Семигородом Хмельницький укладає в 1656 році тісний союз: обіцяє шведам стати з своїм військом проти кожного їх ворога, хоч би й проти Москви, і умовляється поділитися землями польськими з Швецією і з Семигородом. З початком 1657 року розпочато спільними силами України, Семигороду і шведів рішучу війну

з Польщею, против волі московського царя. Сам Хмельницький, одначе, був настільки вже хворий, що не пішов в похід: вислав київського полковника Ждановича з трьома полками в Галичину. Разом з тим рушив Юрій Ракочій, князь семигородський, на Варшаву, щоб там зійтися з шведським військом. Війна ся, якби повелась щасливо, мала зробити кінець Польщі, віддати під владу козацьку Західну Україну і визволити гетьмана з-під влади і впливу Москви. Але кампанія не удалася: Шведи, почувши, що на їх землі напала Данія, пішли з Польщі. Ракочія поляки погромили і напустили на нього татар, так що він мусив помиритися з Польщею. Ждановичу не удалось доказати нічого важнішого, а особливо прикро і небезпечно було, що в війську його прокинувся бунт: козаки почувши, що старий гетьман доживає останні дні, говорили, що вони не будуть воювати Польщі проти царської волі. Жданович, побачивши такий настрій в війську, скоріш залишив похід і пішов назад.

Козачі полки, послані Богданом Хмельницьким на південь під командою Юрія Хмельницького, також відмовились іти далі і почали розбігатися по домівках.

І без того дуже хворий Богдан Хмельницький після розмови з Ждановичем так розхвилювався, що його розбив параліч, йому відібрало мову і через шість днів, 27 липня 1657 року, він помер.

Україна в найбільш рішучу хвилю, коли важилася вся її доля, стратила свого довголітнього провідника - єдину людину, яка могла кермувати нею, і на його місце дістала недосвідченого і хоровитого підлітка - Юраська Хмельниченка, ще за життя батька вибраного на його місце гетьманом - єдине задля його великого імені.

Це був один з найбільш трагічних моментів в історії України.

В часи Хмельниччини українське громадянство виявило великий організаційний хист. Якби це громадянство могло спокійно попрацювати над своїм суспільним і політичним устроєм, над своєю конституцією, - певно, зуміло б зробити новий устрій тривким і певним, потрапило б пристосувати до нових потреб державного життя старі відносини й порядки. Та, власне, от сього воно не мало - змоги спокійно і вільно попрацювати над виробленням і утриванням нового ладу. Весь час Україна жила на війсьній нозі, з усіх боків стерегли її інші держави, які хапалися за всяких слід внутрішнього роздвоєння чи замішання на Україні, щоб його роздмухати, щоб забити клин в кожен щілину та цим розбити і ослабити українське життя.

Ворогам України допомагало суспільне, соціальне роздвоєння між українськими народними масами і старшинськими колами, між народом і старшинським урядом. Народ підняв повстання, щоб визволитись з панської корми; він скористувався ним, щоб вигнати шляхту з України, заволодіти землями, які шляхта поміж себе розібрала, і стати паном своєї праці й своєї долі. Більш за все він боявся, щоб не вернулися знову пани на Україну і не завели заново своїх порядків. Тому народ нізачо не хотів миритися з поляками, тому невірним оком дивився на все, що заносило на поворот до старих, панських порядків.

Тим часом старшина козацька, маючи в своїх руках владу - зайнявши з цього погляду місце шляхти, мала охоту іти її стежкою: володіти землями, закладати собі села, заводити підданих. В тім вона виросла й іншого способу матеріального забезпечення свого не знала й не бачила. При першій okazji - уже в першій посольстві до Москви 1654 року вона почала від московського уряду випрошувати собі грамоти на річні маєтності з правом садити на них підданих, правда, тих випрошених грамот старшина боялась навіть показувати в Україні, знаючи, як неприхильний до того народ та і сам великий Гетьман. Але народ український зачував уже, що нова старшина топче стару стежку, й ставився ворожо до неї, бо підозрівав в її політиці своєкорисні забаганки. Різко те ворогування виявилось пізніше, але початки його проявились дуже скоро по смерті Хмельницького, ослабили позицію старшини й її політику, і се була велика шкода, бо старшина все ж мала на оці визволення цілої України, політичні інтереси цілого народу.

В серпні 1657 року в Чигирині на старшинській раді обрали гетьманом Івана Виговського. Оскільки Чигиринська рада відбулася на гетьманському дворі, при зачинених воротах, з обмеженою кількістю учасників, Виговський, бажаючи додержати козацького права, призначив нову раду, яка відбулася на початку жовтня того ж року. Корсунська рада, на яку прибули послы від Швеції, Польщі, Туреччини, Криму, Семигорода, Молдавії, Волощини, підтвердила гетьманство Виговського, а також вирішила ряд дуже важливих справ і відіграла значну роль у зміцненні міжнародного становища України.

Виговський продовжив активну міжнародну діяльність Богдана Хмельницького. Було оформлено союзний договір зі Швецією, підготовлений ще за Богдана Хмельницького. У переговорах зі Швецією Виговський прагнув запевнити Україні повну самостійність; "визнати і оголосити Запорізьке Військо з підвладними йому провінціями за вільний і нікому не підданий народ" Україна, - наполягав І. Виговський, - повинна стати такою державою, як Нідерланди або Швейцарія - дві республіки, яким Вестфальський мир, що завершив 30-річну війну в Європі, гарантував самостійність.

Договір зі Швецією мав оборонний характер. Обидві сторони забезпечували собі взаємодопомогу на випадок ворожого нападу. Але головною умовою було те, що Швеція мала визнати Україну вільною державою і обороняти її волю і незалежність.

З Польщею, від якої Україну відділяла нейтральна смуга між Случем і Горинню, було укладено перемир'я. Одночасно був поновлений союз з Кримським ханством.

Виговський спочатку не хотів розривати союзу з Москвою, але він домагався, щоб вона ставилась до України як до рівноправної держави. “Нехай Великоросія буде Великоросією, Україна Україною - ми є військо непереможне” - так відповів він московському послові на заяву про те, що нібито України - це “гілля, відламане від природного кореня Великоросії”.

Після смерті Б.Хмельницького Москва вирішила використати ситуацію і розгорнути наступ на державність України, її суверенітет, автономний устрій. Цар не визнав обрання Виговського, мотивуючи це поправкою до договору 1654 року, яку однобічно висунула Москва. Сама процедура виборів мусила проходити обов'язково у присутності царського представника.

Нова рада відбулася 7 лютого 1658 року в Переяславі. Вона одногolosно підтвердила обрання Виговського; козаки високо цінували його діяльність під час війни. Вони заявляли, що він “голову свою смажив, нас із лядської неволі визволяючи”.

Загроза втягування України в широкомасштабний громадянський конфлікт, що з початком 1658 року стає цілком реальною, змушує Виговського значно пом'якшити власну позицію у стосунках з Москвою. Гетьман дає принципову згоду на розміщення московських ратних залог на чолі з воєводами в українських містах. Цілком імовірно, що в Переяславі обговорювалося також питання утримання російських військ в Україні коштом місцевого населення. Поступки, зроблені Виговським російській стороні, мали умовний характер: реалізація взятих зобов'язань пов'язувалася з наданням гетьманському уряду політичної та військової допомоги в боротьбі з опозицією. Але прикладаючи на позір певні зусилля, спрямовані на примирення конфліктуючих сторін, Москва продовжує підтримувати активні контакти з гетьманською опозицією, надаючи їй таким чином важливу моральну допомогу.

В Україні починають поширюватися чутки про те, що з Москви йде військо на чолі з князем О.Трубецьким, щоб “...на государя сей край отбирал и властей государских поставил”... Наміри царського уряду зустрічають різкий протест українців. У Миргородському полку спалахує так званий “бунт”, керований місцевим полковником Г.Лісницьким, що мав чітко виражене антимосковське спрямування.

Використовуючи складну ситуацію в Україні царський уряд для посилення свого панування втрутився в соціальне протистояння і боротьбу старшин за владу. Кошовий отаман Яків Барабаш і полтавський полковник Мартин Пушкар підняли заколот проти законного, до того ж - тричі обраного гетьмана. При цьому гетьманська опозиція, яка була антагоністично настроєна до шляхетських порядків, прагнула заручитися підтримкою “правовірної” московської сторони. Уже наприкінці жовтня - на початку листопада 1657 року лідер опозиції кошовий отаман Барабаш надіслав до Москви лист, у якому “викривав” таємні наміри Виговського “в.ц. мил. зрадити і все військо Запорозьке православне... в неволю віддати”. Моральна допомога, надана Москвою опозиції, провокує новий виток ескалації напруги у Війську Запорозькому, епіцентр якої з Січі переміщується на Полтавщину.

Наступним кроком на шляху ескалації напруження в стосунках гетьманського уряду з царем став похід в Україну білгородського воєводи Ромодановського, що розпочався 13 червня 1658 року. А вже 12 липня київський полковник повідомляв, що “будто Барабаш ... у Ромодановского и с людьми собирается...”, останній йому “...булаву и бунчук дал и людям его... государево жалованье...”

Впродовж серпня Виговський тричі звертається до Ромодановського з настійливою пропозицією видати йому лідера заколотників, проте безрезультатно. За таких умов уряд Виговського підписує Гадяцьку угоду з Річчю Посполитою. Важко не погодитися з думкою Грушевського про те, що в гетьмана не було інших засобів змусити Москву не втручатися у внутрішні справи Української держави.

Повстання поширилось на все Подніпров'я. З сорока тисячами чоловік Пушкар і Барабаш виступили проти Виговського. Вони розбили надіслані гетьманом війська під проводом полковників Івана Богуна та Івана Сербина. Тоді Виговський мобілізував полки, в яких було 20 тисяч козаків, приєднавши своїх нових союзників - татар, 40-тисячну орду на чолі з Карачбеєм.

Була взята в облогу Полтава, біля якої два тижні точилися бої. Заколотники були розбиті, з їхнього боку полягло 15 тисяч, серед них і Мартин Пушкар. Барабаша повісили. Полтава була спалена. Запорожці втекли під захист московського війська, яке прибуло разом з воєводами, щоб стати залогом в Києві, Чернігові і Ніжині. Правда, воєводи злякалися і відступили зі своїми ратними людьми в межі Московської держави. Тільки Шереметьєв зумів укріпитися в Києві.

Так розпочалася в Україні кривава братовбивча війна, викликана боротьбою за гетьманську владу. Почався розпад збройних сил України. Порушилась їх могутня монолітність. Вперше впродовж національно-визвольної війни козацькі полки воювали один проти одного. Така обстановка в Україні певною мірою була наслідком підступної, двосудушної політики Москви, яка і розпалювала, і використовувала громадянську війну в Україні. Агенти царського уряду доводили, що слід обмежувати владу гетьмана і старшини, завести по містах царських воєвод, піддати цілковито Україну під царя, який і захистить народ.

Виговський на гіркому досвіді переконався, що при найлояльнішому його ставленні до Московської держави царська політика несе і йому особисто, а, головне, Україні - згубу. Гетьман приймає рішення розірвати союз з Москвою. Виговського підтримала більшість козацьких полковників зі своїми полками, а також генеральна старшина, які добре розуміли антиукраїнську політику Москви. Це були найосвіченіші люди серед козацтва, прославлені в минулій боротьбі українського народу з поляками. Разом із цією старшиною стояло і духовенство, яке противилось домаганням Москви скасувати давній звичай обирати нового митрополита для Української церкви вільними голосами усіх архієреїв, а також підкорити українську церкву московському патріарху.

Заможні міщани також стояли за незалежність України. Вони вже почали відчувати наступ Москви на магдебургію та інші їхні права. Виговський зі старшиною виступили з міжнародним маніфестом, пояснюючи причини, що призвели їх до цілковитого розриву і війни з Москвою. “Ми, все військо Запорозьке, - писалося у маніфесті, - заявляємо перед Богом і цілим світом цією нашою невинною і чистою маніфестацією, що великі війни, ведені з Польщею, не мали ніякої іншої мети, як тільки оборону святої Східної церкви й прадідівської свободи, якої любов’ю ми держимося”.

І саме заради захисту свободи козаки прийняли протекторат Москви, яка порушила свої зобов’язання. “Не дали ми ніколи причини порушити пакти, але всім додержали свято нашу вірність, умови й союзи. І не з іншої причини прийняли ми протекторат великого князя московського, як тільки щоб нашу свободу, здобуту за Божою допомогою і освяченою кров’ю, могли зберегти, а після смерті передати потомкам нашим”. Далі говорилося в маніфесті, що цар московський не виправдав надій України, не виконав своїх обіцянок; не давав допомоги проти ворогів, розпочав тратати із Польщею коштом України. Задумав зовсім знищити Білу Русь і Україну з усім військом Запорозьким, почав сіяти усобицю, піддержувати бунти проти гетьмана. “Москва готує нам ярмо неволі насамперед внутрішньою громадянською війною, а далі відкрито своєю власною зброєю, без усякого приводу з нашого боку”. Наприкінці в маніфесті зазначалося, що не на українців спадає відповідальність за нову війну, що вже розпалилася, і що вони “примушені підняти законну оборону та вдатися до сусідів з проханням про допомогу для своєї свободи.” Оскільки Швеція на той час припинила війни і формально замирилася з Москвою і з Польщею, Виговський зі старшиною, вище православне духовенство з Київським митрополитом Діонісієм Балабаном прийняли пропозицію про союз з Польщею, яка, будучи ослаблена майже безперервними війнами, прагнула знову приєднати козаків, обіцяючи Україні самостійність у межах Речі Посполитої. 16 вересня 1658 року в місті Гадячі був укладений трактат про унію України з Польщею.

Передбачалося, що на основі Гадяцької угоди буде утворений державний федеративний союз трьох республік: Польщі, Великого князівства Литовського і Великого князівства Руського (тобто, України), об’єднаних між собою тільки особою короля. Головою Великого князівства Руського буде гетьман, вибраний всіма станами. Козацького війська буде 30 тисяч і, крім того, найманого війська в розпорядженні гетьмана 10 тисяч. Православна віра має бути у всіх зрівняна з католицькою, митрополит і владики матимуть місце в сенаті. Київська академія буде зрівняна в правах з краківською, і ще в котрімсь місті України має бути заснована одна академія.

Трактат укладався спішно, і багато дечого в нім ще не було продумано і вияснено. Навздогін потім, на сейм, що мав сей трактат затвердити, послано бажання, щоб в Велике князівство Руське ввійшла не тільки Східна, а й Західна, ціла Україна. Виговський спішився з трактатом, щоб дістати поміч від Польщі против Москви. Гадяцька угода була укладена в середині серпня 1658 року. Не зважаючи на подальші численні спроби порозумітися з царем, стосунки між двома державами неухильно погіршуються. У Москві бере верх точка зору щодо необхідності проведення жорсткої лінії в відносинах з “изменником Ивашкой”. Внаслідок цього в Полтавський полк, відомий своїми опозиційними настроями стосовно гетьмана, надходить царська грамота, у якій міститься заборона виконувати будь-які розпорядження гетьманського уряду та наказ переобрати Виговського.

Розпочинається інтервенція російських військ в Україну. Ранньою весною, 3 жовтня 1659 року, більш як сотисячна московська армія під проводом князів Трубецького, Ромодановського, Пожарського та Львова вирушила на Україну, руйнуючи і знищуючи все на своєму шляху.

Князь Пожарський звелів вирізати всіх до одного людей у містечку Срібному. Впродовж 70 днів ніжинський полковник Григорій Гуляницький з п'ятьма тисячами козаків свого і Чернігівського полків витримували облогу в Конотопі. Не мали успіху ні запеклі штурми, ні підкопи з мінами, ні жорстокий безперервний гарматний обстріл. Московські командуєчі наказували засипати рів навколо фортеці. Козаки робили вилазки, розганяли московських вояків, виносили з рову насипану землю і переносили її на вал, який щоразу ставав ще вищим. Розлючений Трубецькой послав частину свого війська до міста Борзни. Місто спалили, побили багато людей, а козацьких жінок і дітей, які залишилися живими, відправили в Москву. Така ж трагічна доля спіткала і Ніжин.

Виговський, нарешті, зміг зібрати свої сили: козацькі полки (16 тисяч), наймані війська - сербів, поляків, німців, волохів (кілька тисяч), а також орди кримського хана Махмед-Гірея і польські хоругви під проводом Андрія Висоцького. 24 червня це об'єднане військо вирушило до Конотопа. По дорозі розбили загін московського війська і підійшли до багнистої річки Сосновки за 15 верст від Конотопа. Гетьман вирішив, що ця місцевість підходить до поля битви.

Козаків під командуванням Степана Гуляницького він розмістив на широкому луці в закритому місці. Верст за десять Виговський поставив татарські орди, а сам взяв невеликий козацький загін і частину орди на чолі з султаном-мурадином, перейшов бродом Сосновку і 27 червня з тилу вдарив на військо, що облягало Конотоп. Він мав намір ніби вдатися до втечі і таким чином примусити московське військо погнатися за козацько-татарським загоном, дотягнувши вороже військо до місця, де сховалися основні козацькі сили.

Після удару Виговського серед ворожих військ виникла паніка, вони почали тікати, а козаки - переслідувати їх. Однак, згодом воеводи побачили, що у Виговського війська вдсятеро менше, ніж у них. Вони самі повели атаку на козаків, а ті, як і наказував гетьман, почали втікати і перебрались через річку Сосновку.

Вранці Пожарський з 30-тисячним військом перейшов Сосновку, решта московських військових сил залишилася під Конотопом. Пожарський почав лагодити своїх вояків до бою, наказав встановити гармати. В цей час козацький п'ятитисячний загін на чолі із Степаном Гуляницьким викопав непомітно для ворога рів, просуваючись до того моста, який щойно перейшло московське військо. Пожарського атакував із своїм загоном Виговський і під ворожим обстрілом зразу подався назад, знову використовуючи маневр удаваної втечі. Московські війська кинулися за ним і таким чином опинилися далеко від моста. Козаки Гуляницького, які тепер знаходилися в тилу московського війська, порубали міст і загатили ним річку, додавши скошеної трави, очерету і нарубаної лози. Річка розлилася на всю луку.

Пожарський, побачивши позаду себе козаків, повернув назад. Тоді вже Виговський почав його переслідувати. Пожарський зі своїм військом подався назад до річки, але там не було ходу. Московські гармати і коні повгрузали в багнюці. Спроба втечі пішки теж була невдалою. 30 тисяч царських вояків лягло трупом, устигаючи луку, загативши річку Сосновку. Трубецькой з рештою війська поспішив відступити від Конотопа. Відбиваючись від атак козаків і татар, що його переслідували, він дійшов до Путивля. А взагалі результатом Конотопської битви стала загибель близько 40 тисяч царського війська, полон - іще 15 тисяч.

Московська армія зазнала нечуваного розгрому. Кілька московських воевод потрапило в полон. Князя Пожарського Виговський віддав татарам. Той так паскудно лаявся, що хан наказав відрубати йому голову. Російський історик Соловйов описує на основі московських джерел наслідки розгрому царських військ: "цвіт московської кінноти ...загинув в один день, і ніколи вже після того цар московський не був в силі вивести в поле такого блискучого війська". В жалобній одежі вийшов цар Олексій Михайлович до народу і жах напав на Москву... Царська столиця Москва тепер затремтіла за свою власну безпеку: з наказу царя люди всіх станів поспішали на земляні роботи для укріплення Москви. Сам цар з боярами раз-у-раз приходив дивитися на ці роботи. Мешканці околиць зі своїми родинами і майном наповнили Москву, і йшли чутки, що цар виїздить за Волгу, за Ярославль. Очікувалось, що Виговський піде просто на Москву. Бій під Конотопом, здавалось, вирішив війну на користь України і з'явилась перспектива звільнитися від влади Московії.

Але використати таку грандіозну перемогу Виговський не міг. За його плечима кувалася зрада і знову готувалось повстання. Головною причиною політичного фіаско гетьмана Виговського стало оприлюднення в Україні Гадяцької угоди в редакції, ратифікованій польським сеймом. Польські сенатори вилучили з угоди будь-які натяки про незалежність Української держави, погодившись лише на автономію Наддніпрянщини. Немилосердно обкраяна при ратифікації угода була абсолютно нежиттєздатною. Адекватно розцінював ситуацію й сам Виговський. Ознайомившись із привезеним польським посланцем К.Перетятковичем варіантом, гетьман з гіркотою зауважив: "Ти зі смертю приїхав і смерть мені привіз..."

Більшість українського народу не сприйняла Гадяцької угоди. Нemoжливим здавався ніякий союз із Польщею, з-під гніту якої кривавими битвами тільки що визволились. Боялись, що польські магнати і шляхта повернуться, знову буде кріпацтво, панщина, окатоличення, ополячення. Сама думка про поворот під

верховенство польського короля була нестерпною. Не тільки селяни, частина козаків, окремі міста, а й такі старшини, як вінницький полковник Іван Богун і славетний кошовий Іван Сірко - противники Московської держави - взяли участь у повстанні проти Виговського, яке переросло в народне антифеодальне повстання. Опозицію організував за допомогою воєвод та керівних старшин промосковської орієнтації наказний гетьман Іван Безпалий. В цей час Іван Сірко підняв повстання на півдні, оголосив гетьманом Юрія Хмельницького, організував напад на Крим. Хан поспішив туди і покинув Виговського, який не міг без татар продовжувати наступ на Москву.

Польське помічне військо, розміщене Виговським в Сіверщині, по старій пам'яті викликало таку ненависть, що в полках прихильних Виговському піднялось повстання. Поляків убивали і з ними загинув визначний однодумець Виговського Юрій Немирич - дуже освічений український шляхтич, якого вважали дійсним автором Гадяцької унії. Уманський полковник Михайло Ханенко з'єднався з січовиками Сірком і підняв повстання проти Виговського. Не хотіли його, хотіли Юрія Хмельниченка, як законного гетьмана.

Зійшлись в перших днях вересня 1659 року під містечком Германівкою два війська: Юрій Хмельницький з своїми і Виговський з своїми. Але майже всі козаки покинули Виговського і перейшли до Хмельницького, з ним зістались лише його наймане військо та поляки. Вчинили Раду й на ній кричали, що не хочуть піддаватися Польщі. Проти Виговського піднялось на Раді таке роздратування, що мусив віддати клейноди Юрію Хмельницькому і йти геть, аби не вбили.

І на цей раз була втрачена нагода визволити Україну від царського панування. За допомогою "ратних людей" Шереметьєва перебили кілька тисяч війська Виговського. Царський воєвода Барятинський влаштував лови на прихильників гетьмана. На шляхах до Києва поставили тисячі шибениць. Упродовж кількох років царські опричники винищили майже всю плеяду співпрацівників Богдана Хмельницького. Знищено всю численну родину гетьмана Виговського, в тому числі сім його братів. Ліквідовано творця концепції Великого Князівства Руського Юрія Немирича. Гетьманський канцлер, Немирич, тоді найбільш освічена людина у Східній Європі, був забитий його власними селянами, яких підбурили проти нього царські агенти. Запалало страхіття громадянської війни.

Новий гетьман думав ще поторгуватися з Московією, добитися її невтручання в українські справи. Але Трубецької запросив Хмельницького з старшиною в Переяслав, аби там умовитись в усіх справах. В Переяславі гетьману було наказано посилати військо, куди цар велить, і без волі московського уряду нікуди не посилати, гетьмана заборонено перемінити без царського указу, московських прихильників заборонено карати без слідства московського. Воєводи московські крім Києва мали бути заведені також в Переяславі, Ніжині, Чернігові, Браславі, Умані. Ці умови зменшили ще гірше українську автономію, але Хмельниченко з своєю старшиною, опинившись в руках Трубецького й маючи перед собою ворожо настроєну раду і московське військо, не наслідували протестувати. Вони покорилися, присягли - і затаїли гнів і злість, що Москва їх так обдурила. А в 1660 році між Московією та Польщею знову вибухнула війна за владу над Україною. Коли царські війська потрапили в оточення до поляків під Чудновом на Волині, Юрій зі старшиною не поспішали допомагати їм. Натомість молодий гетьман вступив у переговори з поляками, й коли росіяни зазнали нової страшної поразки під Чудновом, Юрій погодився на повернення України до складу Речі Посполитої. В цей момент і без того хаотична ситуація ускладнилась ще більше. На Правобережжі, де отаборилися Хмельницький з поляками, влада гетьмана лишилася незмінною, проте на Лівобережжі, що перебувало під контролем царя, козаки виступили проти Хмельницького, обравши наказним гетьманом Якова Сомка. Окупована польськими та московськими військами, розірвана на шматки соціальними конфліктами й чварами між політичними фракціями, Козацька Україна розділилася на дві окремі частини, кожна на чолі з власним гетьманом. Доба Руїни сягнула тепер свого апогею.

Гетьмани, та і вся українська старшина, не поміркували, в чім причина їх слабості, а московської перемоги - в їх відчуженні від народу, в тім, що свою політику вони будували як старий Хмельницький, на заграничних союзах, а не на свідомій допомозі і участі свого народу. Вони кидались далі від Москви до Польщі, коли стрічались з хитрою і своєкорисною московською політикою, обрахованою на погибель української свободи, і від Польщі до Москви, коли народ підіймався проти них, боячись польського панування. І від кожного такого їх хитання спадали нові біди на українську людність, зростала її неохота до дальшої боротьби, до старшини й її політики, і все затискався довкола України залізний обруч польсько-московського панування. Історик Ключевський сказав: "История не учительница, которая учит, а воспитательница, которая наказывает за незнание истории". І це цілком слушно!

Список використаних джерел та літератури:

1. Апанович О. Гетьман І. Виговський - тактик і стратег // Наука і суспільство. № 9-10. 1995. С. 54-58.
2. Блок М. Апология истории или ремесло историка. М., 1973. С. 79.
3. Горобець В. Битва під Конотопом року 1659 (Політичні аспекти воєнного протистояння України та Росії в середині XVII ст.). Розбудова держави. № 7. 1996. С. 55-59.
4. Грушевський М. С. Історія України-Русі.
5. Демкович-Добрянський М. Україна і Росія. Львів, "Просвіта", 1993.

Олег Храбан

Украина после "Переяславского соглашения" в 1654- 1660 годах

Аннотация: В статье исследуется Украина после "Переяславского соглашения" в 1654- 1660 годах.

Ключевые слова: Україна, Переяславское соглашение, Украина в 1654-1660 годах.

Oleh Khraban

Ukraine after "The Treaty of Pereyaslav" in 1654-1660

Annotation: The history of Ukraine after "The Treaty of Peleyaslav" in 1654-1660 is researched in the article.

Key-words: Ukraine, Treaty of Pereyaslav, Ukraine in 1654-1660.

УДК 930(477)

Едуард Черняк

Украинская культура в фондах Томского краеведческого музея

Аннотация: В статье изучается украинская культура в фондах Томского краеведческого музея.

Основной акцент сконцентрирован на национальных ценностях украинцев хранящихся в фондах Томского краеведческого музея.

Ключевые слова: Томский краеведческий музей, национальные ценности украинцев, украинский фонд томского музея.

Томский областной краеведческий музей является хранилищем свидетельств естественно - исторического и общественно-культурного развития крупного региона, границы которого на протяжении столетий видоизменялись.

Прежде огромная Томская губерния, на территории которой сейчас располагаются Кемеровская, Новосибирская, Томская области и Алтайский край, сократилась до территории, собственно, Томской области. В фондах музея нашли отражение все этапы эволюции административно - территориального устройства, общественно - политического культурного развития страны и региона. Одна из основных характерных черт развития России - ее многонациональность. Эта особенность нашла достаточно полное отражение в фондах музея, которые формировались на протяжении десятилетий и имеют в своем составе многочисленные предметы, созданные задолго до открытия музея и даже до образования Томской губернии.

Предметы, отражающие все сферы культуры украинского народа, хранятся в различных фондах ТОКМ: фотофонд, коллекция керамики, подарки украинской делегации различным Томским предприятиям и учреждениям, изделия промышленного производства, афиши, различного рода нагрудные знаки и другие единичные поступления, иллюстрирующие взаимные культурные обмены между Томском и Украинской ССР.

Одним из наиболее ценных экспонатов, хранившимся в ТОКМ, является посох (архиерейский жезл) Св. Феодосия Черниговского. В Томске этот посох оказался в 1834 году после принятия Святейшим синодом указа об открытии Томской епархии.

В 1834 году Святейший синод утвердил первым архиереем Агапита (Семен Савович Вознесенский), который до этого был архимандритом Елецкого монастыря и, одновременно, ректором Черниговской духовной семинарии. При отъезде Агапита в Томск он получил от Черниговской архиерейской кафедры ряд принадлежностей архиерейской ризницы, среди которых был и архиерейский жезл, принадлежавший ранее архиепископу Черниговскому Феодосию Углицкому.

После 1896 года, когда были открыты и прославлены мощи Св. Феодосия Черниговского, этот посох стал исторической святыней при кафедре Томской епархии. Этот жезл многие поколения сотрудников музея

хранили в течении десятилетия и в мае 2002 года он был возвращен Томской епархии, во время посещения Томска патриархом России Алексием Вторым.

В отделе редких книг музея хранится Книга “Псалтирь” старопечатная, выполненная в Украинской типографии Богаевского монастыря в 1810 г. Краски: киноварь и черная на бумаге синего цвета с филигранями. В книге - 45 заставок растительного орнамента и 1 гравюра с изображением царя Давида. Переплет: доски в коже темно-коричневого цвета с тиснением в виде растительного орнамента. Выполнена бумага, кожа, дерево, металл. Закуплена у В.Н. в 1984 году.

В фондах музея получила отражение эпоха массового переселения в Сибирь в период столыпинских реформ. В музее хранится коллекция предметов, созданных в 1910 -1930 гг. в семье переселенцев с Украины, поселившихся в г. Колпашево. Коллекция поступила от Анастасии Семеновны Шумиловой.

- 2 домотканых полотенца (в технике многоремизного и браного ткачества, некоторые с вышивкой),
- 3 кружевных полосы, связанных крючком из льняных ниток (Кайма от подзора кружевная, льняная, прямоугольной формы с зубчатым краем, связана крючком из белых ниток, спряденных вручную). Подобные подзоры использовались для украшения кроватей, которые застилались на день так, чтобы была видна кружевная кайма. Кружево пришивалось к особой простыни или к специальным полосам ткани, прикрепляемым к раме кровати. Кружево связано в 1920-1930-х гг.

- Прорыва кружевная (2 шт.). Льняная. Использовалась для украшения праздничной скатерти, вшивалась между двумя полотнищами.

- 3 фрагмента вышивки, некогда украшавшей одежду (само одеяние, очевидно, сносилось, а ткань с вышивкой бережно вырезали и хранили, намереваясь, видимо, впоследствии где-либо (использовать). Архаичные славянские узоры (ромбы, треугольники пр.) и традиционное сочетание цвета: на белом фоне вышивка красными и черными нитками.

В фотофонде музея хранится несколько фотографий с видами сибирских поселков выходцев из Малороссии. В том числе имеется негативы на стеклянных пластинках, заснятых известным сибирским археологом, этнографом и общественным деятелем А.В. Адриановым в начале XX в. на Алтае:

1.Клуна в украинском поселке Шараповка (фото Адрианова, 1910 г.); Типы переселенцев-украинцев Славгородской вол. (фото Адрианова, 1910 г.);

2.Улица п. Кохановского: переселенцы из Волыни (фото Адрианова, 1910г.);

3. Дом переселенца-украинца (фото Адрианова, 1910 г.); Коллекция фотографий сельских видов Тобольской и Томской губерний кон. XIX - нач. XX вв. Автор Берниковский Антонин Константинович;

4.Украинский тип постройки дома п. Троицкого Ишимской вол;

5.Хозяйство Близнюка Селемджинского переселенческого р-на V Украинский тип постройки дома, п. Троицкий Ишимский уезд, 1902 г.

К началу 20 века относится создание изделий из керамики в центре украинского народного керамического промысла Опошня.

Опошня, посёлок городского типа в Зеньковском районе Полтавской области УССР, на р. Ворскла (приток Днепра), в 45 км к С. от Полтавы, фабрика художественных изделий; завод художественной керамики др.

Опошня - широко известный с 19 века центр украинского народного искусства (керамика, ткачество) Керамические изделия местных мастеров (посуда, игрушки, облицовочные плитки) отличаются разнообразием форм и богатством декора. Изделия покрывает роспись локальными цветовыми пятнами (в основном крупно нарисованный стилизованный растительный узор), подчёркивая их декоративную обобщённость.

Свидетельствами давних культурных связей между Томском и Украиной являются:

1.Приветствия П.И. Макушину от Киевского сибирского землячества 1906 г., 1911, 1912 г.

2.Афиша концертного турне пианиста Подольского Л.С. и артистки Киевской оперы сопрано Тумановой Е.Е.

3.Знак нагрудный “Степной - второй Украинский фронт. Ветеран”. Дар Городского Совета ветеранов войны и труда через Отмахова И.И. Фото: раздел экспозиции музея, посвященный воссоединению Украины с Россией 1954 г.

4.Юбилейная медаль “В память трехсотлетия воссоединения Украины с Россией”, переданная Томскому краеведческому музею в ноябре 1954 г. по указанию Министерства культуры РСФСР. В честь памятной даты сотрудниками музея читались лекции по истории русско-украинских отношений, а музейная выставка на эту тему, оказалась настолько удачной, что была заснята для киножурнала Союзкинохроники.

6.Подарки “Украинского народа” Томску: бандура, ваза, портрет Шевченко (недавно экспонировались на выставке “Подарки по случаю”, декоративная деревянная тарелка. Это подарки украинской делегации различным томским предприятиям и учреждениям во время Декады культуры и искусства Украины в РСФСР 1969 г.

В качестве напоминания о днях киностудии им. Довженко в Томске в фондах музея хранится сувенир - на деревянной дощечке портрет знаменитого украинского кинематографиста.

6. Адресная папка коллективу народной оперной студии ТПИ от дирекции Киевского политехнического института за успешное выступление в Киеве.

Приемник телевизионный цветного изображения “Янтарь – 741”. Украина, г. Днепропетровск, кон. 1970 - нач. 1980 гг.

7. “Чернобыльская коллекция” (ботинки ликвидатора, фотографии! из зоны аварии, пропуск в зону, почетные грамоты). Переданы сотрудником музея В.П. Кравчуком.

Названные и другие предметы многократно экспонировались в стационарных экспозициях и временных выставках, подтверждая устойчивость культурных связей между украинским и русским народами.

Думается, что материальные свидетельства плодотворной деятельности украинского общества “Джерело” могли бы также пополнить фонды ТОКМ и сохранить на века свидетельства давних дружественных отношений между культурами русского и украинского народов.

Едуард Черняк

Українська культура в фондах Томського краєзнавчого музею

Анотація: В статті досліджується українська культура в фондах Томського краєзнавчого музею.

Основний акцент сконцентрований на національних цінностях українців, що зберігаються в фондах Томського краєзнавчого музею.

Ключові слова: Томський краєзнавчий музей, національні цінності українців, український фонд томського музею.

Eduard Cherniak

Ukrainian culture in funds of the museum of regional ethnography in Tomsk

Annotation: Ukrainian culture in funds of the museum of regional ethnography in Tomsk is researched in the article.

The main emphasis is put on the study of national values of Ukrainians preserved in funds of the museum of regional ethnography in Tomsk.

Key-words: museum of regional ethnography in Tomsk, national values Of Ukrainians, Ukrainian fund of the museum in Tomsk.

Рецензія на книгу історика-академіка Віктора Ідзьо «Українці в історії Російської держави».**Рецензія на монографію історика-академіка Віктора Ідзя «Українська діаспора в Росії»**

Створення Української держави у 1991 році поставило питання про необхідність самоідентифікації нації: хто ми, звідки ми, чого ми хочемо тощо. Книга історика В. Ідзьо «Українська діаспора в Росії. Історія, наука, релігія. - Львів» БАН, 2002. - 304с.» є найперша фахова ластівка, що спробує пролетіти над історичним минулим і досягнути, бодай етапні моменти стосунків в історії взаємин України і Росії від часів Київської Русі і створення Московської держави до сьогодення. Під однією назвою, історик Віктор Ідзьо об'єднав статті, в центрі уваги яких ключові проблеми історії, релігії, культури і через їх призму розглядається історична роль українців у створенні спочатку Московської держави, а потім і Російської імперії[с.4]. У статті «Фіно-угри та Київська Русь у VI- X століттях»[с.30-35] історик В. Ідзьо концентрує увагу на висвітленні «ролі українців у формуванні політичних та релігійних організацій на території майбутньої Росії в епоху Київської Русі, а також становлення у фінно-угорському етносі слов'янської культури, релігії, принесеної з межиріччя Дніпра та Дністра»[с.3]. У праці «Русь-Україна та Володимиро-Суздальська Русь у середині XIII століття(1249-1252)»[с.45-47], як наголошує автор «яскраво засвідчено значення українців у формуванні Ростово-Суздальської Русі, великого Московського князівства, подальшої ролі українців у кристалізації та розвитку Російської держави»[3]. У вступі наголошується, що в дослідженні «з'ясовано в сі питання у взаємовідносинах України з Росією в XVII-XVIII століття. В Книзі показано українську державність, яку підступно ліквідувала Російська монархія, а українська феодальна державність, культура, мова фактично припинили своє існування, і їх було заборонено»[с.3]. На нашу думку, нині настав час ретельного вивчення непростих взаємин України-Русі і російської держави. Саме про цей йде мова в статті «Українська діаспора в Росії, російська - в Україні: етапи розвитку та сучасний стан»[с.164-173]. У цілій низці наукових статей: «Український літературний збірник». Харків-Петербург, 1843-1944; «Українське питання в Росії в минулому і сучасному науковому просторі Російської Академії Наук (XIX-XX століття)»; «Українські газети та журнали в Росії(XIX-XX століття)», та інших історик Віктор Ідзьо «досліджує відродження української мови, культури» в Росії, до якого «залучилися найкращі представники українського народу в XIX – на початку XX століття. Особливо наголошено на XX столітті, коли українці Росії нарешті свідомили, що вони здатні відновити власну українську державу. Усі аспекти, як-от політичні, наукові, культурні відображено в наукових працях, що яскраво характеризують українську еліту в час відновлення Української держави на початку XX століття»[с.3]. Особливо цікавими є дослідження історика В. Ідзьо пов'язані з діяльністю наукових, релігійних та громадських українських організацій після розпаду СРСР і відновлення 1991 року повної незалежності України - «Наукові конференції – нове явище в освітньо-культурному житті української діаспори Росії»; «Українська вища освіта в Росії. До питання організації українського вищого навчального закладу в Москві у 80-х на початку 90-х років XX століття – першій чверті XXI століття; «Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку УГКЦ в Москві та регіонах РФ.(2001-2005 роки)» та інші. Історик В. Ідзьо протягом усієї книги підкреслює, що «українці в Росії зуміли зберегти свою національну ідентичність, створити наукові, освітні, культурні та релігійні організації, межах закону РФ «Про культурно-національну автономію. Піднесенням національної свідомості української діаспори в Росії і бажанням зберегти свої національні традиції є відкриття пам'ятника Т. Шевченку в Санкт-Петербурзі[с.300-301], що «стало можливим за наявності Української держави, вплив якої на українську діаспору в Росії стає відчутним»[с.4]. Не можна непогодитись з висновком історика В. Ідзьо про те, що « добре організована українська діаспора в Росії відіграє велику роль для зростання могутності Української держави – без сильної східної діаспори не може бути могутньої незалежної України...»[с.21-25]. Книга «Українська діаспора в Росії. Історія, наука, релігія» вказує шлях українським державним, громадським, науковим та релігійним організаціям до співпраці з українською діаспорою в Росії, що є важливо на сьогоднішньому етапі для національного й культурного розвитку української діаспори в Росії»[с.4]. Книга історика В. Ідзьо «Українська діаспора в Росії. Історія, наука, релігія» рекомендована до друку Вченою Радою УУМ, а її рецензентами були відомі вчені Росії - академік РАН, історик М. Сімеряга, доктори історичних наук, В. Кабузан і Б. Тимошук та України - академік, історик В. Грабовецький, доктор історичних наук Я. Дашкевич, академіки, доктори філологічних наук М. Мушинка та П. Кононенко, доктор філологічних наук І. Мегела, що вже само по собі говорить про актуальність проблеми для сучасної України...

Koval Volodymyr. Ukrainians in the history of the Russian state. The review of the monograph "Ukrainian diaspora in Russia" by Doctor of History, Professor, Academician Victor Idzo, Львів, 2016.

Рецензія на монографію доктора історичних наук, професора, академіка «Віктор Ідзьо. “Украинская жизнь”- культурний, науково-просвітницький, політичний орган українців Москви та Росії у 1912-1917 роках. - Москва, Видавництво технічного відділу Українського державного університету в Москві”, 2016р.

Рецензована наукова праця ректора, завідувача Кафедри українознавства Українського державного університету в Москві, директора Інституту Східної Європи при Університеті «Львівський Ставропігійон», доктора історичних наук, професора, академіка АНВШ України, академіка Міжнародної Академії Наук Євразії Віктора Ідзя «Украинская жизнь» - науково-літературний і громадсько-політичний журнал українців Москви та Росії у 1912-1917 роках», являється фундаментальним дослідженням діяльності українських друкованих органів в Росії, передусім в Москві в революційну епоху, коли українці утворили свою незалежну Українську державу в 1918-1920 роках.

Наукова праця присвячена вченим – українцям, громадським, науковим, релігійним діячам, які в Москві, через друкований орган «Украинская жизнь» будити та гартувати українську національну свідомість для відновлення української незалежної держави в 1918 році.

Власне автор монографії, ректор, завідувач Кафедри Українознавства Українського державного університету в Москві, директор Інституту Східної Європи при Університеті «Львівський Ставропігійон», доктор історичних наук, професор, академік АНВШ України, академік Міжнародної Академії Наук Євразії Віктор Ідзьо в своїй праці «Украинская жизнь» - науково-літературний і громадсько-політичний журнал українців Москви та Росії у 1912-1917 роках» наголошує, що редколегія та редакційна рада журналу «Украинская Жизнь», передусім такі інтелектуали, як М.Грушевський, С.Петлюра та інші, в подальшому очолили українську державність, являлися тими інтелектуалами навколо яких формувалася українська національна еліта в Україні, зокрема в Києві, Львові...

Власне вони в час заснування в Москві журналу «Украинская жизнь» у 1912 році, поставили в європейському контексті, через свій журнал, питання відновлення Української держави, формування української нації, української історії, української культури, про що вірно наголошує автор наукової праці, доктор історичних наук, професор, академік Віктор Ідзьо.

Особлива увага вченим Віктором Ідзьо звертається увага на популяризацію в журналі «Украинская жизнь» таких визначних вчених, політичних, громадських та релігійних діячів, як: Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, митрополит Андрей Шептицький та інших Українських інтелектуалів ХХ століття, які ініціаторів створення журналу, інтелектуалів журналу, а це передусім: Михайло Грушевський, Симон Петлюра, та інші, які взяли активну участь в організації українського друкованого органу міста Москви «Украинская жизнь», а в подальшому активно включилися в діяльність Центральної Ради. Власне вони переїхавши з Москви до Києва активно ключилися в формування Української держави, що відтворено і акцентовано автором, академіком Віктором Ідзьо через призму 100-літньої давності.

У висновку позитивної рецензії на працю ректора, завідувача кафедри українознавства Українського державного університету в Москві, директора Інституту Східної Європи при Університеті «Львівський Ставропігійон», доктора історичних наук, професора, академіка АНВШ України, академіка Міжнародної Академії Наук Євразії Віктора Ідзя «Украинская жизнь» - науково-літературний і громадсько-політичний журнал українців Москви та Росії у 1912-1917 роках» наголошує, що зібраний і відтворений науковий і фактологічний матеріал, сконцентрований у його науковій праці «Украинская жизнь» - науково-літературний і громадсько-політичний журнал українців Москви та Росії у 1912-1917 роках) є унікальною джерельною базою у вивченні, як державницько-політичної та культурно-християнської історії України, так і української діаспори в Москві та Росії».

Kononenko Petro. The review of the monograph by Doctor of History, Professor, Academician Victor Idzo “The Ukrainian life” – cultural, scientific-educational, political body of Ukrainians of Moscow and Russia in 1912-1917. - Moscow, 2016.

Наші автори:

Даниленко Володимир – доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту Історії Національної Академії Наук України(Київ).

Дудченко Віктор – доктор технічних наук, професор, перший проректор Українського державного університету міста Москви(Москва).

Забочень Михайло – професор Кафедри Українознавства Українського державного університету міста Москви(Москва).

Завальний Александр – представник Українського державного університету міста Москви в Самарі(Самара).

Закіров Михайло – кандидат історичних наук, доцент Луганського педагогічного університету(Луганськ).

Єфименко Геннадій – кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник Інституту Історії Національної Академії Наук України(Київ).

Ідзьо Віктор – доктор історичних наук, професор, ректор, завідувач Кафедрою Українознавства Українського Університету міста Москви, академік МАНЄ, директор Інституту Східної Європи, професор Університету «Львівський Ставропігійон»(Львів-Москва).

Кабузан Володимир – доктор історичних наук, професор Кафедри Українознавства Українського державного університету міста Москви(Москва).

Ковальчук Олена – провідний науковий співробітник Інституту Історії НАН України(Київ)

Кулиняк Дмитро – представник Українського державного університету міста Москви у Кубані (Краснодар).

Костригов Володимир - представник Українського державного університету міста Москви у Вороніжі(Вороніж).

Коваль Володимир – доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту Філології НАН України(Київ).

Кононенко Петро – доктор філологічних наук, професор, академік АНВШ, академік МСАН, академік УАПН, академік УВАН, директор ННДІУВС МОН України, голова Вченої ради з захисту кандидатських та докторських дисертацій, професор кафедри українознавства Українського Університету міста Москви, професор Кафедри Українознавства Університету «Львівський Ставропігійон»(Київ).

Нирко Олексій – представник Українського державного університету міста Москви у Кубані та Криму(Ялта).

Окара Андрій – кандидат філологічних наук, представник Українського державного університету міста Москви(Москва).

Петрова Тамара – доцент, керуюча справами Українського державного університету міста Москви(Москва).

Петрук Володимир – кандидат історичних наук, доцент Київського національного університет імені Т. Шевченка(Київ).

Прохоренко Володимир – кандидат філософських наук, професор Кафедри Українознавства Українського державного університету міста Москви(Москва).

Руденко-Десняк Олександр – викладач Кафедри Українознавства Українського державного університету міста Москви(Москва).

Смутьський Ігор – кандидат філософських наук, професор Кафедри Українознавства Українського державного університету міста Москви(Москва).

Храбан Олег – кандидат технічних наук, професор Кафедри Українознавства, вчений секретар Українського державного університету міста Москви(Москва).

Черняк Едуард – представник Українського державного університету міста Москви в Томську(Томськ).

Пам'ятка авторів

* Стаття повинна відповідати тематиці журналу і сучасному стану науки, бути літературно опрацьованою.

***Автор статті відповідає за достовірність і вірогідність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел і коректне посилання на них.**

* У статті повинні бути присутні такі необхідні елементи; постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття; формулювання мети статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження; висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

* Структура статті:

- > УДК;
- > прізвище та ім'я автора;
- > назва статті;
- > текст статті,
- > список використаних джерел,
- > резюме російською й англійською мовами (обсягом до 7 рядків) у такій послідовності:

ім'я та прізвище автора, назва статті, текст анотації.

Обсяг статті – 9-12 сторінок комп'ютерного набору.

* Текст статті друкується в одному примірнику українською мовою на білому папері формату А4 кеглем 14 через 1,5 інтервали з дотриманням розмірів полів: верхнього, нижнього і лівого – 30 мм, правого – 10 мм (29 рядків, 60-65 знаків у рядку). Не допускається друкування будь-якої частини тексту меншим інтервалом.

* У тексті статті посилання на використані джерела подаються у квадратних дужках, зазначається порядковий номер і сторінка цитованого джерела.

*Список використаних джерел складається в алфавітному порядку за вимогами Держстандарту.

*Сторінки статті нумеруються за порядком, без пропусків і буквених позначень. Автор підписується на звороті останньої сторінки, чим підтверджує, що дати, цитати, фактичні дані, бібліографія звірені, а стаття готова до видання.

*Ілюстрації та таблиці входять до загального обсягу статті. Загальна кількість ілюстративного матеріалу – таблиць, схем, малюнків – у статті не повинна перевищувати п'яти. Таблиці виконуються згідно з вимогами Держстандарту і розміщуються в тексті статті.

* Разом із роздруком статті необхідно надіслати дискету, в якій файл статті (у двох копіях) записується в редакторі Microsoft Word 97, шрифт – Times New Roman, розмір шрифту –14, міжрядковий інтервал – 1,5. Схеми та діаграми виконуються в редакторі Word.

*До статті додаються такі супроводжувальні документи:

- > рецензія доктора або кандидата історичних чи філологічних наук відповідно до напрямку статті,
- > повідомлення про автора (прізвище, ім'я, по батькові, посада, спеціальність, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи (повна назва навчального закладу, установи), поштова адреса з індексом, службовий і домашній телефони) та кількість замовлених примірників журналу.

*Редколегія журналу залишає за собою право подавати рукописи на зовнішнє рецензування. Рукописи не повертаються.

*Редакція зобов'язується кожному автору за плату, надіслати один примірник журналу.

Наукове видання
Українознавець
Connoisseur of Ukraine

Випуск - Issue XVII

**Технічне забезпечення та комп'ютерний набір під керівництвом
доктора технічних наук, професора Львівської Академії Друкарства Огірка І.В.**

Наукова редакція:
доктор історичних наук, професор Калакура Я.С.
доктор історичних наук, професор Васюта С.І.

Літературна редакція:
доктор філологічних наук, професор Кононенко П.П.
доктор філологічних наук, професор Мосенкіс Ю.Л.

Переклад англійською мовою:
викладач, перекладач кафедри іноземних мов ЛНАУ Турчин І.М.
випускник ЛНУ, перекладач з англійської філології, магістр Борецька Ю.В.

За редакцією
доктора історичних наук, професора УУМ,
завідувача кафедри українознавства УЛС,
професора УЛС, професора ЛНАУ,
завідувача кафедри українознавства УУМ,
академіка МАНЕ, академіка АНВШУ,
лауреата премії ім. академіка І.П.Крип'якевича,
члена президії Світової Наукової Ради при СКУ - Ідзьо В.С.

Підписано до друку 28.01.2017р. Формат 60x84/а
Друк резогграф. Папір офсетний. Гарнітура-pragmatika.
Ум. Друк. Арк. 32, 81. Обкл.- вид. Арк 23, 48.
Наклад 300 прим. Зам. № 124-864.
Видавництво «Українознавця».

Адреса редакції: «Українознавець»
Україна, 79008, м. Львів, вул. Кривоноса 10,
тел: (097) 496 - 22 - 40, факс:(0322) 97-10-38.
E-mail:ukrainoznavezz@ukr.net